YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ

KAPADOKYA ÜZERİNE ...

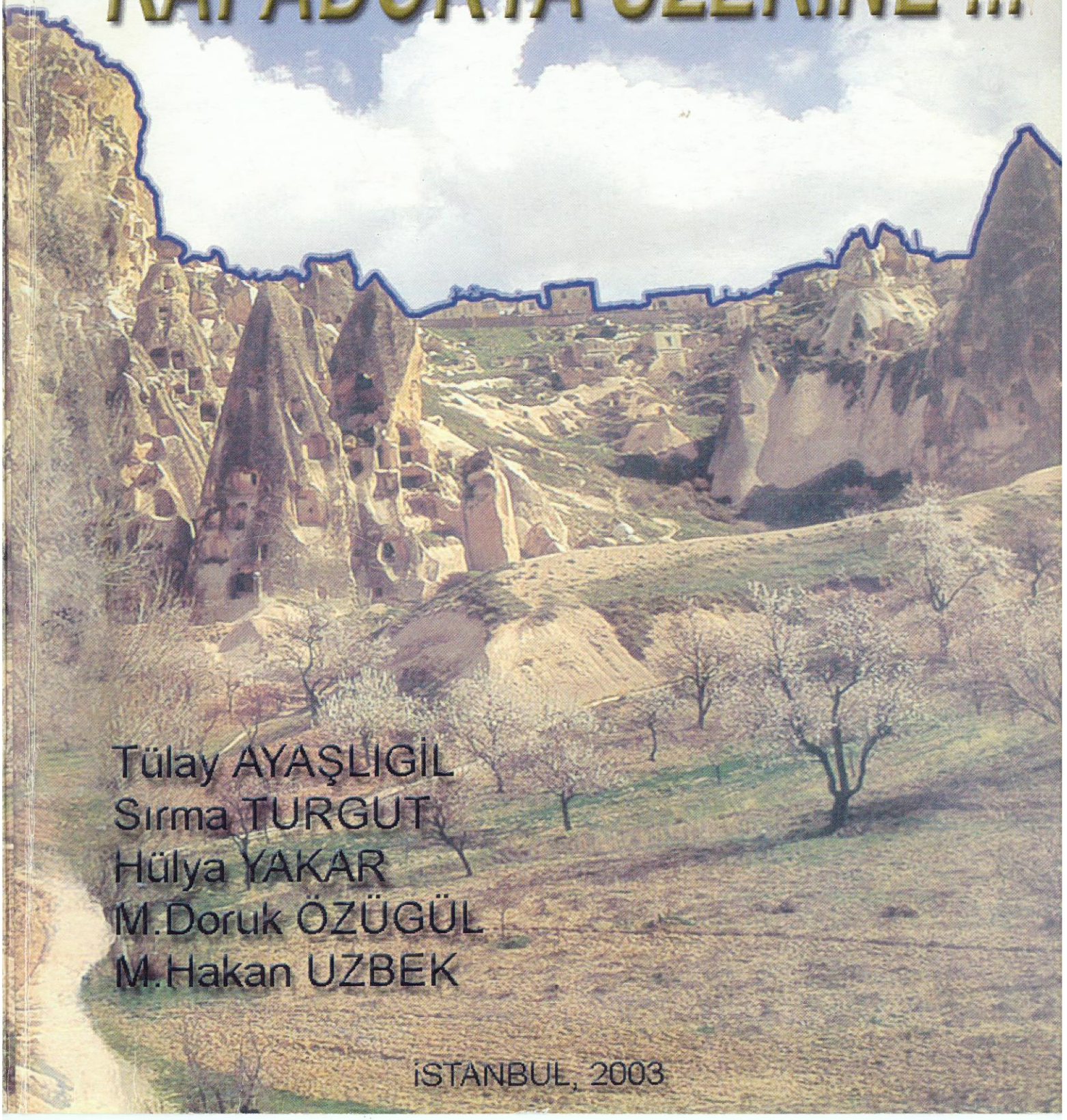

Tülay AYAŞLIGİL
Sırma TURGUT
Hülya YAKAR
M.Doruk ÖZÜGÜL
M.Hakan UZBEK

İSTANBUL, 2003

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ

KAPADOKYA ÜZERİNE...

ÜNİVERSİTE YAYIN NO:**YTÜ.MF.SM-03.0702** / FAKÜLTE YAYIN NO:**MF.ŞBP-03.001**
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ BASIM-YAYIN MERKEZİ / İSTANBUL-03

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
Sayı: **MF.ŞBP-03.001**

Bütün Hakları Saklıdır. © 2003, Yıldız Teknik Üniversitesi
Bu eserin bir kısmı veya tamamı, Y.T.Ü. Rektörlüğü'nün izni olmadan, hiçbir şekilde çoğaltılamaz, kopya edilemez.

KAPADOKYA ÜZERİNE...

Kapak Tasarımı: Bora YERLİYURT

Kapak Fotoğrafı: İlhan AKŞİT, 1998, Cappadocia,

Akşit Kültür Turizm Sanat Ajans LTD. ŞTİ., İstanbul.

Metin Tasarım: Mehmet Doruk ÖZÜGÜL, Mehmet Hakan UZBEK

YTÜ Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi Sayı:**YTÜ.MF.SM-03.0702**

Baskı:Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi-İstanbul
Tel: (0212) 259 70 70/2252

ÖNSÖZ

Kimi kurumların – kişiler için de geçerli – bilinen ya da yadsınamaz alışkanlıkları vardır. Üretmek, bu üretim içerisinde sürekli kaliteyi aramak, günceli yitirmemek, kalıcı olmak ve katkı sağlamak gibi. Çalışmayı, disiplini, ciddiyeti, paylaşımı içeren bu alışkanlıklar giderek bir üslubu (biçem) ve geleneği ifade eder. "Kapadokya Üzerine" isimli kitap da, böylesi bir geleneğin ürünü olarak günümüz Kapadokya'sını bazı altbaşlıklar bağlamında irdelemektedir.

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü yaklaşık iki yıldır bazı stüdyo çalışmalarını Kapadokya'ya yöneltmiştir. Bu seçim; bir yandan Bölümümüzün İstanbul dışında da olma ve bilgilenme-bilgilendirme sürecini güçlendirirken, bir yandan da dünyanın tanıdığı özel ve özgün bir alanın sorunlarını öğrenme, buna dayalı çözümler üretme ve özellikle yerele kalıcı bir şeyler bırakma fırsatını vermiştir. Bu bağlamda ilgili stüdyolarda görev alan öğretim elemanlarımız öğrencileri ile birlikte yerinde ve Bölüm'de yaptıkları çalışmalarını sürdürmüşler, tartışma ortamlarını yaratmışlar ve ağırlıkla yerel yönetimler, yerel yöneticiler ile ilişki ağını sürekli açık tutmuşlardır.

Gelinen nokta son iki yılın çalışmalarını daha geniş bir katılım ve karar ortamında değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, belki bir uluslararası sempozyuma da taşınacak/tartışılacak sonuçları almak üzere "Koru Beni" sloganı ile Kapadokya'da uluslararası bir workshop ile paneller düzenlenmiştir. Gerek iki yıl içinde ortaya

konan, gerekse bu workshop sonucu somutlaşacak belgelerin yanısıra elinizdeki kitap da aynı bağlamda üniversiter kimliğin "kalıcı ve somut olan" yönünün özellikle yerelin yararlanması adına altını kalınca çizmektedir.

Kapadokya çalışmalarında emeği olan öğretim elemanlarımız ve öğrencilerimizin yanısıra, bu kitaba makaleleri ile katkı koyan Yard.Doç.Dr. Tülay Ayaşlıgil, Öğr.Gör.Dr. Sırma R. Turgut, Öğr.Gör.Dr. Hülya Yakar, Arş.Gör. Mehmet Doruk Özügül ve Arş.Gör. Mehmet Hakan Uzbek'e şahsım ve Bölüm arkadaşlarım adına en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Elinize sağlık, aklınıza sağlık.

Prof.Dr. Zekai Görgülü
Bölüm Başkanı

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Zekai GÖRGÜLÜ	ÖNSÖZ
Yard. Doç. Dr. Tülay AYAŞLIGİL	Nevşehir İli–Kapadokya Bölgesi Doğal Peyzaj Özellikleri **(1)**
Öğr. Gör. Dr. Sırma R. TURGUT	Kayalık Kapadokya Bölgesi'nde "Planlama Yönetimi" Sorunları Üzerine Bir Araştırma **(26)**
Öğr. Gör. Dr. Hülya YAKAR & Arş. Gör. M. Doruk ÖZÜGÜL	Kapadokya'nın Sosyo-Kültürel Çevresinin Değişiminde Yeni Dinamikler ve Fiziksel Mekana Etkileri – Ürgüp Ve Avanos Yerleşmeleri Üzerine Bir İnceleme **(54)**
Öğr.Gör.Dr. Sırma R. TURGUT & Arş. Gör. M. Hakan UZBEK	Avanos Kültür Mirası ve Sürdürülebilirliği **(79)**
Öğr. Gör. Dr. Hülya YAKAR & Arş. Gör. M. Doruk ÖZÜGÜL	Kapadokya Bölgesinde Geleneksel Bir Üretim – Çanakçılık **(99)**
Arş. Gör. M. Doruk ÖZÜGÜL & Arş. Gör. M. Hakan UZBEK	Semboller ve Mekan – Mustafapaşa'da Sivil Mimari Cephe Örnekleri Üzerine Bir Çözümleme **(119)**

NEVŞEHİR İLİ-KAPADOKYA BÖLGESİ DOĞAL PEYZAJ ÖZELLİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. Tülay AYAŞLIGİL[1]

Giriş

Nevşehir İli bölgenin en önemli jeolojik oluşumlarını, inanç turizminin odağını, tarihin birikimlerini, çeşitli kültürlerin kesişim ve buluşma mekanlarını, su toplama ağı ve havzalarını barındırır. İl doğal, kültürel ve jeolojik SİT alanları bakımından oldukça zengindir. Nevşehir ilinin yöreye özgü peyzaj özellikleri, flora ve fauna ve bunların çeşitliliği turizm potansiyeli bakımından çekim gücünü artıran faktörlerdir.

Coğrafi Konum

Coğrafi bakımdan Nevşehir ili İç Anadolu Bölgesi'nde yer alıp, 38º 19' ve 39º 24' kuzey enlemleri ile 34º 15' ve 35º 15' doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Konumu itibariyle Türkiye'nin tam ortasında bulunan Nevşehir, ülke topraklarının binde 7'sini kaplamaktadır, yüzölçümü 5467 km²dir. İlin büyük bir kısmı Orta Kızılırmak havzasında yer almaktadır.

Ulaşım Sistemi

Nevşehir ilindeki tek havaalanı Gülşehir ilçesinin Tuzköy Beldesi'nde yer alan ve 1998 yılında hizmete açılan hava alanıdır. Kapadokya-Nevşehir Uluslararası Hava alanı şehir

[1] Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Planlama Bilim Dalı Yıldız/İSTANBUL
ayaslitu@yildiz.edu.tr

merkezine 30 km., ilçe merkezine 11 km. uzaklıkta olup, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı'nın (ICAO) yaptığı sınıflandırmaya göre CAT-2 kategori niteliklerine sahiptir.

Nevşehir merkez ve il sınırları içinde demiryolu ulaşımı bulunmamakta, en yakın istasyon Kayseri'de yer almaktadır.

Karayolları açısından İstanbul Ankara TEM otoyolu ve devamında il ve ilçe yolları ile Nevşehir'e ulaşmak mümkündür. TEM otoyolu Türkiye ve İç Anadolu Bölgesi'nde 1. kademe araç yolu olup, Avrupa'dan gelen Kuzey-Güney Trans Avrupa Karayolu şebekesinin devamıdır.

2. kademe araç yolları Kayseri, Nevşehir, Niğde, Kırşehir ve Aksaray gibi kent merkezlerini birbirlerine bağlayan devlet yollarıdır. 3. kademe araç yolları ise kent içi ve ilçeler arasındaki bağlantıyı sağlayan il yollarıdır. Nevşehir Merkez İlçe, Aksaray-Kayseri ve Kırşehir-Niğde devlet karayollarının kesiştiği, ticaret ve turizm aksının birleştiği yerde bulunmaktadır. İl genelinde ayrıca kasaba ve köy yolları da bulunmaktadır.

Topoğrafik Yapı

Topoğrafik yapı bakımından Nevşehir ili, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan Konya kapalı havzasında kalan Derinkuyu ilçesi dışında, bütünüyle Orta Kızılırmak Havzası'na dahildir. İl merkezinin yükseltisi 1150 metredir, en düşük yükselti eğrisi 950 m. ile Kızılırmak olup, en yüksek noktası 1650 m'dir.

İlin bulunduğu bölge jeolojik, jeomorfolojik oluşumları ve topografik yapısı açısından 4 ayrı bölgede toplanmıştır. Bunlar sırayla kuzeybatıdaki volkanik olmayan yükseltiler bölgesi; güneybatıdaki göller ve ovalar bölgesi; içerisinde Erciyes, Hasandağı ve Melendiz Dağlarının da bulunduğu birincil derecede volkanik yükselti bölgesi; tüf tabakalarıyla örtülü olan antik plato bölgesidir[2].

Topoğrafyanın oluşturduğu eğim durumu incelendiğinde, il genelinde alanın; % 0–5 düz ve düze yakın, % 6–10 az eğimli, % 11–20 orta eğimli, % 21-30 çok eğimli, % 31+çok

dik eğimli alanlardan oluşmaktadır. Kapadokya bölgesi genelinde ise alanın yaklaşık % 40'ı düz ve düze yakın, % 35'i az eğimli, % 15'i orta eğimli ve % 10'u çok eğimli alanlardan oluşmaktadır[3].

Jeolojik Yapı

Yöreye özgü jeolojik doğal arazi şekilleri Üçüncü Jeolojik Zamanın ikinci yarısında, Neojen adına verdiğimiz dönemde oluşmaya başlamış, Erciyes, Hasan Dağı ve Melendizler gibi volkan konilerini oluşmuştur.

Bölgenin yüzey biçimlerinin oluşumunda, jeolojinin iç güçleri yanı sıra devamlı ve bol yağışların egemen olduğu 'Pluviyal Dönemde' ortaya çıkan geniş ölçüde aşınma biçimleri etkili olmuştur[4].

Jeomorfolojik Yapı

Jeomorfolojik yapı bakımından bölgede Peribacası, Kırgıbayır ve Masa olmak üzere üç tip doğal oluşum gözlenmektedir.

Peribacası

Peribacası oluşumları, vadi yamaçlarından inen sel sularının ve rüzgarın, tüflerden oluşan yapıyı aşındırmasıyla ortaya çıkmıştır. Alt kısımlarda bulunan ve daha kolay aşınan malzemelerin derin bir şekilde oyulması ile yamaç gerilemiş, böylece üst kısımlarda yer alan şapka ile aşınmadan korunan konik biçimli gövdeler ortaya çıkmıştır. Gövde tüf, tüfit ve volkan külünden oluşmuş kayaçtan, şapka kısmı ise daha sert kayaçlardan oluşmaktadır.

---

[2] **KETİN, İ., (1983), Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış**, İTÜ Maden Fakültesi Yayınları, İstanbul.

[3] YTÜ ŞBPB 2002-03 Planlama IV Stüdyosu.

[4] **KETİN, İ., (1983), Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış**, İTÜ Maden Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Bölgede genel olarak biçimi bakımından görsel olarak kolaylıkla ayırt edilebilen üç tip peribacası bulunmaktadır. Bunlar:

1- Sivri uçlu, normal ve tam oluşmuş peribacaları (Göreme).
2- Üzerinde taş parçaları bulunan, koni şeklindeki peribacaları.
Bunlar Mantar görünümündedirler (Ürgüp, Gülşehir, Açıksaray).
3- Kenarı dik, tepesi sivri, çevresi yuvarlak peribacaları (Zelve, Paşabağı Mevkii)

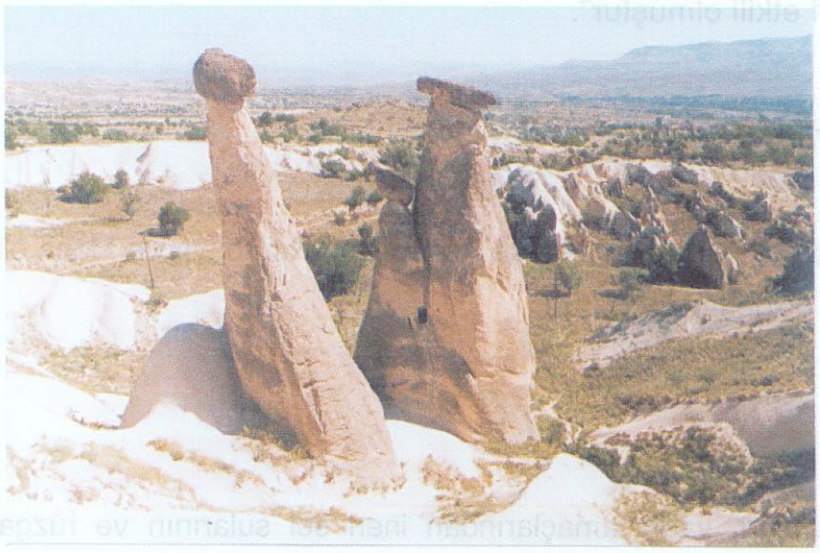

Şekil 1 Kapadokya Bölgesinde Peribacaları Oluşumu[5]

[5] **ÖNGEL,C., (2003).**

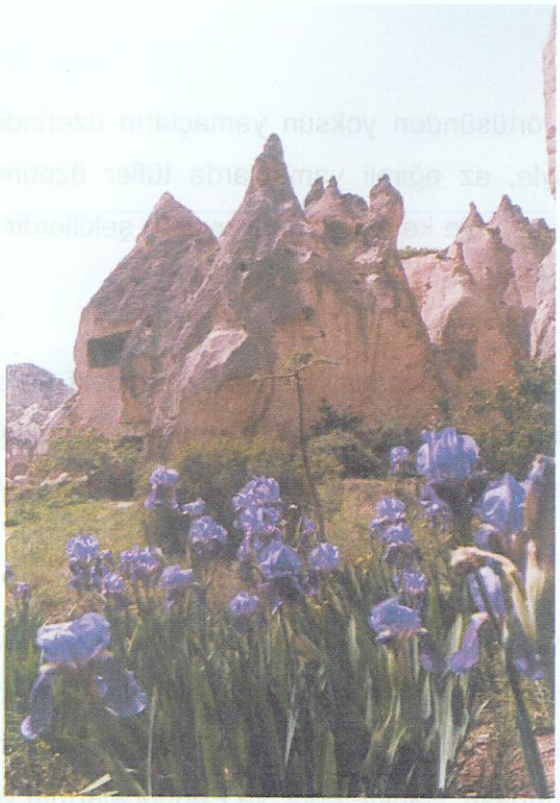

Şekil 2 Kapadokya Bölgesinde Peribacaları Oluşumu[6]

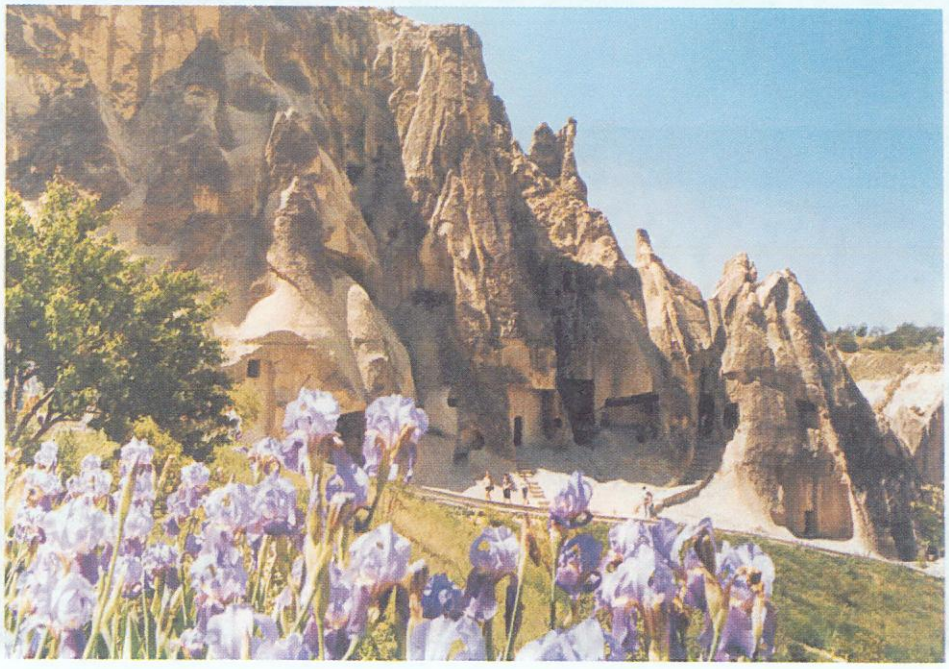

Şekil 3 Kapadokya Bölgesinde Peribacaları Oluşumu[7]

[6] ÖNGEL,C., (2003).
[7] ÖNGEL,C., (2003).

Kırgıbayır(Badlands)

Yarı kurak iklim bölgelerinde, bitki örtüsünden yoksun yamaçların üzerinde akan sel suları ve küçük dereciklerin etkisiyle, az eğimli yamaçlarda tüfler üzerinde çizgisel aşınma sonucu oluşmuş yuvarlak, yassı ve keskin kenarlı oyuntu şekillerdir. Kırgıbayır oluşumları oluşumunu tamamlamış kayalardır.

Eğim ve yağış miktarına bağlı olarak gerçekleşen, taşların yüzeydeki hareketi ve su süpürmesi nedeniyle tersiyer tabakaların su geçirmez olanlarının uzandığı yerlerde meydana gelen, birbirine girmiş sayısız kertik, oluklarla durumu ve şekli devamlı olmayan alçak dorukçuklardır.

İlk defa DAKOTA'da araştırma konusu olduğu için buradan gelme BADLANDS adı ile anılır, ülkemizde ise bu oluşumun bulunduğu yerlerde 'Kırgıbayır' olarak anılmaktadır. Kapadokya bölgesinde kırgıbayırlar Ürgüp, Çat, Mazıköy, Kerlah, Sofular, Ağcaşar, Ulaşlı, Çökek, Başköy, Boyalı, Taşkınpaşa, Şahinefendi ve Peribacalarının yoğunlaştığı alanlarda görülmektedir.

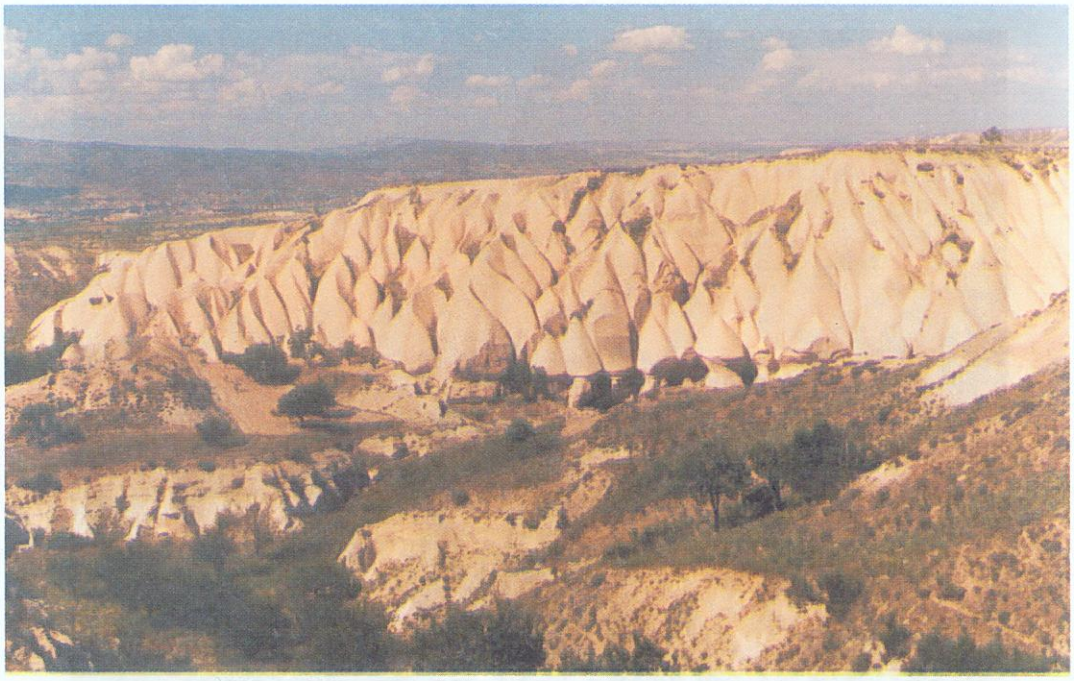

Şekil 4 Kapadokya Bölgesinde Kırgıbayır-Badlands Oluşumu[8]

[8] ÖNGEL,C., (2003).

Masa (Tafellands)

Akarsu yakın çevresindeki tektonik kaynaklı, masa yapılı sade oluşumlardır. Masa oluşumlarının dikkati en çok çeken yer şekli çizgileri, yatay tabakalı yapının sonucu olarak, küçük vadilerle yarılmış olmalarıdır.

Volkan dağlarında yatayda basamak yapan tabakalardan biri çok dayanıklı ise bu tabaka uzun müddet az parçalanmış olarak yerinde kalır. Bunun üstündeki masa yapılı plato dayanıksız tabaka gerilemeyeceğinden, sert tabakanın üzerinde geniş şekiller belirir ki, bunun sonucu plato üzerinde masa oluşumu belirir. İspanyolca Mesas=Mesa=masa tepe anlamına gelmektedir. Bu oluşumların yükselme veya iklim değişiklikleriyle hiçbir ilgisi yoktur[9].

Ihlara Vadisi

Hasandağı'ndan çıkan bazalt ve andezit yoğunluklu lavların soğumasıyla ortaya çıkan çatlaklar ve çökmeler Ihlara Vadisi Kanyonunu oluşturmuştur. Bu çatlaklardan yol bularak kanyonu oluşturan Melendiz çayı, ilk çağlarda Kapadokya ırmağı "Potamus Kapadukus" olarak da anılmaktaydı.

Ihlara vadisi Ihlara'dan başlar ve Selime'de biter, toplam 14 km. uzunluğundadır, yükseklik ise 100-150 m. arasında değişmektedir. Vadi jeomorfolojik özelliklerinden dolayı keşiş ve rahipler için uygun bir inziva ve ibadet yeri, savaş ve istila gibi olağanüstü zamanlarda ise gizlenme ve korunma yeri olmuştur. Vadi boyunca kayalara oyulmuş sayısız barınaklar, mezarlar ve kiliseler bulunmaktadır. Bazı barınaklar ve kiliseler yeraltı şehirlerinde olduğu gibi birbirine tünellerle bağlantılıdır. Ihlara vadisi kiliselerindeki süslemeler 6 -13. yüzyıllar arasında işlenmiştir[10].

---

[9] **KETİN, İ., (1983), Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış**, İTÜ Maden Fakültesi Yayınları, İstanbul.
[10] **SAĞDIÇ, Ö., (1998), Kapadokya, Komple Gezi Rehberi**, Nevşehir Valiliği Turizm Geliştirme ve Tanıtım Vakfı Başkanlığı, Nevşehir.

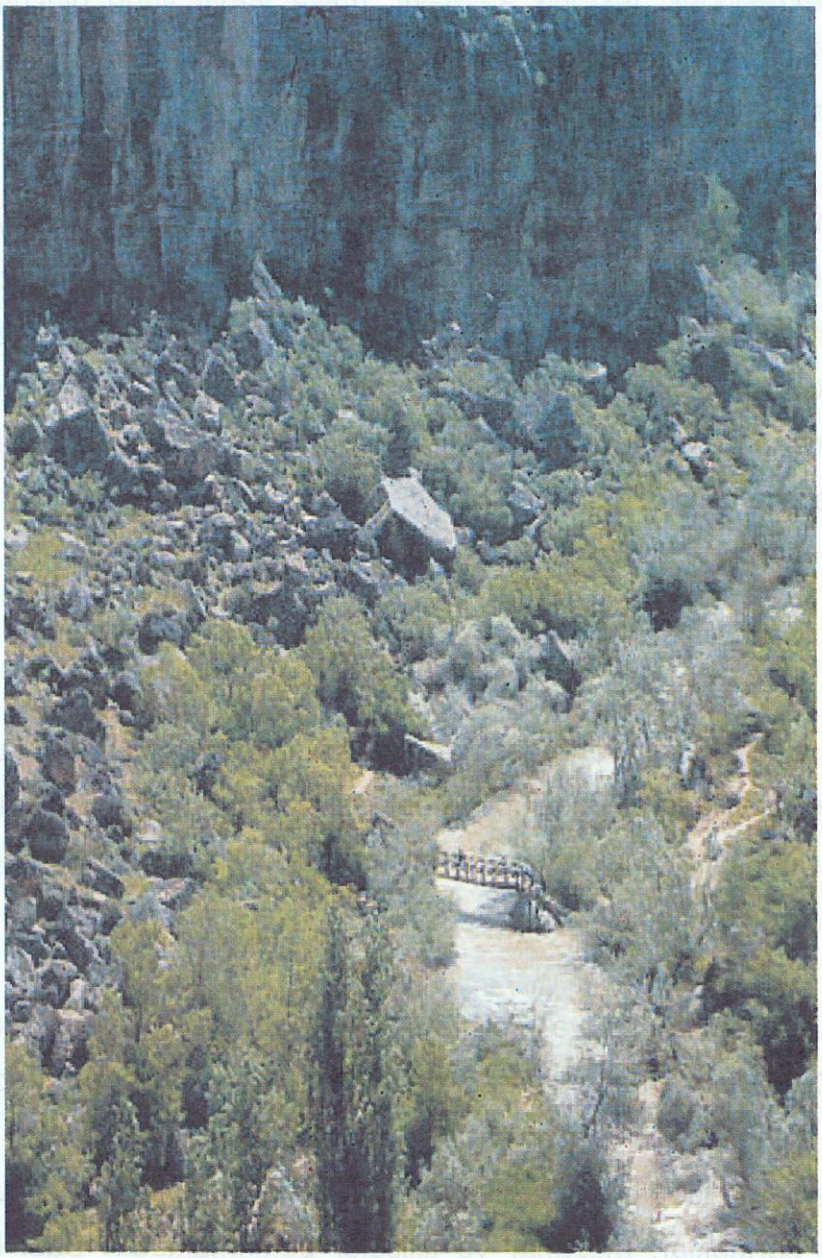

Şekil 5 Ihlara Vadisi[11]

[1i] KARAKAŞ, İ, (2000).

Toprak Yapısı

Arazi Kabiliyet Sınıflaması

Arazi kabiliyet bakımından il topraklarının dağılımı: I. sınıf 14.139 ha., II. sınıf 53.186 ha., II. sınıf ha., III. sınıf 127.037 IV. sınıf 100.224 ha., V. sınıf 193 ha., VII. sınıf 139.930 ha., VIII. sınıf 12.717 ha'dır[12].

Büyük Toprak Grupları

Alüviyal Topraklar

Alüviyal topraklar genelde Kızılırmak kenarı boyunca, Derinkuyu İlçesi ve çevre köylerde, Karahasanlı ve Karasenir civarında görülmektedir. Nevşehir ilinde alüviyal toprakların toplam alanı 29.574 hektar olup bunun 6.874 hektarı I. sınıf, 15.650 hektarı II. sınıf, 3.452 hektarı III. sınıf, 1.171 hektarı IV. sınıf, 470 hektarı VI. sınıf ve 1.757 hektarı VII. sınıftır. Ayrıca alüviyal toprakların 12.416 hektarında kuru tarım ve 7.901 hektarında sulu tarım yapılmaktadır

Hidromorfik Alüviyal Topraklar

Nevşehir ilinde 193 hektarlık alana sahip bu topraklar üzerinde çayır bitkileri yer almakta olup, tamamı V. sınıf arazi kabiliyetine sahiptir. Bu topraklar İl genelinde Hacıbektaş ilçesi arazilerinde rastlanmaktadır.

Kolüviyal Topraklar

Kolüviyal topraklar ilde çok değişik yerlerde görülmektedir. 33.650 hektarlık bir alan kaplayan toprakların, 19.371 hektarında kuru tarım, 4.142 hektarında sulu tarım yapılmaktadır. Kolüviyal toprakların arazi kabiliyeti bakımından 945 hektarı I. sınıf,

[12] Nevşehir Köy Hizmetleri Toprak Envanteri, (2001).

19.284 hektarı II. sınıf, 8.858 hektarı III. sınıf, 3.278 hektarı IV. sınıf, 1.241 hektarı VI. sınıf, 44 hektarı da VII. sınıftır.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar

Bu toprakların ildeki toplam alanı 10.244 hektar olup, bunun arazi kabiliyeti bakımından 399 hektarı III. sınıf 356 hektarı IV. sınıf, 1.835 hektarı VI. sınıf, 7.654 hektarı VII.sınıftır.

Kahverengi Topraklar

Nevşehir ili genelinde alansal büyüklük olarak, en fazla bu toprak grubu yer kaplamaktadır. 231.070 ha. alana sahip bu toprakların arazi kabiliyeti bakımından 6.320 hektarı I. sınıf, 9.234 hektarı II. sınıf, 67.135 hektarı III. sınıf, 45.958 hektarı IV. sınıf, 49.521 hektarı VI. sınıf, 52.902 hektarı VII. sınıftır. Ayrıca bu toprakların 162.002 hektarında kuru tarım ve 177 hektarında sulu tarım yapılmaktadır.

Kırmızı Kahverengi Topraklar

İl genelinde 73.531 hektar alana sahip bu toprakların arazi kabiliyeti bakımından 3.778 hektarı II. sınıf, 9.200 hektarı III. sınıf, 23.288 hektarı IV. sınıf, 7.945 hektarı VI. sınıf, 29.320 hektarı VII. sınıftır. Bu toprakların 38.092 hektarında kuru tarım, 75 hektarında sulu tarım yapılmaktadır.

Regesol Topraklar

İlde 155.681 hektar alana sahip bu toprakların arazi kabiliyeti bakımından 5.240 hektarı II. sınıf, 38.993 hektarı III. sınıf, 26.173 hektarı IV sınıf, 38.222 hektarı VI. sınıf, 48.053 hektarı VII. sınıf olup bu toprakların 68.598 hektarında kuru tarım, 128 hektarında sulu tarım yapılmaktadır.

Çıplak Kaya ve Molozlar

Nevşehir ilinde bu arazilerin toplam alanı 10.697 hektardır.

Güncel Arazi Kullanımı

DİE verilerine göre (2003) Nevşehir İli genel arazi dağılımı açısından toplam 546.660 ha. olan arazi varlığının yarıdan fazlası 341.593 ha. (% 62) ekilebilir arazi olarak kullanılmaktadır. Köylerin ortak malları sayılan çayır ve meralar hayvan yetiştiriciliği açısından önemli olup toplam arazi varlığının % 22'sini oluşturmaktadır. Bunun dışında 26.14 ha. (% 5) orman arazisi, 59.287 ha. (% 11) kullanılmayan araziden oluşmaktadır.

Maden Yatakları

Ekonomik bakımdan önem taşıyan linyit, perlit, tuz ve oniks yatakları bulunmaktadır. Barit (Ba), Jeotermal Sahalar (JTM), Kayatuzu (Na), Kum-Çakıl (Kcm), Kükürt (S), Perlit (Per), Tuğla-Kiremit (Tgki), Zeolit (Zeo), Linyit (Lin) ve Pomza (Pom)[13].

Oniks Mermeri kalsiyum karbonatlı soğuk kaynak sularının veya yarıklar içerinde dolaşan soğuk suların bıraktığı çökeltilerden oluşmuş taşlardır. Yarı şeffaf bir memer albatrısıdır, beyaz, kırmızı ve yeşil renkleri bulunmaktadır.
Nevşehir'de çıkarıldığı veya işlendiği yörenin adıyla anılan Avanos Taşı, Ürgüp Taşı ve de Oniks mermeri adıyla işlenen albatrılar bulunmaktadır. El ve köy sanatları çerçevesinde işlenmesiyle kolye, yüzük, küpe vb takı eşyası yapımında kullanılmaktadır.

[13] KAYA, F., (1981), Nevşehir İlindeki Oniks Mermer İşletmeciliği Üzerine Bir İnceleme, AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Nevşehir ili Merkez, Avanos, Hacıbektaş ve Ürgüp ilçelerinde küçük atölyelerde, genellikle el sanatı şeklinde yürütülen oniks mermer işletmeciliğinden elde edilen gelir yöre halkına ekonomik olarak katkıda bulunmaktadır[14].

İklim Durumu

İklim Tipi

Nevşehir ili makroiklim özellikleri açısından hakim iklim tipi karasal iklimdir. Yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ise sert ve soğuk geçmektedir[15]. Yağışlar daha çok ilkbahar ve sonbaharda düşmektedir. İklim özelliklerinin etkisi Kızılırmak vadisinden uzaklaşıldıkça belirgin bir şekilde sertleşmektedir[16].

Sıcaklık

Yıllık sıcaklık ortalaması morfoklimatik özelliklere bağlı olarak, ovalık ve dağlık yörelere göre farklılıklar göstermektedir. En yüksek sıcaklık Haziran ve Ağustos, en düşük sıcaklıklar ise Ocak ve Aralık aylarındadır. Yıllık ortalama sıcaklık 10.6º C, en yüksek değer 33.4º C ve en düşük değer -8.9º C'dir.

Yağış Tipi ve Miktarı

İlin bulunduğu bölge kuzey ve güney Anadolu dağ sistemleri ile çevrili olduğundan deniz etkilerine kapalı olup, Orta Anadolu bölgesinde yer aldığından yağışlar azdır. Kızılırmak vadisi boyunca yağışlar daha boldur. Ortalama yağış miktarı ise 434.4 mm'dir.

Nem

Karasal iklimin niteliği itibariyle kış ve bahar aylarında nem oranı daha yüksektir. Yaz aylarında bu oran düşmektedir. Ortalama bağıl nem oranı ise % 61'dir.

---

[14] **KAYA, F., (1981), Nevşehir İlindeki Oniks Mermer İşletmeciliği Üzerine Bir İnceleme**, AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.
[15] **AKMAN, Y.,(1990), İklim ve Biyoiklim**, Palme Yayınları, Ankara.
[16] **KURTER, A., (1979), Türkiye'nin Morfoklimatik Bölgeleri**, İÜ Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Hakim Rüzgarlar ve Esiş Hızı

Hakim rüzgar yönü K- Yıldız, ikinci derece etkili rüzgarlar KB-Karayel, KD-Poyraz, etkili diğer rüzgarlar ise G-Kıble ile GB-Lodos'tur. Ortalama rüzgar hızı 3.2 m/sn dir[17].

Hidrolojik Yapı

Hidrolojik yapı bakımından, il sınırları içindeki bulunan Kızılırmak, Türkiye topraklarındaki en uzun akarsuyudur (1355 km.). Ortalama debisi 184 m^3/sn'dir. Yağmur ve kar sularıyla beslenir ve rejimi düzensizdir, önemli kolları Damsa Çayı ve Acıgöl deresidir.

Kızılırmak Havzası'nın su toplama alanı 78.180 km^2, ortalama yıllık su hacmi 5.650.000.000 m^3 olup, Fırat Havzası'ndan sonra ülkenin en büyük su toplama havzasıdır. Nevşehir ili alanı Kızılırmak Havzası'nın orta bölümünde yer almaktadır.
İl genelinde Avanos, Gülşehir, Hacıbektaş ve Kozaklı'da olmak üzere toplam dört adet baraj göleti ile biri tamamlanmamış dört baraj sulama amaçlı kullanılmaktadır.

Ayrıca İl genelinde çok sayıda içme ve kaplıcalar; Kozaklı Kaplıcaları, Gümüşkent İçmesi, Üzengiçay İçmesi, Çorak ve Karakaya İçmesi, Ürgüp İçmesi ve Kaplıcası, Bahçeli İçmesi ve Sarıkaya İçmesi bulunmaktadır[18].

Kapadokya Bölgesinde, Türkiye'nin dokuz Ramsar alanından biri olan Sultan Sazlığı bulunmakta olup, Tabiat Koruma Alanı ve 1. derece Doğal Sit alanıdır.

---

[17] **Nevşehir İli Meteoroloji İstasyonu, (2001).**

[18] **İZBIRAK, R., (1978 b), Hidroğrafya Akarsular ve Göller**, AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

Flora

Bölge Orta Anadolu İran-Turan flora bölgesine dahildir. Hakim bitki formasyonu steptir. Nevşehir ili genelinde bozkır vejetasyonu, meşe, sedir ve karaçam ormanları ile fundalık alanlar bulunmaktadır[19].

İl'in % 0.4 'ünü orman ve fundalıklar, %26 ' sını çayır ve meralar, % 70'ini tarım arazileri oluşturmaktadır[20].

Stepin doğal vejetasyonunu *Stipa pinnata, Eryngium campestre* ve *Eryngium dichototum, Scrophularia variegata, Artemisia* spp. türleri oluşturur. Dağlık, tepelik ve taşlık alanlarda bulunan doğal vejetasyon ise; *Rhamnus hirtellus, Quercus pubescens* ve *Pigra nigra* spp.*pallasiana*'dır[21].

Tanker, N., Koyuncu, M. ve Kurucu S. tarafından Ürgüp ve Göreme bölgesinde yapılan detaylı çalışmalarla aşağıdaki otsu bitki türleri tespit edilmiştir.

AĞAÇLAR

FAMİLYASI	CİNS VE TÜR	TÜRKÇE ADI
Ulmaceae	*Celtis tournefortii*	Çitlembik, Dağdağan, Dağum
Rosaceae	*Crataegus monogyna* subsp.*monogyna*	Alıç
Rosaceae	*Crataegus szovitsii*	Koyunalıcı
Elaeagnaceae	*Eleagnus angustifolia*	Kuş iğdesi, Çalıgaga,Yabani iğde
Elaeagnaceae	*Hippophae rhamnoides* subsp. *caucasia* *	Çıçırgan, Cıcılık, Çişkan
Anacardiaceae	*Pistacia atlantica*	Menengiç, Sakız ağacı
Anacardiaceae	*Pistacia vera*	Antep fıstığı
Fagaceae	*Quercus robur* subsp. *robur*	Saplı meşe
Leguminosaae	*Robinia pseudoacacia*	Beyaz salkım, Salkım ağ
Ulmaceae	*Ulmus minör* subsp. *minör*	Karaağaç

ÇALILAR

FAMİLYASI	CİNS VE TÜR	TÜRKÇE ADI
Rhamnaceae	*Rhamnus oleides* subsp. *graecus*	Alacehri, Kördiken
Rhamnaceae	*Rhamnus petiolaris*	Cehri
Rhamnaceae	*Rhamnus hirtellus* *	-
Rosaceae	*Rosa arvensis*	Kuşburnu
Rosaceae	*Rosa hemispherica*	Kadıngöbeği
Rosaceae	*Rubus sanctus*	Böğürtlen
Leguminosae	*Colutea cilicia*	Patluk, Yaban sinamekisi

[19] İZBIRAK, R., (1978 a), Bitki Coğrafyası, AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
[20] Nevşehir İli Orman Amenajman Planı ve Raporu, (2001), Nevşehir.
[21] KOÇ, N., (1977), Orta Anadolu Bölgesinin Kurağa Dayanıklı Yerörtücü Bazı Önemli Doğal Çalı ve Çok Yıllık Otsu Bitkilerinin Peyzaj Mimarisi Yönünden Değerlendirilmesi üzerinde Bir Araştırma, AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Rosaceae	*Cotoneaster mumlaria*	Dağ muşmulası
Ephedraceae	*Ephedra major*	Hum, Deniz üzümü
Tamaricaceae	*Tamarix symyrnensis*	Ilgın

OTSU BİTKİLER

FAMİLYASI	CİNS VE TÜR	TÜRKÇE ADI
Compositae	*Achillea aleppica* subsp. *zederbaueri* *	Yılan çiçeği, yılanotu
Malvaceae	*Alcea heldreichii*	Hatmi, Deve gülü
Boraginaceae	*Alkanna orientalis* var. *orientalis*	Havacivaotu, Tüylü boya, Eğnik
Boraginaceae	*Alkanna pseudotinctoria* *	Havacivaotu, Tüylü boya, Eğnik
Liliaceae	*Allium brevicaule* *	Yabani sarımsak
Liliaceae	*Allium cappadocicum* *	-
Liliaceae	*Allium myrianthum*	Yabanisoğan
Liliaceae	*Allium nevsehirense* *	-
Liliaceae	*Allium scabriflorum* *	-
Liliaceae	*Allium sieheanum* *	-
Cruciferae	*Alyssum pateri* subsp. *pateri**	-
Cruciferae	*Alyssum sibiricum*	Kevke
Euphorbiaceae	*Andrachne telephioides*	-
Compositae	*Anthemis fumariifolia* *	Papatya
Compositae	*Anthemis wiedemanniana**	-
Caryophyllaceae	*Arenaria ledebouriana* var. *ledebouriana* *	-
Liliaceae	*Asphodeline globifera*	Gelinsaçı, Çepni
Leguminosae	*Astragalus karamasicus* *	-
Leguminosae	*Astragalus macroscepus* *	-
Leguminosae	*Astragalus oleifolius*	Geven,Geven püzü, Kitre,
PizLeguminosae	*Astragalus stenosemius* *	-
Leguminosae	*Astragalus strigillosus* *	-
Chenopodiaceae	*Atriplex hortensis*	Unluca
Labiatae	*Ballota laredana**	Köpekotu, Nemnem otu, yalancı
Labiatae	*Ballota nigra* subsp. *anatolica*	ısırgan, Leylim out, Boz ot,
Compositae	*Bidens tripartita*	-
Boraginaceae	*Buglossoides* spp.	-
Cruciferae	*Bungea trifida*	-
Umbelliferae	*Bupleurum heldreichii*	-
Umbelliferae	*Bupleurum sulphureum* *	-
Campanulaceae	*Campanula argaea* *	-
Campanulaceae	*Campanula stricta* var. *alidagensis*	Çıngırakotu, Çançiçeği
Compositae	*Centaurea bornmulleri**	-
Compositae	*Centaurea kotschyi* var. *kotschyi* *	-
Boraginaceae	*Cerinthe minor* subsp. *auriculata*	Mum çiçeği
Compositae	*Cnicus benedictus* var. *benedictus*	Şevketibostan, Akkız
Compositae	*Cousinia foliosa* *	-
Irıdaceae	*Crocus danfordiae**	Çiğdem, Safran
Orchidaceae	*Dactylorhiza osmanica* var. *osmanica*	Çem salebi, Öz salebi
Caryophyllaceae	*Dianthus anatolicus* *	Anadolu karanfili
Cruciferae	*Draba cappadocica**	-
Compositae	*Ebenus depressa* *	-
Compositae	*Echinops* spp.	Dikenbaşı, Gökdiken, Serteş
Umbelliferae	*Falcaria vulgaris*	Kaz ayağı
Liliaceae	*Gagea bohemica*	-
Rubiaceae	*Gallium incanum* subsp. *pseudocornigerum* *	-
Papaveraceae	*Glaucium corniculatum*	Boynuzlu gelincik, Gülfatma
Globulariaceae	*Globularia trihosantha*	Küre çiçeğ, Köse yayılımı
Leguminosae	*Hedysarum cappadocicum* *	-
Leguminosae	*Hedysarum nitidum* *	-

Compositae	*Helichrysum arenarium* subsp. *aucheri* *	Ölmez çiçek, Güneş çiçeği
Compositae	*Hieracium lasiochaetum* *	-
Solanaceae	*Hyoscyamus pusillus*	Banotu, Bengildek, Çömlekotu
Guttiferae	*Hypericum pseudolaeve* *	Kantaron otu
Irıdaceae	*Iris galatica* *	Süsen
Cruciferae	*Isatis floribunda**	Çivitotu, Deve mercimeği
Compositae	*Lactuca serriola*	Acı marul, Eşek marulu, Tahliç
Labiatae	*Lamium amplexicaule*	Ballıbaba, Ballık otu
Labiatae	*Lamium macrodon*	-
Cruciferae	*Lepidium caespitosum* *	Kerdeme, Bahçe teresi, Gedim
Scrophulariceae	*Linaria iconia* *	Nevruzotu
Scrophulariceae	*Linaria genistifolia* *	-
Plumbaginaceae	*Limonium lilacinum* *	Devekulağı
Linaceae	*Linum hirsutum* subsp. *anatollicum* var. *anatolicum* *	Keten
Leguminosae	*Lotononis genistoides*	-
Labiatae	*Lycopus europaeus*	-
Primulaceae	*Lysimachia vulgaris*	-
Umbelliferae	*Malabalia pastinacifolia**	Koyunekmeği, Kelemkeşir
Malvaceae	*Malva sylvestris*	Ebe gümeci
Labiatae	*Marrubium parviflorum* subsp. *oligodon* *	Boz ot
Leguminosae	*Medicago* x. *varia*	Çevrince, Teknecik
Caryophyllaceae	*Minuartia corymbulosa* *	-
Liliaceae	*Muscari* spp.	Dağ sümbülü
Ranunculaceae	*Nigella arvensis* var. *glauca*	Çörekotu, Cöcce, Siyah kimyon
Boraginaceae	*Nonea stenoselen* *	-
Leguminosae	*Onobrychis argyrea* subsp. *argyrea* *	Çepni
Leguminosae	*Onobrychis armena* *	-
Leguminosae	*Onobrychis ornata* *	-
Boraginaceae	*Onosma isauricum* *	Emzik otu
Papaveraceae	*Papaver rhoeas*	Gelincik
Boraginaceae	*Paracaryum ancritanum* *	-
Boraginaceae	*Paracaryum calycinum* *	-
Boraginaceae	*Paracaryum longipes* *	-
Labiatae	*Phlomis armeniaca**	Ayı kulağı
Caryophyllaceae	*Phryna ortegioides* *	-
Plantaginaceae	*Plantago major*	Bağa, Beş damar otu
Plumbaginaceae	*Plumbago europaea*	Kurşunotu
Resedaceae	*Reseda lutea* var. *lutea*	Kuzu otu, Cehri, Safran,Aspir
Labiatae	*Salvia blepharochlaena*	Adaçayı, Çalba, Dağ çayı, Şalba
Labiatae	*Salvia recognita* *	-
Labiatae	*Salvia yosgadensis* *	-
Compositae	*Scariola viminea*	-
Compositae	*Scorzonera eriopora* *	-
Serophulariaceae	*Scrophularia seratifolia* *	-
Labiatae	*Sideritis lanata*	Dağ çayı
Caryophyllaceae	*Silene muradic* *	Gıcıgıcı, Ballıca, Gıcık
Caryophyllaceae	*Silene otites*	-
Cruciferae	*Sisymbrium altissimum*	-
Solanaceae	*Solanum dulmacara*	İt üzümü, Bambilotu, Kuş üzümü
Labiatae	*Stachys cretica* subsp. *anatolica**	Dağ çayı, Adaçayı, Dağ reyhanı
Compositae	*Tanacetum parthenium*	Gümüş düğme
Compositae	*Taraxacum serotinum*	Kara hindiba, Radika, Keklik otu
Labiatae	*Teucrium polium*	Acı yavşan, Sıraca otu, Sancı otu
Labiatae	*Thymus argaeus* *	-
Labiatae	*Thymus sipyleus* subsp. *rosulans* *	Anzer çayı, Kekik
Leguminosae	*Trifolium arvense* var. *arvense*	Kuş elması, Yonca
Leguminosae	*Trifolium hirtum*	-
Compositae	*Tripleurospermum* spp.	-

Scrophulariaceae	*Verbascum mucronatum*	Sığırkuyruğu, Bozkulak, Yünotu
Scrophulariaceae	*Veronica* spp.	-
Leguminosae	*Vicia caesarea* *	Burçak, Müdürmük, Fink baklası
Apocynaceae	*Vinca herbacea*	Menekşe
Compositae	*Xeranthemum annum*	Dağ karanfili
Rhamnaceae	*Zizyphora taurica* subsp. *taurica*	Hünnap, Çiğde, Ünnap
Umbelliferae	*Zozisma absinthifolia*	Peynir out, Ayıeli, Leptahergi

(* Endemik bitki türleri)

Fauna

Nevşehir ili ve Kapadokya Bölgesinde Ornitoloji (Kuşbilimi) bakımdan büyük önemi olan Kızılırmak Deltası'nda bugüne kadar 308 kuş türü saptanmıştır. Bu rakam Türkiye kuşlarının % 74'ünü oluşturmaktadır. Ayrıca bölgede görülen *Tringa hypoleucos* Linnaeus (Greenshank- Akkarınyeşilbacak, Dere düdükçünü) bugüne kadar Türkiye'de sadece Kızılırmak deltasında saptanmıştır. Yine *Emberiza pasilla* Pallas. (Küçük kirazkuşu, Cüce kiraz kuşu) ve *Emberiza leucocephalus* Gmelin. (Whitehammer-Akbaşkiraz kuşu) son 25 yılda sadece bu bölgede görülmüştür.

Kızılırmak ve boyunca bulunan ıslak ve sulak alanlarda bir çok balık türü yaşam ortamı bulmaktadır (sazan, sudak, has kefal, mersin, mersinosu, alabalık). Ayrıca yeşil kurbağa, sıçrayıcı kurbağa, ağaç kurbağası ile su kaplumbağaları bu bölgede çok rastlanılan fauna elemanlarındandır[22].

Göreme Milliparkı Uzun Devreli Gelişim Planı Raporu- 1972 , Yaban Hayvanları Bilgisi-1996, http://www.katpuka.org-'den yapılan incelemeler sonucu, bölgeye ait fauna bilgileri aşağıdaki tablolarda detaylı olarak sunulmuştur

	CİNS VE TÜR	**TÜRKÇE ADI**	**İNGİLİZCE ADI**
Fish- BALIKLAR (Kızılırmak'ta görülen türler))			
	Silurus gloris	Yayın	Sheat fish
	Cyprinus sp.	Sazan	Carp

[22] **ÖZDEN, M. & MOL, T., (1996), Yaban Hayvanları Bilgisi**, İstanbul.

CİNS VE TÜR	TÜRKÇE ADI	İNGİLİZCE ADI
Mammals-MEMELİLER		
Canis aureus	Çakal	Jackal
Canis lupus	Kurt	Wolf
Capra aegagrus	Dağ keçisi	Bezoar goat
Carpeolus carpeolus	Karaca	Roe deer
Castor fiber	Kunduz, Su koyunu	Beaver
Cervus elaphus	Geyik	Red deer
Gazella dorcas	Ceylan	Gazelle
Lutra lutra	Su samuru, Su iti	Otter
Martes foina	Kaya sansarı	Stone- Beech marten
Martes martes	Ağaçsansarı	Pine marten
Meles meles	Porsuk	Badger
Mustela erminea	Kakım, Ars	Stoat
Mustela nivalis	Gelinkadın, Gelincik	Weasel
Putorius putorius	Kokarca	Polecat
Scirius anomalis	Sincap, Çekelez	Red squirrel
Sus scrofa	Yaban domuzu	Wild boar
Vormela peregusna	Alacasansar,yer köpeği	Marbled polecat
Vulpes vulpes	Tilki	Fox
Birds-KUŞLAR		
Accipiter nisus	Atmaca	Sparrow hawk
Alauda arvensis	Tarla kuşu	Toygar
Alectorischukar	Kınalı keklik	Rock partridge
Anas platyhincos	Yeşilbaş	Mallard
Anser fabalis	Bakla kazı	Bean goos
Aquila chrysaetos	Kaya kartalı	Golden eagle
Aquila nipales	Step kartalı	Ladgson
Aquila rapax	Bozkır kartalı	Temminck
Buteo buteo	Adi şahin	Buzzard
Carduelis cannabina	Saka kuşu	Goldfinch
Ciconia ciconia	Akleylek	White stork
Circaetus gallicus	Yılan kartalı	Short-toed eagle
Columba livia	Kaya güvercini	Rock dove
Corvus monedula	Tohum kargası	Rook
Coturnix coturnix	Bıldırcın	Quail
Delichon urbica	Ev, pencere	House martin
Drycopus martius	Karaağaçkakan	Black woodpecker
Elanus caeruleus	Karaçaylak	Black kite
Emberiza hortulana	Kirazkuşu	Hammer
Emberiza pasilla	Küçük,Cüce kirazkuşu	Smallwhammer
Emberiza leucocephalus	Akbaşkiraz kuşu	Whitehammer
Falco columbarius	Bozdoğan	Merlin
Falco peregrinus	Doğan	Peregrine Falcon
Falco tinnunculus	Kerkenez	Kestrel
Geronticus eremita	Kelaynak	İbis
Gyps fulvus	Kızıl Akbaba	Griffon vultur
Locustella naevia	Tarla ardıç kuşu	Fieldfare
Merops apiaster	Arıkuşu	Bee eater
Milvus nigrans	Kara çaylak	Black kite
Oriolus oriolus	Sarıasma, İncir kuşu	Tawny pipit
Passer domesticus	Ev serçesi	House sparrow
Pandion heliatus	Balık Kartalı	Osprey
Parus lugubris	Anadolu baştankarası	Anatolian tit

Parus major	Büyükbaştankara	Tit
Petronia petronia	Kayalık serçesi	Rock sparrow
Phalacrorax aristotelis	Tepeli karabatak	Cormorant
Phasianus colchicus	Sülün	Pheasant
Pica pica	Saksağan	Magnie
Pterocles paradoxus	Steptavuğu	Crake
Ptyonoprogne rupestris	Kaya kırlangıcı	Swallow
Sitta krüperi	Anadolu sıvacısı	Anatolian nurhatch
Sturnus vulgaris	Sığırcık	Starling
Strix aluco	Alaca Baykuş	Tawny owl
Tetrax tetrax	Mezgelgek	Little bustard
Tringa glareola	Orman düdükçünü	-
Tringa hypoleucos	Akkarınyeşilbacak, Dere düdükçünü	
Tringa nebularia	Yeşilbacak	Greenshank
Tringa ochropus	Yeşil düdükçünü	-
Troglodytes troglodytes	Çit kuşu	Wren
Ulica ata	Sakarmeke-sakarca	Coot

Pteropidae- KANATAYAKLILAR

Eptesicus serotinus	Geniş kanatlı yarasa	Serotine
Miniopterus schreibersi	Uzun kanatlı yarasa	Long Wigned bat
Myotis myotis	Farekulaklu yarasa	Large mouse
Myotis mystacinus	Sakallı yarasa	Bat
Plecotus austriacus	Uzun kulaklı yarasa	Grey long earned bat
Pipistrellus pipistrellus	Cüce yarasa	Comman bat
Rhinolophus ferrum equinum	Büyüknalburunlu yarasa	Greater horseshoe bat
Rhinolophus hipposideros	Küçüknalburunlu yarasa	Lesser horseshoe bat

Insectivora- BÖCEK YİYEN İLKEL MEMELİLER

Crocidura leucodon	Tarla sivri faresi	Shrew
Crocidura pergrisea	Sivrifare	Shrew
Crocidura russula	Ev sivri faresi	Shrew
Crocidura suaveolens	Bahçe sivri faresi	Shrew
Dryomys nitedula	Ormanağaçfaresi	Forest dormouse
Erinaceus europaeus	Kirpi	Hedgehog
Talpa europaea	Köstebek	Mole

Laomorpha

Lepus europaeus	Tavşan	Brown hare

Rodentıa – KEMİRİCİLER

Allactaga elater	Araptavşanı	Smal fivetoed Jerboa
Apodemus agrarius	Tarla sıçanı	Rats
Citellus citellus	Tarla sincabı, gelengi	European suslik
Meriones libycus	Koşarfare	Gerbille
Meriones persicus	Koşarfare	Gerbille
Meriones tristrami	Koşarfare	Gerbille
Meriones vinogradovi	Koşarfare	Gerbille
Mesocricetus brandti	Dağ sıçanı,Altın hamster	Golden hamster
Microtus arvalis	Adi tarla faresi	Common vole
Mus musculus	Ev faresi	House mouse
Muscardinus avellanarius	Fındık faresi	Vole
Myoxus glis	Dağ faresi	Hamster
Rattus rattus	Ev sıçanı, keme	House rat
Spalax leucodon	Küçük kör fare	Lesser molerat

Butterflies KELEBEKLER

FAMİLYASI	LATİNCE ADI	İNGİLİZCE ADI
Papilionidae	*Iphlicides podalirius*	-
	Papilio machaon	Common Swallowtail
Pieridae	*Pieris brassicae*	Large Cabbage-white
	Pieris napi L.	Small White
	Pieris rapae L.	Green-veined White
	Colias electo L.	Clouded Yellows
	Leptidea sinapis L.	-
Satyridae	*Agapetes galathea* L.	Marble White
	Hipparchia aristaeus Bon. *turcica*	
	Zygaena cappadocica	

Reptiles- SÜRÜNGENLER

FAMİLYASI	LATİNCE ADI	İNGİLİZCE ADI
Gekkonidae	*Hemidactylus turcicus turcicus* Linne	Turkish gecko
Lacertidae	*Lacerta muralis muralis* Laurenti	Wall lizard
	Lacerta taurica Pallas	Taurus lizard
	Lacerta viridis meridionalis	Emerald lizard
	Lacerta trilineata trilineata Bedriaga	Three-lined emerald lizard
Scincidae	*Ablepharus kitaibeli* Bibron et. Bory	-
Anguidae	*Anguis fragilis* Linne	Slow worm
	Blanus strauchii Bedriaga	-
Viperidae	*Vipera ammodytes meridionalis* Boulenger	Sand viper
Psammophidae	*Malpolon monspessulanus* Hermann	-
Disadidae	*Tarbophis fallax syriaca* Boettger	-
Colubridae	*Contia modesta* Martin	-
	Coronella austriaca austriaca Laurenti	Smooth snake
	Natrix natrix persa Pallas	Ringed snake
Boidae	*Eryx jaculus jaculus* Linne	Javelin sand boa
Chelonia	*Testudo graeca* Linne	Spur-thighed mediterranean land turtoise
	Clemmys rivulata Valenciennes	Water turtoise

Doğa Koruma Ve Sit Alanları

Kapadokya bölgesi yöreye özgü flora, fauna, jeomorfolojik oluşumlar ve çeşitliliği bakımından zengindir. Peribacaları, kırgıbayır ve masa gibi doğal yolla oluşmuş bu dokular, insan eliyle eski zamanlarda farklı amaçlarla kullanılmak üzere düzenlenmiştir. Jeolojik yapısı gereği kolaylıkla işlenebilen tüf, insanlar tarafından mekan oluşturmak amacıyla örneğin barınak, konut, kilise, güvercinlik ve yeraltı şehri olmak üzere organize edilmiş ve halen günümüze kadar örnekleri kalmıştır.

Bölgede ilk defa 1967 yılında ABD Uluslararası Kalkınma Teşkilatı (USAID) Millipark Dairesi ile İmar İskan Bakanlığı, Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ortaklaşa olarak 'Göreme Uzun Devreli Gelişim Planı' hazırlanmıştır.

1986 yılında 9.572 ha. alan Göreme Tarihi Milli Parkı olarak ilan edilmiştir.
Kapadokya Bölgesi Çevre Düzeni Nazım Planında, belirlenen sit alanları iki gruptur. Bunlardan birincisi Tarihi Sit Alanları, diğeri ise Doğal Sit Alanları'dır. Tarihi sit alanları; Bizans Devrine ait XII-XIII. yüzyıllar arasında yapılmış kiliseler ve çevrelerindeki kaya yerleşim alanlarını kapsamaktadır.

Tarihi sit alanları; Zelve'den başlayarak, Ortahisar'ın batısını da içine alan ve Göreme kasabası ile sınırlanan bir alanı kapsamaktadır. Bu alanda daha çok, tarihi nitelikli kiliseler bulunan Göreme Açık Hava Müzesi'nin bulunduğu kesimdir.

Doğal sit alanları bölgenin oldukça geniş bir kısmını kapsamaktadır. Kuzeyde Avanos'tan başlamakta doğuda Ürgüp, batıda Nevşehir şehir merkezi ise güneyde de Ayvalı köylerinin çevrelediği alan ile sınırlı kalmaktadır.

Sultan Sazlığı, Kayseri ili sınırları içinde ve 70 km. uzaklıkta olup, 17.200 ha. alan kaplamaktadır. Erciyes dağının güneybatısındaki Develi ovasının alçak kesimlerinde yeralmaktadır. Barındırdığı 301 kuş türü ile Manyas Gölü'nden sonra Türkiyenin ikinci

önemli kuş cennetidir. Nevşehir ili ve Kapadokya Bölgesininde faunasına dolaylıda olsa büyük katkısı vardır.

Sonuçlar ve Planlamada Dikkat Edilecek Hususlar

- Anadolunun kültür mozağine etkili olan coğrafya, doğal faktörler (eğim, bakı, reliyef, iklim, toprak, su potansiyeli, yeraltı ve yerüstü maden zenginlikleri), inanç, tarih, kültür ve gelenek gibi bir çok faktörün etkisiyle şekillenmiş doğal oluşumlar ve mekanlar planlamada bir bütün içinde ele alınmalıdır.

- Jeo- Sit özellikleri bakımından dünyaca öneme sahip jeomorfolojik oluşumların sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalarda, bu değerlerin öncelikle korunmaya, saklanmaya değer olanları güvenceye alınmalıdır. Turizm açısından çekim gücü yüksek olan değerleri varlıklarını korumak temel amaç olmalıdır. Tarihi kiliselerde ziyaretçiyi bu eşsiz eserlerle başbaşa bırakmak ne kadar doğrudur? Yapılan gözlemlerde bunun kötü örneklerini görmek mümkündür.

- Kızılırmak Deltası, biyolojik üretim yeteneği bakımından bol gıda içeren karakterde bir sulak alan ekosistemidir. Kızılırmak kenarı boyunca bulunan çeşitli büyüklüklerde ve kimi zaman mevsimlere bağlı olarak oluşan ve su seviyeleri değişen ıslak alanlar, sulak alanlar, göller, sazlıklar ve bataklıklar, plankton ve omurgasız canlılar bakımından zengindir. Bu özelliklerinden dolayı bu alanlar ve çevreleri değişik türde faunaya yaşam mekanı olmaktadır. Bu alanlar tespit edilerek ekolojik potansiyelleri ve performansları güvence altına alınmalıdır.

- Kızılırmak Deltası, göç sırasında Karadeniz'i doğrudan aşan kuş türleri için hayati önem taşımaktadır. Sonbaharda Karadeniz'i aşan kuş türlerinin bu uzun yolculuktan sonra sığınabilecekleri en önemli sulak alan bu deltadır. Ornitolojik açıdan büyük öneme sahip bu bölgede yapılacak en küçük bir işletmenin tesisinde bile çevre etki bileşenleri araştırılmalı, olası kullanım çatışmaları önceden tespit edilmelidir.

- Kızılırmak vadisi ve yatağının doğal yapısının ve ekolojik karakterinin korunabilmesi için Kızılırmak ve çevresi sulak alanlarının ekolojik temele dayalı bir yönetim planının hazırlanması, etkin bir izleme ve kontrol sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

- Doğal alanları kapsayacak şekilde bir çevre düzeni planı ile sulak alan ekosistemi ve diğer sistemlerle ilişkili habitatlar dikkate alınarak, mutlak korunma, ekolojik etkilenme ve tampon bölgeler belirlenmeli, her bölge için koruma ve kullanım esaslarını düzenleyen özel plan kararları geliştirilmelidir.

- Çok önemli işlev ve yararları ile yaşam destek sistemlerinin vazgeçilmez elemanlarını oluşturan duyarlı ekosistemleri (ıslak alanlar, kıyılar, dağlar ve çölleşme tehlikesi altındaki alanların tespiti ile envanterinin çıkarılması gereklidir.

- Arazi kaynaklarının taşıma kapasitesinin korunması ve duyarlı sistemlerin biyotik kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla çevresel, sosyal ve ekonomik açılardan gerçekleştirilebilir bir yöntemi ve planlamayı içeren 'Nevşehir ili Ekolojik Master Planı'nın uzman kişilerce hazırlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

AKMAN, Y.,(1990), İklim ve Biyoiklim, Palme Yayınları, Ankara.

BAYTOP, T., (1994), Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 578 S., Ankara.

DAVIS, P., H., (1965), Flora of Turkey and The East Eagean Islands I-IX, Univ. Press. Edinburgh.

DİE, (1997), Nevşehir İli Verileri

ERİNÇ, S., (1977), Vejetasyon Coğrafyası, İÜ Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

http:// www.ataman.org/tr/nevsehir.shtml

http:// www.cevre.org.tr.

http:// www.katpuka.org/tr/nevsehir.shtml

http:// www.meteor.gov.tr

İZBIRAK, R., (1978 a), Bitki Coğrafyası, AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

İZBIRAK, R., (1978 b), Hidroğrafya Akarsular ve Göller, AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

KAYA, F., (1981), Nevşehir İlindeki Oniks Mermer İşletmeciliği Üzerine Bir İnceleme, AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

KETİN, İ., (1983), Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış, İTÜ Maden Fakültesi Yayınları, İstanbul.

KOÇ, N., (1977), Orta Anadolu Bölgesinin Kurağa Dayanıklı Yerörtücü Bazı Önemli Doğal Çalı ve Çok Yıllık Otsu Bitkilerinin Peyzaj Mimarisi Yönünden Değerlendirilmesi üzerinde Bir Araştırma, AÜ Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Köy Hizmetleri, Nevşehir İli Envanteri ve Raporu, Nevşehir, 2003.

KURTER, A., & HOŞGÖREN Y., (1944), Jeomorfoloji Tatbikatı, İÜ Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

KURTER, A., (1979), Türkiye'nin Morfoklimatik Bölgeleri, İÜ Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Nevşehir İli Orman Amenajman Planı ve Raporu, (2001), Nevşehir.

Orman Bakanlığı Milli Parklar Dairesi, Göreme Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Plan Raporu, (1971).

ÖZDEN, M. & MOL, T., (1996), Yaban Hayvanları Bilgisi, İstanbul.

POLUNIN, O., (1969), Flowers of Europe, Oxford University, Pres Toronto.

SAĞDIÇ, Ö., (1998), Kapadokya, Komple Gezi Rehberi, Nevşehir Valiliği Turizm Geliştirme ve Tanıtım Vakfı Başkalığı, Nevşehir.

TANKER, N. & KOYUNCU, M., KURUCU, S., (1989), Ürgüp, Göreme and Ihlara Plants and Landscape, Çankaya Rotary Kulübü, Ankara.

TURAN, N., (1984), Memeliler, Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları, Ankara.

KAYALIK KAPADOKYA BÖLGESİ'NDE "PLANLAMA YÖNETİMİ" SORUNLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör.Dr. Sırma R. TURGUT

Giriş

Tarihin pek çok farklı döneminden çeşitli ve yoğun izler taşıyan dolayısıyla çok kültürlü bir mirasa ev sahipliği yapan Kapadokya bölgesi kültürel zenginliğinin ve çeşitliliğinin yanı sıra sahip olduğu doğal değerleri ile de dünya üzerinde ender rastlanacak derecede özgün bir formasyona sahip olan ve bu nitelikleri ile de son derece önemli ve ayrıcalıklı bir kimlik taşıyan bir bölgedir.

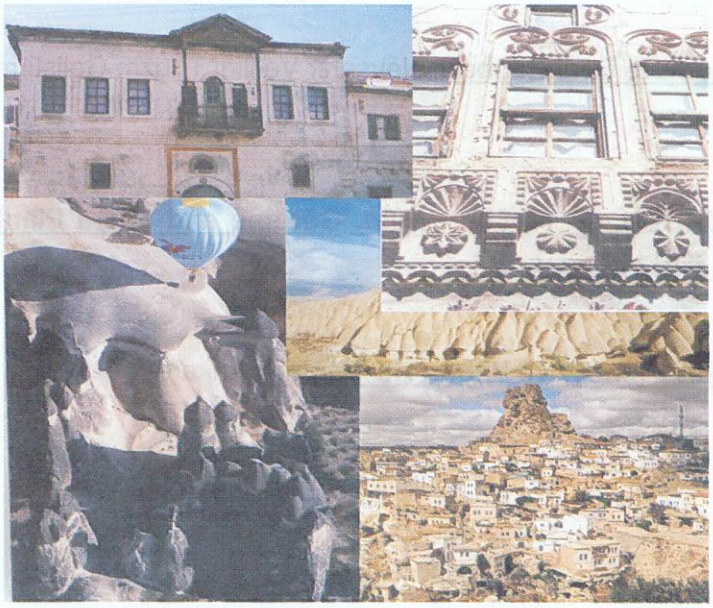

Ancak bölgenin, bu renkli profiline kimlik veren tarihsel, kültürel ve doğal değerlerinin yeteri kadar korunamadığı, söz konusu potansiyellerin değerlendirilemediği ve yine bölgenin sürdürülebilir gelişiminin sağlanamadığı da açıktır. Son derce önemli olan ve yanlız ulusal değil uluslararası öneme sahip olan bu sorun, geri kazanımı olanaksız, kültürler üstü kayıpları da beraberinde getirmektedir.

Söz konusu olan, potansiyellere ilişkin envanter çalışmalarının gerekli ayrıntı ve titizlikle yapılmaması, çağdaş "koruma" ve "sürdürebilirlik" ilkelerini temel alan bütüncül politikalarını oluşturulması, hatalı ve kapasiteyi nicelik ve nitelik açısından aşan yatırım kararları ve girişimlerde bulunulması, "kalite" kavramının hemen her alanda gözardı edilmesi, kültür ve tabiat varlıklarının "tüketilerek kullanılması", geri dönüşü olanaksız tahribatlar alması, bölgenin yönetsel, ekonomik, teknik ve kültürel altyapısının ihmal edilmesi ve daha pek çok alt başlıkta toplanabilecek olan nedenlerle bölge potansiyellerini hem her geçen gün kaybetmekte hem de bu potansiyellerden gerek yerel gerekse ulusal ölçekte yeterince yararlanamamaktadır. Bir başka deyişle, bölgede planlama, yönetim ve organizasyon adına oldukça önemli boşluklar ve sorunlar yaşanmaktadır.

Oysa tek başına Kapadokya bölgesi sahip olduğu bu değerlerle Türkiye'nin en önemli turizm bölgelerinden biri olmaya adaydır. Bu alanda yaşanan sorunları ise en temelde üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

1. Merkezi yönetim kaynaklı sorunlar,
2. Yerel yönetimler kaynaklı sorunlar,
3. Sivil toplum – kullanıcı kaynaklı sorunlar

Bu çalışmada; yukarıda tanımlanan bu üç kümeyi de kapsayan ve sürdürülebilir gelişmenin önünde ki en önemli engel olarak ortaya çıkan, planlama ve "planlama yönetimi" alanlarında yaşanan ve bu bağlamda kent yönetimlerinde oluşan sorunlar irdelenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Sınırları ve Yöntem

Çalışmanın sınırlarını ise; Kayalık Kapadokya bölgesi içinde ve hemen bu bölgenin çeperinde yer alan ve doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile öne çıkan , Nevşehir, Avanos, Ürgüp, Göreme, Mustafapaşa (Synasos), Uçhisar, Ortahisar, Özkonak ve Çat, yerel yönetim birimleri (belediyeleri) ile yapılan mülakat çalışmaları[1], bu belediyelerin planlama deneyimleri ve bu konudaki arşiv verileri ve ilgili diğer kurumlarla[2] yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir.

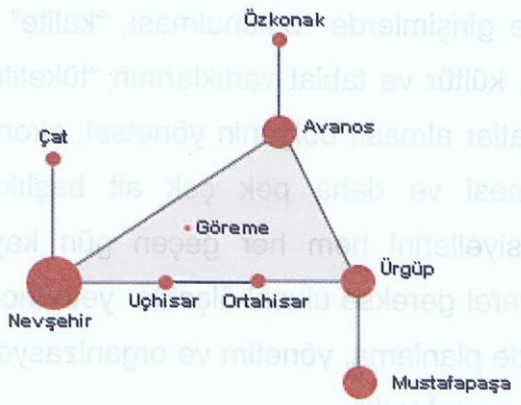

Sonuç olarak da söz konusu yerel birimlere ilişkin bir mevcut durum saptama çalışması tamamlanmıştır. Yukarıda tanımlanmış olan dokuz belediye, Nevşehir kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu ve Valilik ile yapılan görüşme / anket sonuçları doğrultusunda bölgenin planlama çalışmaları ve süreçleri irdelenmeye çalışılmış aynı zamnada da yöneticilerin görüş ve vizyonları ile konuya – soruna bakış açıları ve yaklaşımları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle mevcut planlama durumu ve çalışmaları süreçte son derce önemli bir faktör olan "yönetici" faktörü açısından da değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Planlama Yönetimi Üzerine Birkaç Söz....

Ülkemizde yaşanmakta olan ve hemen her sektörde olumsuz yansımalar yaratan temel sorunların başında, planlama sisteminin kurumsallaşamamış ve örgütlenme sürecini tamamlayamamış olması yani meşrulaşamamış olması gelmektedir. Kimi kez siyasi tavırların karşısınsa populist yaklaşımlarla objektiflikten ve bilimsel

[1] Ek 1'de mülakat formu verilmiştir.
[2] Nevşehir Valilik -ve ilgili birimleri-, Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu

doğrulardan uzaklaşan, kimi kez yasal ve örgütsel parçalanmışlıklarla işlevini yitiren planlama sistemi, gelişmiş ve kendini yenileyebilen dinamik bir yapılanmadan yoksundur ve bu da doğrudan kent yönetimlerinin etkinliğini ve verimliliğini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerdendir.

Günümüz kentleri özellikle de küreselleşmenin getirdiği sınırsız yenilenme ve rekabet ortamlarında son derece dinamik bir yapılanma içindedir. Bu değişken ve belirsiz ortamda yerel kimlikleri ile var olma savaşına giren kentleri, uzun ömürlü, başarılı, tercih edilen ve uzun erimde kazanan kılmanın ardında ki en önemli sabit şüphesiz ki "kaliteli" ve çağdaş yönetim ve bu yönetim için vazgeçilemez olan planlama ve planlama yönetimi kavramlarıdır.

Kentleri hangi ölçek ve boyutta olursa olsun yaşanılası kılmak; gelişirken ve yarışırken bu değerden vazgeçmemek, sürdürülebilir gelişimini sağlamak bugünün değerleri ve hızı ile kimi kez ters düşen kavramlar olarak karşımıza çıkarmaktadır. Oysa kentlerin vaz geçemeyecekleri ya da asla ödün veremeyecekleri bazı değerleri vardır ve bu değerler sermaye tarafından çoğu kez hiç tereddüt etmeden ezilip yok edilmektedir. Ulusal ve bölgesel kalkınma hedeflerinin olmayışı, belirsiz ve son derece değişken olan dünya konjonktürü içinde ulusal ve yerel hedeflerin bir bütünsellik içinde kurgulanmamış olması planlama konusunda üst ölçekten gelen ve en temelde oluşan boşluklara neden oluşturan faktörlerdendir. Bu sayılan örnekleri çoğaltmak ve planlamanın tıkandığı noktaları çeşitlendirmek günümüz Türkiyesi için ne yazık ki hiç de zor değildir. Ancak kent yönetimleri ile tartışmasız bir eşgüdüm içerisinde olması gereken planlama kurumu ve kent yönetimleri işlevlerini neredeyse yitirmiş ve ne sosyal , ne ekonomik ne de fizik mekan koşulları bakımından birbirini beslemeyen sonuçta kentlerin ve toplumların dinamizmi karşısında yetersiz kalan bir yapılanma içine girmişlerdir.

Oysa toplumlar son derece hızlı bir şekilde değişmektedir. Toplumsal ilişkiler ve bunları belirleyen kurumlar ile bir bütün olan toplumsal yapının ve bu yapıyı barındıran kentlerin yaşanan dönüşüme uyumlaştırılarak yönetilmesi ancak doğru ve sistemli bir planlama yaklaşımı ile olasıdır. Giderek yeni yüzyılın ilişkileri doğrultusunda anlam değiştiren ve yeniden kodlanan kavramlar arasında önde gelen

"mekan", "planlama", "yerel", "kent yönetimi" gibi kavramların uzantısında "mekanın yönetimi - organizasyonu" ve bu kavramın sürekliliğini sağlayacak "planlama yönetimi" kavramları gerek kamu yönetimi gerekse planlama disiplinlerinin önde gelen tartışma konuları arasında yer almaktadır.

Bir başka deyişle; özellikle son dönemlerde mekana ilişkin gerçekleştirilmekte olan gerek ulusal, gerekse uluslararası çalışmalarda mekan kavramı bugüne dek gözardı edilmiş olan özellikleri ile kavramsallaştırılmakta yeniden keşfedilmektedir. Bu yeni oluşumlar karşısında; mekansal örgütlenmede salt büyüme, optimal ölçekli işletmelerin yer seçimi kuramları, ölçek ekonomileri ve yatırımlarda akılcılık gibi kavramlara dayanan mekanda akılcılık yaklaşımı, mekanda örgütlenmeyi büyümeyi sağlamak ve yaygınlaştırmak amacına dayandırmıştır[3] [4]. Yine mekanın; hizmetlerin dağıtılmasında bir araç olarak kullanılması ve kentsel işlevlerle hizmetler arasında bir meta ağırlıklı kuram çerçevesinde ele alınması[5] bugün yetersiz kalan ve günümüzün ilişkilerini açıklayamayan çalışmalardır. Mekansal değişme ve gelişme, soyutlama düzeyi yüksek genel geçer kuramlarla açıklanmaya çalışılan mekanın , mekansal özelliklerin belirleyiciliğinden de soyutlanarak ele alınması bugünün aktif mekan kavramıyla örtüşmemektedir[6] [7].

Daha sonraki dönemlerde ise esnek birikim süreçleri üzerine temellendirilmiş olan yaklaşımlarla kapitilazimi yeni bir çerçevede mekanla kaynaştıran bakış açısı altında süreç mekansal açıdan da ele alınmış ve tartışılmıştır[8].

Oysa günümüzde yerel değerleri ile küresel sürece tutunma ortak çabası içinde olan kentler içinde bulundukları çok düzlemli şebeke sistemleri içinde var olma savaşı vermektedirler. Ve sistemi ancak bu ilişkiler koşutunda ve çok boyutlu olarak değerlendirmek sağlıklı bir yaklaşım olmaktadır. Bu anlamada mekan pasif - edilgen

---

[3] **ALANSO, W., (1964),** "Location Theory" in Regional Development and Planning (Ed: Friedman ve W. Alanso), MIT Press Cambridge.

[4] **BERRY, BJL, (1964),** *"Cities As Systems Within Systems of Cities"*, Regional Development & Planning, (Ed: J. Friedman ve W. Alanso) MİT Press, Cambridge.

[5] **CHRISTALLER, W, (1986),** Central Places in Sothern Germany , Printence Hall.

[6] **ERAYDIN, A, (1994),** *"Mekan Organizasyonuna İlişkin Değişen Paradigmalar"*, Toplum ve Bilim, 64-65 Kış, s 39-53

[7] **VINING D. , KONTULY, T, (1978),** "Population Dispersal From Major Metropolitan Regions: An International Comparison", International Regional Science Review 3.

[8] **DUNFORD,M, (1990),** *"Theories of Regulation"*, Environment and Planning, D: Society and Space 8, s: 297-321

bir olgu olmaktan çok öte aktif ve etken bir aktör olarak doğru tarafta yer almalıdır. Özgün donanımlarını temel alan ve küresel ilişkiler doğrultusunda çevre ile uyumlaşma süreçlerine giren kentler, böylesi sistemli yaklaşımlarla "mekanı" yitirmeden örgütleme ve yenileme şansına sahip olabileceklerdir.

Bu çalışmada; kayalık Kapadokya Bölge'sinden seçilen alt bölgenin mekansal yönetim ve organizasyonu irdelenmeye çalışılmış ve planlama adına bu süreçde yaşanan tıkanıklıklar, sorun noktaları tesbit edilmeye çalışılmıştır.

Kapadokya Bölgesi Yasal ve Yönetsel Kademelenmesi

Ülkemizde ki geçerli olan planlama süreci için iki temel belirleyici veri grubu söz konusudur. Bunlardan ilki; planlama alanının yönetsel statüsü, ikincisi ise; planlama alanı içinde bulunan ''özellikli alanlar'' dır. Bu iki temel veri, plan yapım,uygulama, onama ve denetleme süreçlerini bu süreçlerin yasal ve örgütsel sistematiğini, yetkili kurumları ve geçerli olacak yasal yapılaşmayı belirlemektedir.

Çalışma alanı, gerek yönetsel kademelenme, gerekse özellikli alanlar bağlamında oldukça çeşitli yapılanmaları ve örgütlenmeleri kapsamaktadır.

Bu bağlamda; ilk olarak alanda mevcut olan yönetsel kademelenme ve statü değerlendirilecek, daha sonra ise özellikli alanlar tanımlanacaktır.

Harita 1 Bölgenin Genel Konumu

İç Anadolu Bölgesi içinde yer alan Nevşehir ili (Harita 1) bütünüyle İç Kapadokya olarak bilinen bölgeyi kapsamaktadır. Geniş anlamda ise, Kapadokya Nevşehir sınırını aşmaktadır.

Harita 2 Nevşehir İli Yerleşim Alanları ve Sınırları[9]

[9] YTÜ,Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002-2003 Bahar Yarıyılı Planlama IV Çalışmaları

Nevşehir ili 20 temmuz 1954 tarihinde 6429 sayılı kanunla kurulmuştur. İl sınırları içerisinde 8 ilçe, 4 bucak, 135 köy, ilçe merkezleri ve kasabalarda kurulu toplam 45 belediye vardır.(Harita 2 - Harita 3) Cumhuriyet Döneminde Niğde iline bağlı bir ilçe iken 1954 yılında il olan ve doğuda Kayseri, güney ve batıda Niğde, kuzeybatıda Kırşehir, kuzeydoğuda Yozgat illeriyle çevrili olan Nevşehir'in; Merkez Derinkuyu, Kozaklı, Gülşehir, Hacıbektaş, Avanos, Ürgüp ve Acıgöl olmak üzere 8 ilçesi bulunmaktadır. Ayrıca, İl sınırları içinde dört bucak müdürlüğü bulunmaktadır. Bunlar; Avanos ilçesine bağlı Özkonak ve Topraklı Bucakları, Gülşehir'e bağlı Gümüşkent Bucağı ve Kozaklı'ya bağlı Karahasanlı Bucağıdır. Alanda belediyeleşme oranlarına bakıldığında ağırlıklı olarak (%53) 1970-90 yılları arasında artan bir belediyeleşme hareketi olduğu izlenmektedir. Yine bu belediyelerin nüfus değerleri irdelendiğinde ise %55'e ulaşan bir değerde 1000 ile 3000 nüfus arasında ki belediyelerin yoğunlaştığı izlenmektedir.(Tablo1-Harita 4)

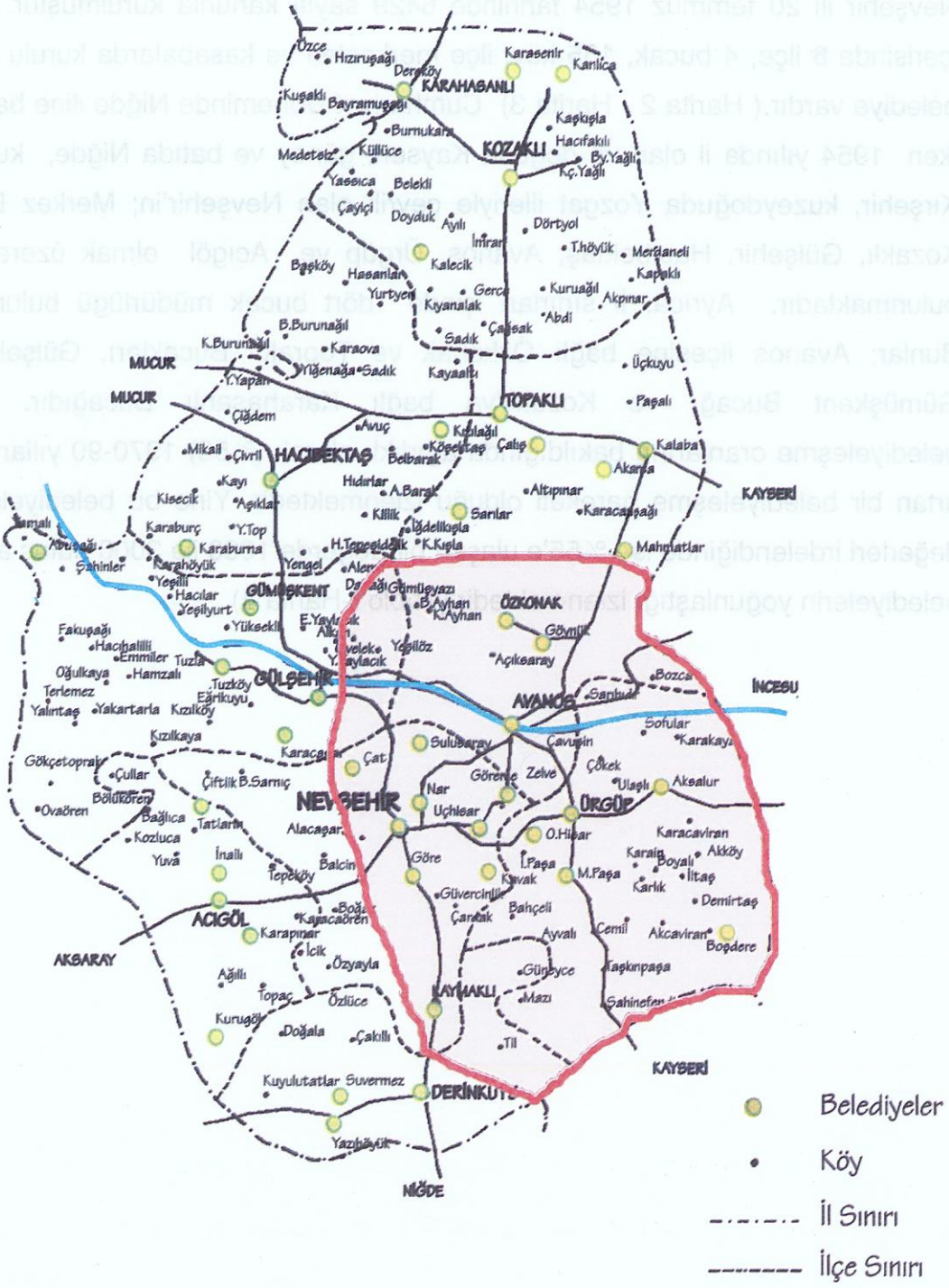

Harita 3 Nevşehir İli Yerel Yönetimleri[10]

[10] YTÜ,Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002-2003 Bahar Yarıyılı Planlama IV Çalışmaları.

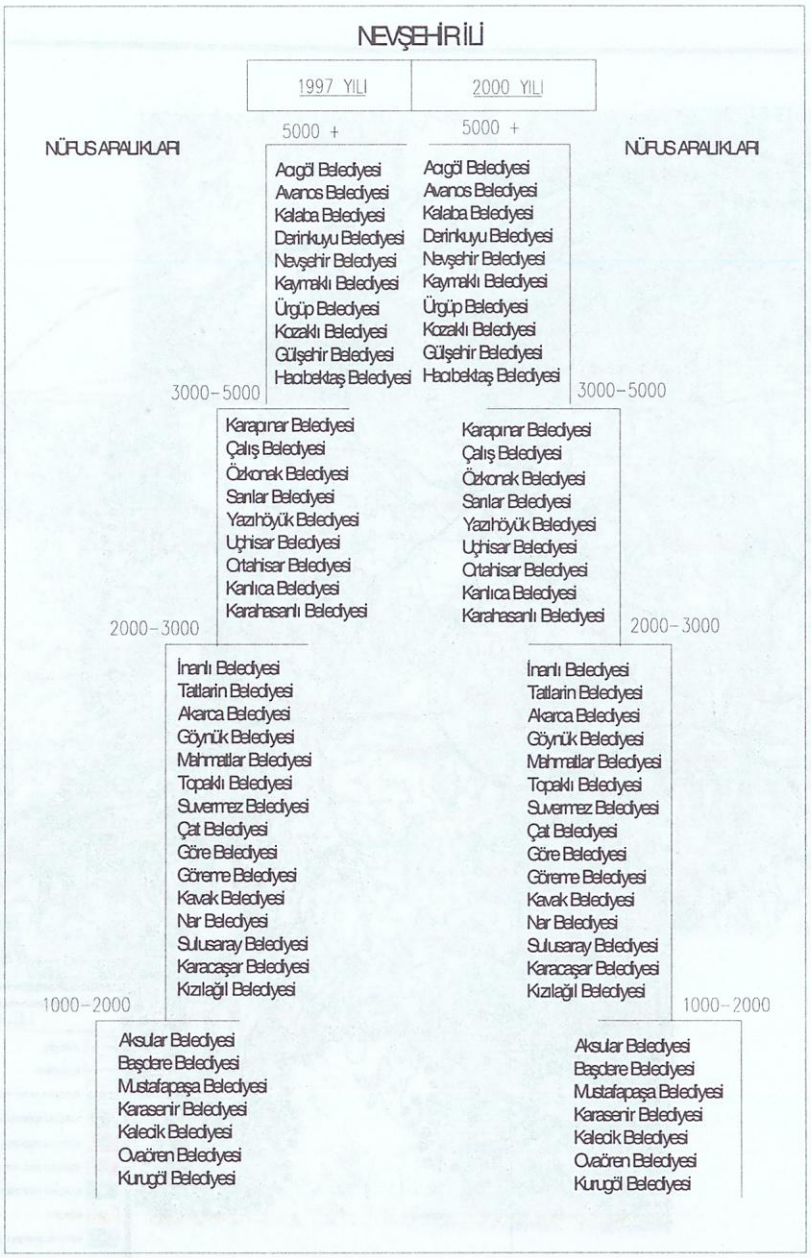

Tablo 1 Nevşehir İli Belediyeleri Nüfus Kademelenmesi[11]

[11] YTÜ,Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002-2003 Bahar Yarıyılı Planlama IV Çalışmaları.

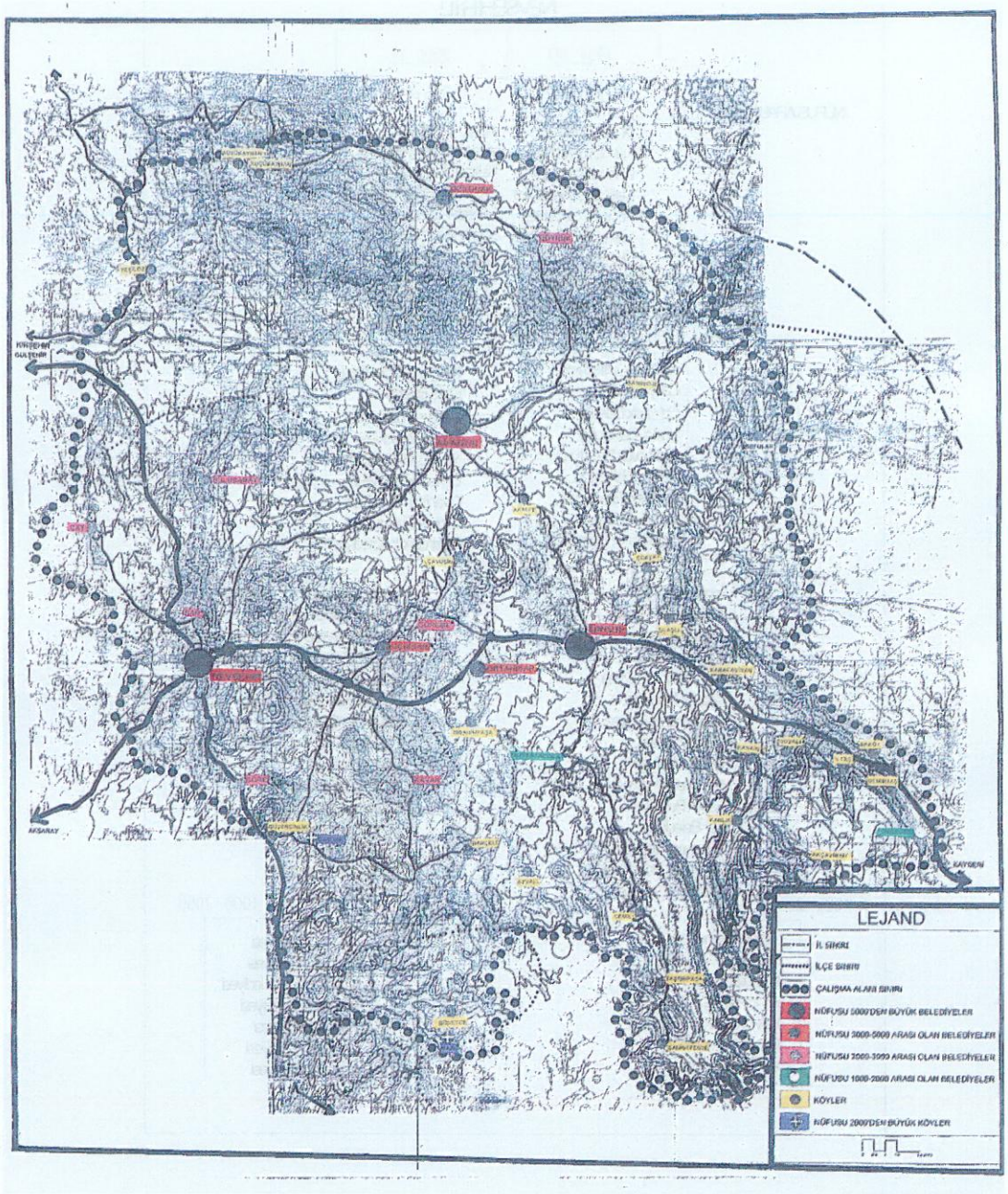

Harita 4 Nevşehir İli Belediyeleri Nüfus Kademelenmesi

Kayalık Kapadokya Bölgesi'nde "Özellikli Alanlar"

Söz konusu alt bölge çeşitli nicelik ve değerlerle pek çok farklı "özellikli alan" ın bir araya geldiği bir alt bölgedir.[12] Alanda; 1., 2., 3. Derece Doğal Sit Alanları, 1. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları, Kentsel Sit Alanları, Milli Park Alanları, Turizm Merkezi ve Turizm Alanları, Orman Alanları, Tarım Toprakları, Organize Sanayi Bölgesi, Kıyı Alanları gibi başlıklar altında sayılabilecek bu alanların herbiri planlama sürecine dahil olan yeni bir yasal ve kurumsal yapılanmayı ve bu doğrultuda farklı bir işleyiş sürecini tanımlamaktadır. (Harita 5)

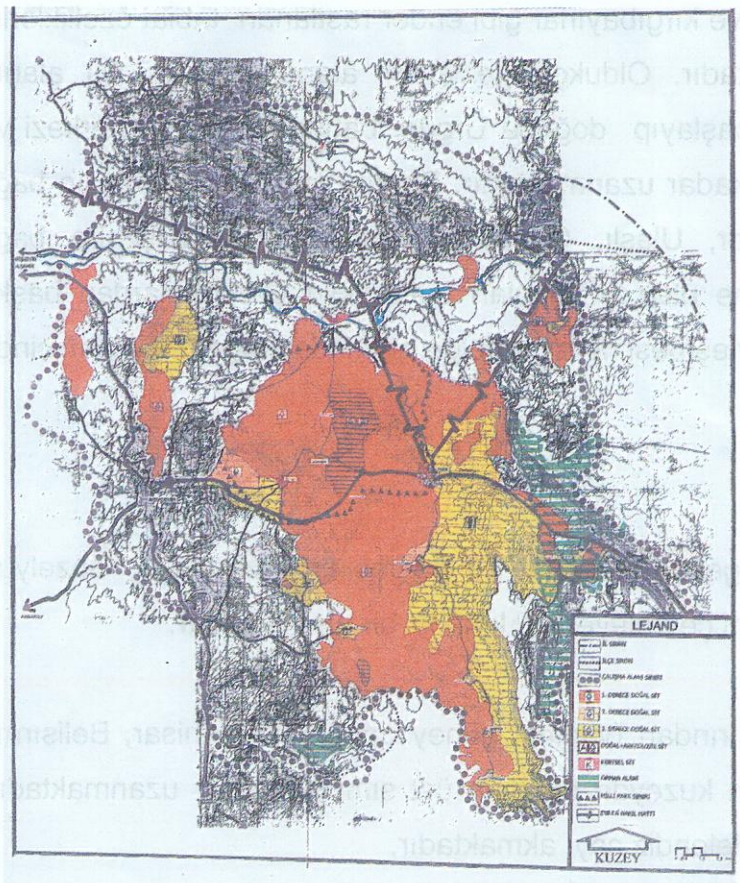

Harita 5 Özellikli Alanlar[13]

[12] Çalışmada özellikli alan olarak tanımlanan alanlar ; sit alanları, orman alanları vb. planlama sürecinde ayrı birer yasal statüyle farklı kurumların yetki ve sorumluluğu altında olan alanlardır.
[13] YTÜ,Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002-2003 Bahar Yarıyılı Planlama IV.

Sit Alanları:

Tarihi Sit Alanları; 12. ve 13. Yüzyıllar arasında Bizans Döneminde yapılmış kiliseler ve kaya yerleşim alanlarını kapsamaktadır.

Bu alanların sınırı; doğuda Zelve' den başlayarak güneyde Ortahisar'a batıda ise Göreme Kasabası'na kadar uzanmaktadır. Tarihi niteliği olan Göreme Açık Hava Müzesi bu tarihi sit alanının sınırları içerisinde yer almaktadır. Ayrıca bu alanın dışında, Göreme kasabasının batısında bulunan küçük bir kısımda da Tarihi sit alanı bulunmaktadır.

Doğal Sit Alanları; peribacaları ve kırgıbayırlar gibi ender rastlanan tabiat özelliklerini barındıran alanları kapsamaktadır. Oldukça geniş bir alana sahiptir. Bu alanın sınırları; kuzeyde Avanos'tan başlayıp doğuda Ürgüp, batıda Nevşehir merkezi ve güneyde Ayvalı Köyü sınırına kadar uzanmaktadır. Bunun haricinde Ürgüp ' e bağlı Sofular, Karain, Boyalı, Çeker, Ulaşlı, Cemilköy, Taşkınpaşa, Gülşehire bağlı Açıksaray Harabeleri'ni de içine alan sit alanları bulunmaktadır. Bunlardan başka Yeşilhisar-Soğanlı (Kayseri) yerleşmesi de aynı bölge planında Doğal Sit Alanı içinde kalmaktadır. (Harita 4)

Özel Çevre Koruma Bölgesi:

Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesi, Orta Anadolu Bölgesinin Aksaray İli, Güzelyurt sınırları içerisinde, Ihlara vadisini çevreleyen 58 km2 lik bir alanı kapsar.

Güneyde Ihlara yerleşmesi sınırından (vadinin güney ucu) Yaprakhisar, Belisırma köylerini içine alarak Selime'nin kuzeyde bulunan üst sınırına kadar uzanmaktadır. Vadinin en düşük kotunda ise Melendiz çayı akmaktadır.

Milli Parklar:

Planlama alanı içerisinde Göreme Milli Parkı yer almaktadır. Bu milli park 30.10.1986 tarih ve 86/11135 sayılı bakanlar kurulu kararı ile milli park ilan edilmiştir.

Göreme Milli Parkı; Nevşehir Merkeze bağlı Göreme, Uçhisar Kasabaları, Avanos ilçesine bağlı Aktepe (Zelve), Çavuşin Köyleri ve Ürgüp ilçesine bağlı Merkez ve Ortahisar Kasabalarını kapsamaktadır. (Tablo 2)

COĞRAFİ BÖLGESİ	İLLER	İLÇELER	KASABALAR	KÖYLER	
				ORMAN İÇİ	ORMAN DIŞI
1.İÇ ANADOLU	1.NEVŞEHİR	1.MERKEZ	1.GÖREME	-	-
			2.UÇHİSAR	-	-
		2.AVANOS	-	-	1.AKTEPE (Zelve)
			-	-	2.ÇAVUŞİN
		3.ÜRGÜP	1.MERKEZ	-	-
			2.ORTAHİSAR	-	-

Tablo 2: Göreme Milli Parkı'nın Coğrafi Konumu[14]

Orman Alanları:

Nevşehir ilçesi sınırları içerisinde geniş ormanlık alanlar bulunmamaktadır.

Kıyı Alanları:

Kızılırmak; Gülşehir ilçesi, Avanos ilçesi merkezi ve Ürgüp ilçesinin kuzeyinde kıyısı vardır. (Harita 5)

[14] www.gorememillipark.8k.com

Turizm Merkez ve Bölgeleri:

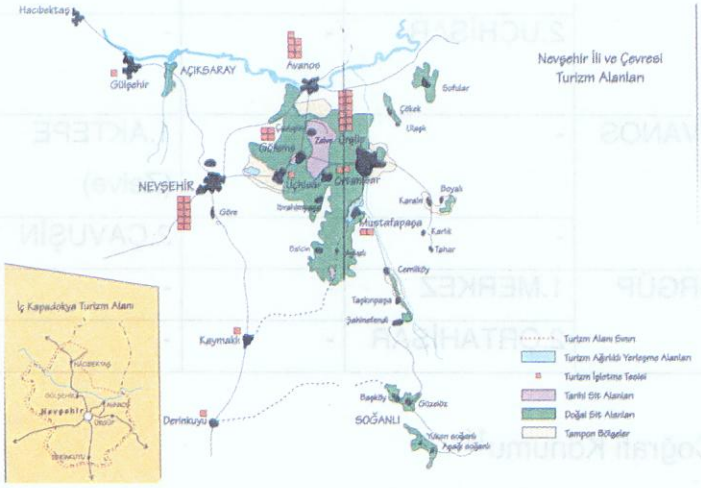

Harita 6 Nevşehir İli ve Çevresi Turizm Alanları[15]

Bölgede;Nevşehir-Uçhisar yolu üzerinde, Avanos-Göreme yolu üzerinde Avanos'un kuzeyinde ve Ürgüp ilçe merkezinin doğusunu kapsayan kesimde Mustafapaşa Kasabası'nın batısını oluşturan bölgelerde turizm alanları bulunmaktadır. (Harita 6)

[15] www.kaymakli.com/images

Organize Sanayi Bölgeleri:

Acıgöl mevkiinde Organize Sanayi Bölgesi yer almaktadır. (Harita 7)

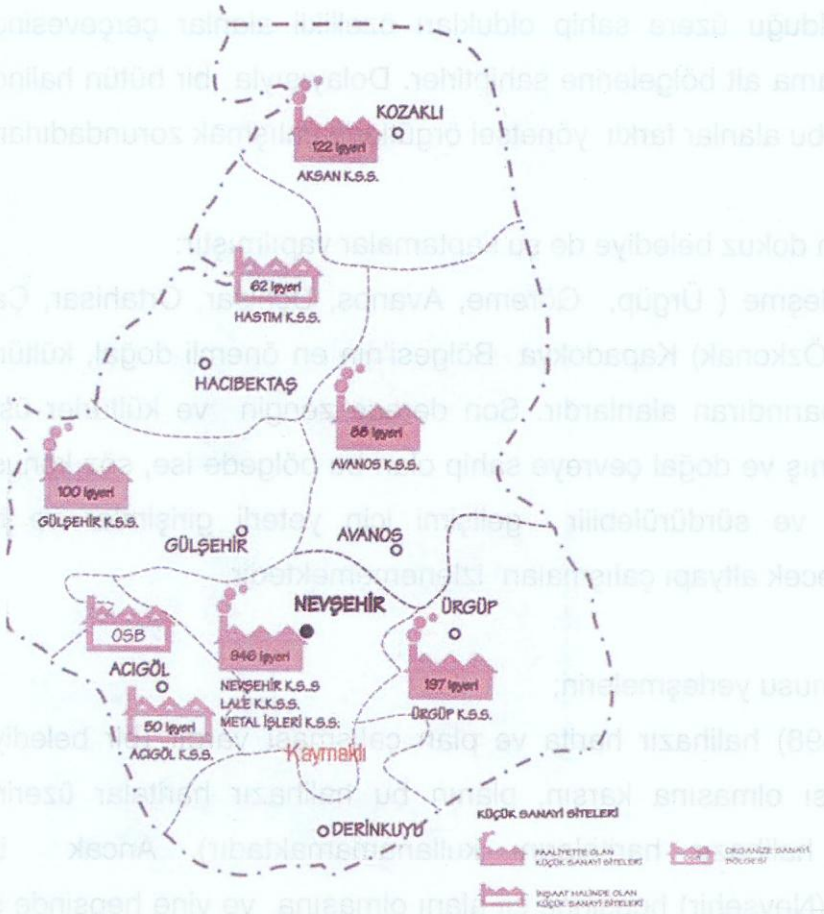

Harita 7 Nevşehir İli Sanayi Bölgeleri[16]

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere alanda yer alan pek çok özellikli alan ve bu özellikli alanların tanımladığı farklı planlama süreçleri söz konusudur.

Her bir özellikli alan farklı bir özellikli statü ve planlama sürecini belirlerken aynı zamanda farklı bir örgütlenme yapısını betimlemekte bu durum da hem planın yapım ve onanması süreçlerinin hem de uygulama ve denetim süreçlerinin en temel sorununa altlık teşkil etmektedir.

[16] YTÜ,Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002-2003 Bahar Yarıyılı Planlama IV Çalışmaları.

Kayalık Kapadokya Bölgesinde Planlama Yönetimi Sorunları Üzerine Değerlendirmeler

Farklı ölçeklerde yönetsel statülere sahip olan Kapadokya yerel yönetim birimleri yukarıda tanımlanmış olduğu üzere sahip oldukları özellikli alanlar çerçevesinde birbirinden ayrışan planlama alt bölgelerine sahiptirler. Dolayısıyla bir bütün halinde ele alınması gerekli olan bu alanlar farklı yönetsel örgütlerle çalışmak zorundadırlar.

Bölgede görüşme yapılan dokuz belediye de şu saptamalar yapılmıştır:
Öncelikle bu dokuz yerleşme (Ürgüp, Göreme, Avanos, Uçhisar, Ortahisar, Çat, Nevşehir, Mustafapaşa, Özkonak) Kapadokya Bölgesi'nin en önemli doğal, kültürel ve tarihi potansiyelini barındıran alanlardır. Son derece zengin ve kültürler üstü öneme sahip bir yapılaşmış ve doğal çevreye sahip olan bu bölgede ise, söz konusu potansiyelin, korunması ve sürdürülebilir gelişimi için yeterli girişimler ve bu girişimleri olanaklı kılabilecek altyapı çalışmaları izlenememektedir.

Bölgede yer alan söz konusu yerleşmelerin;
büyük çoğunluğunda (%98) halihazır harita ve plan çalışması vardır (bir belediye halihazır harita çalışması olmasına karşın, planın bu halihazır haritalar üzerine çizilmesi dolayısıyla halihazır haritalarını kullanamamaktadır). Ancak bu yerleşmelerin biri hariç (Nevşehir) hepsinde sit alanı olmasına ve yine hepsinde sit alanı ilan edildikten sonra 1 yılı oldukça aşan bir süre (ortalama 20 yıl) geçmesine rağmen sadece iki yerleşmede koruma amaçlı imar planı vardır. Bir yerleşme ise halen koruma amaçlı plan çalışmalarına devam etmektedir. Bu noktada korunması gerekli olan alanlar korunamadığı gibi ya uygulama yapılmamış, yani halkın gereksinmelerine "yasal" olarak yanıt verilemiş ya da yasa ve plan dışı gelişime göz yumulmuştur. Koruma amaçlı planlarının olmaması konusunda tüm belediye başkanları şikayetçi olmuşlardır. Ve bu konuda ki eksikliği gündeme getirmişlerdir. Bu konuda ki temel engelin finans ve ödenek konusu olduğu vurgulanmıştır yani bir başka deyişle koruma amaçlı planın yapılması konusunda gerekli bütçelerinin olmaması ve bu konuda destek alamamaları çoğunlukla plansız olmanın en önde gelen nedenlerinden. İkinci neden ise; popülist tavırlarla, siyasi dönemler içinde böylesi uzunerimli, ve maliyeti yüksek altyapı yatırımlarına harcamaların ayrılmaması

yönünde ki yaygın kanıdır. Gerek siyasilerin gerekse halkın yeterli bilinç düzeyinde olmaması ve yeterli bilgilendirme ve katılım modellerinin kamu yararı çerçevesinde gelişememiş olmasından kaynaklanan bu görüşler uzun erimde bölgenin ve bireylerin çıkarlarını ve kazanımlarını tehdit eden en önemli faktörlerdir.

Saptama yapılan bir diğer konu ise; belediyelerin gerek siyasi gerekse bürokrat ekipler olarak yeterli donanıma sahip olmadığıdır. Böylesi önemli bir noktada görev alan bu yerel yönetimlerin teknik ekipleri irdelendiğinde hepsinde şehir plancısı olan teknik eleman açığının olduğu ve bu uzmanlık alanında hiçbir görevlinin ekiplerde yer almadığı (Nevşehir il Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu dahil olmak üzere) yer almadığı sadece dördünde üniversite mezunu olan teknik elemanın yer aldığı, ve bu belediyelerin de ancak ikisinde Mimar teknik eleman birinde mimar ve inşaat mühendisi teknik eleman, %40'ında ise inşaat mühendisi olduğu saptanmıştır. Teknik elemanlarının uzmanlık alanlarında ki yetersizlikler veya başka bir deyişle gerekli uzmanlık alanlarının ilgili birimlerde görev almaması uygulamalarda önemli sorun ve boşluklar yaratabildiği gibi belediye bünyesinde gerçekleştirilebilecek çalışmalar önünde de önemli bir engel oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra meclis yapısı irdelendiğinde de benzer bir sorun başka bir açıdan yaşanmaktadır. Meclis üyelerinin yine büyük çoğunluğu; (% 74'ü) ticaretle, %20'si ise tarımla uğraşmaktadır. Ayrıca meclis üyelerinin ağırlıkla emekli kişilerden oluştuğu da göz önüne alınırsa, bölgenin dinamiklerini ve potansiyellerini tanımlama ve geliştirmede yeterli donanıma ve vizyona sahip olmayacak bir profile sahip oldukları izlenmektedir. Meclis gündemine ağırlıkla gelen konulara incelendiğinde ise; bütçe ve altyapı konularının baskın olduğu sonucuna varılmıştır. Bu özgün kimlikli yerleşmelerde söz konusu potansiyelleri geliştirici, gerek fizik mekan, gerek doğal yapı, gerekse sosyo-ekonomik yapı özelinde pek çok önemli yerel ve bölgesel sorun ve tartışma konusu varken ve bu konuların ve sorunların en önde gelen sahipleri olan yerel yönetimlerin bu konuları göz ardı etmesi en azından gereken önem ve hassasiyetin meclis düzeyinde gösterilmemesi dikkat çekicidir.

Yerel yönetimler için en önemli örgütlenme araçlarından biri de bilindiği gibi birliklerdir. Kapadokya bölgesinde İl özel idareleri ve belediyenin bir araya gelmesi ile

kurulmuş olan Kapadokya İl Özel İdareleri ve Belediyeler Birliği[17] ise bugün yeterli etkinlikte ve işlevsellikte değildir ve amacına ulaşamamaktadır. Birliğin bugüne dek en etkin projesi " Katı Atık Projesi" dir. Bu proje dışında herhangi bir uygulama söz konusu değildir. Birlik aktif olarak işlerlik kazanamamıştır.

Belediyeler açısından önemli görülen ve sorgulanan bir diğer alt başlık ise; bu kurumların işbirliği içinde oldukları diğer kurum ve kuruşlar ve ortak çalışmalar olmuştur. Bu konudaki saptamalara göre ise; belediyelerin %74'ünün yurt dışında bir kardeş belediyesi bulunmaktadır. Ancak bu belediyelerle henüz ortak bir proje ve/veya uygulama çalışmasına başlanmamıştır. Mevcut ilişkiler genellikle ticari ilişkiler ve protokol ziyaretleri çerçevesinde sınırlı kalmıştır. Oysa özellikle uluslararası boyutta gerçekleştirilecek olan karşılıklı bilgi, görüş ve uygulama örnekleri konusunda ki transferler son derece yararlı olabileceği gibi farklı perspektiflerden sorunlara yaklaşmak ve yeni çözüm önerileri üzerinde tartışmak açısından yararlı olabilecektir. Üniversiteler, meslek odaları ve ilgili sivil toplum kuruluşları da bu anlamda hem karşılıklı bilgi sağlanabilecek hem de yönetişim adına sürece önemli girdiler sağlayacak kurumlardır. Ancak bölgede üniversitelerle ortak çalışmalar olsa da son derece sınırlı bir işbirliği söz konusudur. Ve bu çalışmaların uygulama boyutunda yerel yönetimlere katkısı pek fazla olmamaktadır.Meslek odaları ile hemen hemen hiçbir çalışma izlenmezken, sivil toplum kuruluşları ile (Yerel Gündem 21 ve Platform C vb.) ise bir dizi etkinlik ve işbirliği gerçekleştirilmekte ve kimi zaman geniş katılımın da sağlandığı çalışma toplantıları gerçekleştirilebilmektedir. Danışmanlık sistemi konusunda da aynı sorunlar izlenmekte (çoğunlukla finans sorunları nedeni gösterilerek) danışmanlık hizmetini sadece 2 belediye almaktadır. Bu hizmeti alan belediyelerden ise sadece 1'i şehir planlama konusunda danışmanlık hizmeti almaktadır. Oysa ki özellikle şehircilik ve mimarlık alanlarında böylesi önemli potansiyellere sahip olan ve kendi bünyelerinde de uzman barındırmayan bu yerel yönetimlerin söz konusu uzmanlık alanlarında üniversitelerin ilgili bölümlerinden ve ilgili meslek odalarından danışmanlık hizmeti almaması bu alanda önemli bir açık yaratmaktadır.

[17] Kapadokya Bölgesi'nde ki il özel idareleri ve belediyeler Anayasa'nın 127. ve 1580 sayılı Kanunun 138-148 ve İl Özel İdaresi Kanunun 78. Maddesi hükümlerine göre aralarında tüzel kişiliği içeren bir birlik kurmuşlardır. Birliğin adı Kapadokya İl Özel İdareleri ve Belediyeler Birliği'dir. Birliğin merkezi Nevşehir'dir. (Kapadokya İl Özel İdareleri ve Belediyeler Birliği Ana Tüzüğü)

Avrupa Kentsel Şartı ve Yerel Özerklik Şartı gibi uluslararası anlaşmalar Türkiye'nin de imzalamış olduğu ve böylelikle kabul ettiği uluslararası anlaşmalardır. Böylesi anlaşmalar özellikle uluslararası boyutta öneme sahip olan Kapadokya Bölgesi için de önem taşımakta ve küresel eklemlenme süreçlerinde yerel ve bölgesel kalitenin arttırılması ve geliştirilerek sürdürülmesi açısından önemlidir. Ancak çalışılan belediyelerden %10' unun bu anlaşmalardan haberdar olduğu, bunun yanı sıra diğer belediyelerin konu hakkında bir birikiminin, görüş ve konuyla ilgili bir stratejilerinin olmadığı saptanmıştır.

Görüşülen belediyelerin ortak özelliği olarak yüksek bir turizm potansiyeline sahip olduğu açıktır. Görüşmeye katılan tüm belediye başkanlarının ortak görüşü mevcut turizm potansiyelinin yeterli boyutta değerlendirilemediğidir. Ancak bu potansiyelin değerlendirilmesi konusunda ise somut projesi olan belediye oranı yine son derece kısıtlıdır (2 belediye) Yine yerleşmede yer alan kültürel ve tarihi potansiyellerin kent ekonomisine katılması stratejileri konusunda pek fazla bir öneri ve görüş alınamamıştır. Bu konuda da yine bir belediyede strateji ve proje üretildiği ve uygulamaya başlandığı izlenmiştir. Böylesi çalışmalar için uluslararası kurum ve kuruluşlarla ilişki içinde olan, proje ve kaynak başvurusunda olan belediye sayısı da sınırlıdır. Bu konuda başvuruda bulunmuş olan iki belediye vardır. Bu durum ise yerelin; gerek potansiyelini yeterli yönlendirememesi gerekse bu doğrultuda bir strateji belirlememiş olması ve bu amaçla da uluslararası sistemlerle ilişkiye geçmemiş olması açısından son derce düşündürücüdür.

Sonuç Olarak

Kapadokya Bölgesi kendi topraklarında medeniyetler boyu biriktirmiş olduğu kültürü, sahip olduğu doğal özgünlüklerle de birleştirme şansını yakalayabilmiş ve son derece zengin bir kimliğe sahip ender yerleşme alanları arasındadır. Tarih, kültür ve doğal değerleri ile son derece iddialı olan ve kültürler üstü ve evrensel bir mirasa sahip olan bölge bu anlamda önemli bir düğüm noktasında yer almaktadır.

Ancak mekanın örgütlenmesi adına verilen uğraşlar, bu bölgenin sayılan potansiyellerinin korunarak ve sürdürülebilirlik esaslarına dayandırılarak gelecek kuşaklara aktarılması konusunda yetersiz kaldığı gibi, küresel şebeke içinde yer

alması gereken böyle bir bölgenin yerel değerlerinin ve giderek rekabet gücünün yitirilmesine neden olmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan dokuz belediye; yukarıda da vurgulanmış olduğu gibi sahip oldukları özgün kimlikleri ile, gerek ulusal gerekse küresel ölçekte önem taşıyan ve bölge için düğüm noktası olan , bir başka deyişle bölge kimliğinin baskın aktörleridir. Ancak bu yerel birimlerin önemli planlama ve planlama yönetimi sorunları vardır. Yukarıda kısaca tanımlanmış olan veriler ışığında özellikle koruma altına alınması gereken sit alanları açısından son derece yoğun bir altyapıya sahip olan bölge de bu değerleri koruyarak gelecek kuşaklara aktarmak adına planlama ve kent yönetimi uygulamaları yetersiz kalmaktadır.

Sıralanan tüm bu sorunlar çalışmanın başında da vurgulanmış olduğu gibi üç temel başlık altında toplanabilir.

Bunlardan ilki ve en önemlisi merkezi yönetim kaynaklı sorunlardır:İkincisi yerel yönetim kaynaklı sorunlar , üçüncüsü ise, sivil toplum – kullanıcı kaynaklı sorunlardır. Bunlar sırasıyla;

Merkezi Yönetim Kaynaklı Sorunlar:

- Bölgeye ilişkin olarak planlama ve yönetim alanlarında çok parçacıl bir yapılanma olması, kurumlar arası (merkez/yerel - yerel/yerel) koordinasyonun sağlanamaması,
- Üst ölçekli bütüncül ve kapsamlı planlama politikalarının, strateji kararlarının geliştirilmemesi,
- Geliştirilen kararlar ve üretilen projeler bazında ilgili yerel yönetim birimleri ile gerekli, esnek koordinasyon süreçlerinin ve bilgi akışının oluşturulmaması,
- Yatırım kararları ve bu kararların uygulanmasında gerekli olan modelleme (finans, yönetim ve denetim) etaplama işlemlerinin kurgulanmamış olması,
- Özellikli alanlarda mevcut sınır sorunlarının olması,
- Doğal ve yapılaşmış çevreye ilişkin envanter çalışmalarının organize edilmemiş olması ve bu alanda yerel yönetime gerekli desteğin sağlanmamış olması,

- Bölge genelinde altyapı proje ve yatırımlarının ihmal edilmesi,
- Yerel yönetimleri karar ve yatırımlarında kuvvetli kılacak yetki, sorumluluk ve kaynak devrinin birbiri ile örtüşecek şekilde yapılmaması,
- İlgili birimlerde alanın özellikleri doğrultusunda uzmanlık kadrolarının oluşturulmaması ve bu kadroların kullanılmaması (Şehir ve bölge plancısı, peyzaj plancısı restaratör mimar, mimar, inşaat mühendisi, peyzaj mimarı vbg.)
- Girişimci ve kullanıcının bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların olmaması,
- Bölgeye dönük hizmetiçi eğitim ve kalite konusunda eğitim olanaklarının sağlanmaması,

Yerel Yönetimler Kaynaklı Sorunlar:

- Siyasi, popülist yaklaşımlarla uzun erimli hedeflerin ve kamu yararı kavramının gözardı edilmesi, kısa erimli, düşük maliyetli proje ve uygulamaların tercih edilmesi,
- Planlama ve kent yönetimi alanlarında yeterli bilgi birikimi ve vizyon sahibi olunmaması,
- Bütüncül ve birbirine veri aktaran bir planlama – kent yönetimi anlayışının olmaması, (parçacıl ve çoğu zaman tek yapı ve parsel ölçeğinde koruma ve tasarım anlayışında sıkışmış olan bir yaklaşımın egemen olması)
- Planlama ve bu süreç doğrultusunda planlama yönetimi ve etkin kent yönetimi için gerekli olan teknik envanter ve altlık çalışmalarının olmaması ve / veya yetersiz olması,
    - Halihazır haritaların olmaması veya güncellenmemiş olması,
    - Mülkiyetin tanımsız olduğu alanların bulunması,
    - (Özellikle kayadan oyma olan bölgelerde mülkiyetin tamamen belirsiz olması)
    - Arşiv , harita ve plan çalışmalarının dijital ortamda olmaması,

- Yapılaşmış çevre ve doğal yapıya ilişkin envanter çalışmalarının olmaması,
- Güncellenen ve ortak kullanılabilen veri tabanının ve bu sistemin kullanılmasını sağlayacak otomasyonun kurgulanmamış olması,

➢ Plan çalışmalarının yetersiz nicelik ve nitelikte olması,

- 'Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları'nın son derece yetersiz ve yüzeysel oluşu,
- Plan çalışmalarının, özellikle koruma amaçlı imar planlarının olmaması,
- Yeterli detayda, kapsamda ve güncellikte olmaması,
- Kadastral sınırlarla imar planlarının çakışmaması,
- Mülkiyet ve fonksiyon alanı kararlarında mevcut yapılanmayı yansıtmaması,
- Planlama süreci içinde İlgili birimler ve yönetsel kademelerle koordinasyon içinde bulunulmaması / bulunulmaması,
- Planlama sürecinin özellikle uygulama etabının gözardı edilmesi,
- Uygulama strateji, politika ve etaplarının, uygulama, finans, örgütlenme ve denetim modellerinin ve tanımlanmaması,
- Planlama olgusunun salt fizik plan veya imar planı sürecinin tamamlanması olarak kabul edilmesi,
- Planlama yönetimi kavramının tamamen uygulama dışı bırakılması

➢ İlgili uzmanlık alanlarının yerel yönetimlerde yer almaması(Bölgede ki hiçbir belediyede şehir ve bölge plancısı yer almamaktadır.)

➢ Yerel yönetimlerin meclis yapılanmalarının bölgenin dinamiklerine yanıt verecek yapılanmada olmaması,

➢ Kadro olarak yetersiz olan yerel yönetimlerin danışmanlık sisteminden de yararlanmıyor olması,

- Gerek yurtiçi, gerekse yurtdışı ilişkiler kurularak geliştirilebilecek olan çalışmalar ve işbirliklerinin yeterli düzeyde sağlanamaması, (Örneğin kardeş belediyelerle yeterli düzeyde, teknik bir işbirliği örgütlenememiştir.
- Üniversiteler ve sivil toplum örgütlerinin, bölgenin potansiyelini etkin olarak kullanmakta, arttırmakta ve / veya bölgenin dinamiklerini geliştirmede bir araç olarak kullanılamaması,
- Uluslararası kurumlar ve kaynakların (AB, UNESCO vb.) yeterli olarak tanınmaması, uygulamaya entegre edilmemiş olması, yerel yönetimlerin bu bakış açısı altında örgütlenmemiş olması ve söz konusu kaynakların etkin olarak kullanılmaması,
- Kullanıcı ve yatırımcının sürece katılabileceği, yönetişim ortamının sağlanabilmesi adına şeffaf ve katılım esaslı yönetim ve planlama sisteminin kurgulanmamış olması

Sivil Toplum – Kullanıcı Kaynaklı Sorunlar:

- Kişisel, ekonomik ve kısa erimli çıkarların kamu yararı kavramının önünde tutulması ,
- Çevrenin ve yerelin potansiyellerinin farkında olunmaması,
- Yerel örgütlenme ve sivil toplum hareketlerinin gerekli ve yeterli düzeyde olmaması,
- Bölgenin potansiyellerinin ana sahibi olarak yerel halkın yeterli derecede sürece entegre olamaması,
- Medyayı yerelin sahibi olarak yapıcı ve uzun erimli çıkarlar doğrultusunda bir araç olarak kullanamaması
- Medyanın yapıcı ve toplumu bilinçlendirici özelliğinin olmaması,

Son Söz Olarak...

Açıktır ki ülkenin en önde gelen tarihi ve doğal değerlerini barındıran bu alanda önemli planlama ve yönetim sorunları vardır. Birbirinden bağımsız olarak ele alınması ve / veya sorgulanması hemen hemen olanaksız olan bu sorunlar bir bütün halinde irdlenmeli ve değerlendirilmelidir. Son derece kapsamlı bir yaklaşımla ele alınması ve değerlendirilmesi gereken bu sistemler arası yaklaşım doğal olarak lokal, parçacıl

iytileştirmelerle veya projelerle değerlendirilemeyecek boyutta ve önemdedir. Ancak sistemin politikadan, örgüt yapısına, kaynak arayışından, uygulama stratejilerine dek bütüncül bir bakış açısı altında çözümlenmesi ve etkin planlma yönetiminin işlerlik kazandırılması ivedilikle gereklidir. Doğal olarak ülkenin içinde bulunduğu planlama ve yönetim sorunlarından soyutlayarak bölgeyi bağımsız olarak ele almak mümkün değildir.

Ancak alanın önemi göz önünde tutularak, gerek merkezi yönetim, yerel yönetim gerekse sivil topluma son derece önemli bir rol düşmektedir. Sistem, bu doğrultuda bölgenin potansiyelleri tamamen tahrip olmadan , yenilenmelidir.

Mekan örgütlenmesin; yerelin birikimini tüketmeden değerlendirebilecek ve bu potansiyelleri küresel platforma aktarabilecek kentler yeni dünya düzeni içinde uzun erimli başarıyı yakalayabilmiş olacaktır (Amin ve Malberg 1992). Bu nedenledir ki, tüm bahsi geçen değerleri korumak ve sürdürebilirliğini sağlamak amacıyla örgütlenme ve yönetim alanında optimizasyonun en önemli aşaması olan planlama ve planlama yönetimi kavramlarının bölge için işlerliğinin sağlanması ve bu amaçla örgütlenme ve yasal statülerin tanımlanması Kapadokya Bölgesinin gerek ulusal gerekse uluslararası platformlarda ön sıralara taşıyabilmenin en önde gelen ve vazgeçilemez gerekliliğidir.

KAYNAKLAR

ALANSO, W., (1964), **"Location Theory" in Regional Development and Planning** (Ed: Friedman ve W. Alanso), MIT Press Cambridge

BERRY, BJL, (1964), *"Cities As Systems Within Systems of Cities"*, **Regional Development & Planning**, (Ed: J. Friedman ve W. Alanso) MİT Press, Cambridge.

CHRISTALLER, W, (1986), **Central Places in Sothern Germany** , Printence Hall

DUNFORD,M, (1990), *"Theories of Regulation"*, **Environment and Planning**, D: Society and Space 8, s: 297-321

ERAYDIN, A, (1994), *"Mekan Organizasyonuna İlişkin Değişen Paradigmalar"*, **Toplum ve Bilim**, 64-65 Kış, s:39-53

TURGUT, S, (2000), **Metropoliten Alanlarda Planlama – Kent Yönetimi İlişkileri ve İstanbul Metropoliten Alanı'nda Planlama Yönetimine İlişkin Bir Model Denemesi"**, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi

VINING D. , KONTULY, T, (1978), *"Population Dispersal From Major Metropolitan Regions: An International Comparison"*, **International Regional Science Review** 3.

Ek:1 Mülakat Formu

KAPADOKYA BÖLGESİ
PLANLAMA YÖNETİMİ ARAŞTIRMASI

Öğr. Gör. Dr. Sırma TURGUT

A1 Grubu Sorular

1- Yerleşmenize ait halihazır harita var mı? Varsa yapım ve yenileme yılları nedir?
2- Yerleşmenizin nazım imar planı ve uygulama imar planı varmı?
   varsa;
   yapım yılı:
   yapım tarihi:
   yapan kurum
3- Koruma amaçlı imar planınız varmı?
4- Yerlemenizin sit alanı sınırları bellimi?
5- Sit alanı ilan ediliş tarih / tarihleri:
6- Tescilli yapı adetleri nedir
   Sivil mimari:
   Anıtsal yapı:
   Diğer:
7- Bu konu hakkında belediyenin sorunları ve yorumu nedir?
8- Sit alanı ilanı üzerinden bir yılı aşan bir süre geçmiş ve koruna amaçlı imar planı yapılmamış ise bunun nedeni nedir?
9- Koruma Amaçlı İmar Planı yoksa, bu nedenden dolayı karşılaşılan sorunlar nelerdir?
10- Koruma Amaçlı İmar Planı yoksa, bu konuda belediyenizin uygulamayı düşündüğü strateji ve program nedir?

A2 Grubu Sorular

11- Koruma amaçlı imar planı varsa; uygulamaya başlandımı? Ne zaman?
12- Planın ne kadarı uygulandı ?
13- Uygulama için bir etaplama söz konusumu?
14- Uygulama konusunda finans konusu nasıl sağlanıyor?
15- Uygulamada karşılaşılan sorunlar nelerdir?
16- Uygulamaya başlanamıyorsa;
    Uygulanamamanın nedenleri nedir?

Belediyenin bu konudaki program, öngörü ve hedefi nedir?
Bu konuda başalmış bir girişim var mı?

17- Plana aykırı / plan dışı gelişim var mı?
18- Varsa nedenleri nedir?
19- Plana aykırı yapılaşma varsa belediyenizin bu konudaki kontrol ve denetim sorunları nelerdir?

B Grubu Sorular

20- Belediyenizin imar işleri ile ilgili birimlerinin isimleri:
21- Bu birimlerde çalışnaların meslekleri ve görevleri nedir:
22- Kaç adet meclis üyeniz var ve meslekleri nedir?
23- Meclis gündeminizi oluşturan konuların başında neler gelmektedir?
24- Üst ölçekli olarak yönetim sınırlarınızı gösterir haritalarınız var mı? (1: 5000, 1: 25 000, 1:50 000)
25- Çevre belediyelerle aranızda bir koorfdşinasyon ve işbirliği varmı?
26- Kapadokya belediyeler birliği hakkındaki görüşleriniz nedir? Sizce işlevsel mi?
27- Belediyenizin yurt içinde ve / veya yurt dışında kardeş belediyesi varmı ? Varsa isimleri nedir?
28- Meslek odaları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler gibi farklı kurumlarla ilişkileriniz var mı? Varsa hangi düzey ve sıklıkta? Hangi konularda?
29- Belediyenizin danışmanları var mı? Varsa hangi konularda? Bu konuda yeterli hizmet alabiliyormusunuz? Yoksa nedeni nedir?
30- AB Avrupa Kentsel Şartı ve / veya Yerel özerkil Şartı konularında çalışmalarınız varmı?

C Grubu Sorular

31- Turizm konusunda yerleşmenizin tüm potansiyelini kullanabiliyormusunuz?
32- Bu potansiyeli nasıl değerlendirmeyi düşünüyorsunuz? Projeleriniz Var mı?
33- Yerleşmenizdeki tarihsel ve kültürel potansiyeli nasıl bir strateji ile kent ekonominize katmayı düşünüyorsunuz?
34- Bu konuda bir proje hazırlığınız var mı?
35- Ulusal ve / veya uluslararası proje hazırlığınız ve / veya başvurunuz varmı? (Üniversitelerle, AB, Unescovb.)

KAPADOKYA'NIN SOSYO-KÜLTÜREL ÇEVRESİNİN DEĞİŞİMİNDE YENİ DİNAMİKLER VE FİZİKSEL MEKANA ETKİLERİ – ÜRGÜP VE AVANOS YERLEŞMELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öğr.Gör.Dr. Hülya BERKMEN YAKAR
Arş.Gör. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmaya Kapadokya Bölgesi'nde mülk edinerek yerleşen yabancı uyruklu kişi ya da ailelerin sayıca dikkat çekici oranda olmaları nedeni ile başlanmıştır.

1980 sonrası küreselleşmenin işgücü, pazar ekonomisine olan sınır tanımaz etkisi ile son yıllarda Kapadokya Bölgesi yabancı uyruklular tarafından mülk edinilen ve yerleşmek için tercih edilen bir bölge olmuştur.

Çalışma, Kapadokya Bölgesinde Nevşehir İli Merkez İlçesi, Ürgüp ve Avanos yerleşmelerinde mülk edinmiş yabancı uyruklular üzerine geliştirilirken, özelde Avanos yerleşmesinde mülk edinen yabancıların bu yerleşmede nasıl bir dönüşüme öncülük ettikleri, bu dönüşümün toplumsal, ekonomik ve fizik mekana yönelik boyutları "soylulaştırma" kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır.

Yöntem

Çalışma yöntemi farklı aşamalardan oluşmaktadır. Bu aşamalardan ilki, ilgili kamu kuruluşlarından bölgedeki yabancı uyrukluların dökümlerini irdelemek, ikincisi ayrıntıda

çözümlenen Avanos yerleşmesinde mülk sahibi olan yabancılarla anket[1] (Ek 1) ve mülakatlar gerçekleştirmek, üçüncü ve sonuncusu ise anket uygulanan bu yabancılarla ilgili sosyal, ekonomik ve fizik mekana dönük sonuçlar çıkarmaktır.

İlk aşamada, Kapadokya Bölgesi'nde ikamet eden yabancıların, edindikleri mülklerin adresleri, bu kişilerin uyrukları, bölgeye yerleşme nedenleri gibi bilgiler, Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı[2], İl Tapu Müdürlüğü dökümleri ve Nevşehir Valiliği'nin konuyla ilgili hazırladığı yayınlardan elde edilmiştir. Bunu takiben elde edilen veriler yerel yönetimler, ilçe nüfus müdürlükleri ve mahalle muhtarlıkları aracılığıyla yerinde test edilmiştir.

İkinci aşamada, Avanos yerleşmesinde mülk edinen yabancılarla birebir anket ve mülakatlar gerçekleştirilmiş, herbirinin edindiği mülke müdahale boyutunu saptamak açısından fotoğrafları çekilmiştir.

Üçüncü ve son aşamada ise, Avanos'taki yabancıların mekanda kümelenmeleri, seçimleri, seçim nedenleri, mekana müdahale biçimleri anket ve mülakat bulgularıyla desteklenerek yorumlanmıştır.

Çalışma genel anlamda dört bölümden oluşmaktadır.

1. Kavramsal Tartışma
2. Kapadokya ve Kapadokya Bölgesi'nde Mülk Edinen Yabancı Uyruklular
3. Avanos Yerleşmesinde Mülk Edinen Yabancı Uyruklularla Yapılan Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi
4. Sonuç ve Öneriler.

---

[1] İncelemede kullanılan anketlerin sayısallaştırılması ve yorumlanması, görsel malzemenin (EK 1, EK 2) hazırlanma sürecinde bölümümüz Planlama 4 Dersi öğrencilerinden **Ceyda BAKBAŞA** ve **Metin DOĞRUL** çalışmışlardır.

[2] Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı'nda elde edilen bilgiler diğer kamu kuruluşlarından alınan verilerle uyuşmamaktadır. Bahsi geçen uyuşmazlığın bir nedeni pek çok Türk erkeğin yurt dışına gitmek amacıyla yabancı bayanlarla evlenmiş ve bu yabancı bayanların bölgede sürekli yaşıyormuş gibi gözükmeleridir. Bir diğer saptama ise Nevşehir İli'nde özellikle Ortadoğu ülkelerinden Kapadokya Bölgesi'ne yerleşen yabancı uyrukluların sayısıyla neredeyse eşit sayıda geçici mülteci bulunmasıdır. Emniyet Müdürlüğü'nden edinilen bilgiye göre özellikle Anadolu'daki küçük kentler geçici mülteci yerleşme mekanları olup Nevşehir'de bu kentlerden birisidir. Birleşmiş Milletler'den başka bir ülkeye transfer olana kadar Nevşehir İl merkezinde kendilerine belirtilen koşullarda yaklaşık üç-beş ay ikamet eden özellikle İran, Irak, Afganistan ve Suudi Arabistan vatandaşı bulunmaktadır. Gerçek olmayan bu evlilikler yoluyla bölgeye yerleşmiş gözüken ve geçici mülteci olarak bölgede ikamet eden yabancı uyruklular bu çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Giriş

Anadolu coğrafyası bütün Ön Asya ve Orta Doğu coğrafyasında olduğu gibi çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Anadolu söz konusu olduğunda "yetmişiki milletin yaşadığı yer" deyimi sıkça kullanılır. Coğrafyanın zengin etnik kimliğine, çok kültürlü coğrafyasına ve bu coğrafyanın iç içe geçmişliğine yapılan bütün atıflar bu deyim ile hayat bulmaktadır[3]. Tüm bu birikim biri diğerinden etkilenerek, bir şeyler alarak, bir diğeriyle beslenerek, paylaşarak oluşmuştur. Bu anlamda Anadolu'nun bir kültürler coğrafyası olarak anılması raslantı olmamaktadır[4]. Kapadokya Bölgesi, tarih öncesi ve sonrası dönemlerde geçirdiği süreçler dikkate alındığı, Anadolu coğrafyası içindeki konumu, jeolojik / jeomorfolojik yapısı, doğal yapısı, kültürel çeşitliliği ile Anadolu coğrafyası içinde en renkli bölgelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavramsal Tartışma

Kapadokya Bölgesi ve özelde irdelenen Avonos yerleşmesinde yabancı uyrukluların taşınmaz mülk edinmeleri ve bunu izleyen gelişmeler bağlamında ele alınan dönüşüm sürecini birbirinden farklı bazı kavramsal zeminlerde tanımlamak mümkündür. Gerçekte kabul edilen kavramsal yaklaşım yerleşmedeki dönüşüm sürecini açıklamakta yönlendirici olacaktır.

Konuyla ilişkili olarak kent planlama literatüründe ele alınması gerekli olan iki olgu bulunmaktadır. Bunlardan ilki "kentsel (mekansal) ayrılama[5]", ikincisi ise "soylulaştırma (veya seçkinleştirme)[6]"dır. Kavramsal tartışma kapsamında, konuyla ilgili bulunan bu iki olgu ayrı ayrı açıklanmakta ve incelenen yerleşmedeki yapı ve o yapıdaki değişimi açıklamaya ışık tutması açısından hangi yaklaşımın seçilmesinin daha yerinde olacağı saptanmaktadır.

---

[3] **Akar, Rıdvan, (2000),** *"Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.
[4] **Özgen, Hasan, (2000),** *"Modernleşme Sürecinde Çokkültürlülük ve Türkiye"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.
[5] Urban segregation.
[6] Urban gentrification.

İki olgu da ilk ifade ediliş biçimleri ile özünde farklı konulara eğilmektedirler, ancak iki olgunun paralellik taşıdığı noktalar da bulunmaktadır. Bu hususların başında bir sınıflama anlayışı yer almaktadır. Her iki olguda da bir fizik mekanın kullanıcılarını etnik, sosyal, seksüel veya ekonomik durumlarına göre sınıflandırarak kent içinde yerseçim ve kümelenme eğilimlerini tanımlama çabası bulunmaktadır. Elbette her iki olgu da fiziksel, sosyal ve ekonomik sonuçları açısından farklı derinlikler kazanmaktadır.

"Ayrılama" sözcüğü etimolojik açıdan, "benzerlerin bir araya gelme süreci" olarak tanımlanmaktadır. İngiliz düşünür Herbert Spencer'a göre doğal bir seçme benzerleri biraraya toplar ve gelişmeyi sürdürür. Yine Spencer'a göre ayrı türden olan topluluklarda da doğal seçmeyle benzerler biraraya gelerek bir türdenliğe yönelirler. Ayrılama doğal yollardan olabildiği gibi yapay olarak da gerçekleşebilir[7]. Kentsel ayrılma 1960'lı yıllarda anlaşıldığı haliyle etnik ve ırksal bir sınıflamayı esas almaktadır. Günümüzde ise konuya daha çok ekonomik nedenler açısından bakılmaktadır. Ne var ki kullanıcıda "diğerleri"ne karşı "bizden" tavrı da önemini korumaktadır. Anlaşılacağı üzere "kentsel ayrılama" bir grupsal (azınlığa ait) izolasyonu anlatmaktadır. Bunun yanısıra "ayrılama" ve "entegrasyon" süreçlerinin eşzamanlı olarak işleyen süreçler şeklinde ele alınmaları da mümkündür[8].

"Soylulaştırma"nın sosyal boyutunu anlamak açısından aşağıda verilen ifadeden faydalanılabilir.

"Eski mahallemde yaşamaktan çok büyük bir gurur duyardım,
O günlerin iyi bitmeyeceği aklımın ucundan geçmezdi,
Fakat artık anlıyorum ki hiçbir şey aynı kalmıyor.

O yolda nasıl yürüdüğümü anımsıyorum,
Gördüğüm her yüzle hatrıma geliyor,
Bildiğim mekanlar (yerler) bana çok yabancı gelmeye başladı şimdi,
Komik, herşey nasıl değişti."[9]

---

[7] **Hançerlioğlu, O., (2000),** Felsefe Ansiklopedisi, Remzi kitabevi, İstanbul.
[8] **Clark, W., A., V., (2003),** *"Residential Segregation Trends"*, Private Lives and Public Policies, part two, Hoover Press.
[9] "I used to be so proud to live in my old neighbourhood, it never crossed my mind those days wouldn't last for good, but now I realize that nothing stays the same. I remember how I used to walk that street, it all comes back to me with every face i meet, but places i used to know began to look so strange, funny, how things change". Lyrics to a song by InnerVision, defunct acid-jazz band.

"Soylulaştırma" ilk kez sosyolog Ruth Glass tarafından aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

"Teker teker Londra'nın birçok işçi sınıfı mahallesi orta sınıflar (üst orta ve alt orta) tarafından istila edildi. Eski püskü, sade (alt ve üst katlarda ikişer odası bulunan) küçük kulübemsi evler, kira sözleşmeleri sona erdiğinde ele geçirildi ve zarif ve pahalı konutlar haline geldi. Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kere başladı mı, orada yaşamakta olan işçi-sınıfı sakinlerin hepsi yada büyük bir çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin tüm sosyal dokusu değişene kadar hızla devam eder"[10] [11].

Neil Smith'in tanımına göre soylulaştırma ise *"....kent merkezine yakın fakir işçi sınıfı mahallelerinin özel sermaye ve orta sınıfların etkisiyle el değiştirmesi (dönüşümü) süreci"*dir[12]. Lyons ise bir kentsel mekandaki dönüşüm sürecinin "soylulaştırma" olarak adlandırılabilmesi için bir yerinden etme, bu yeriden etmenin yüksek gelir grubu lehine oluşu, restore edilen evlerin değer kazanması, mülkiyet biçiminin kiracılıktan ev sahipliğine doğru değişimi ve dönüşümün kent merkezine yakın konut alanlarında gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Her üç tanımda da görülebileceği gibi ilk geliştirildiği biçimiyle "soylulaştırma", "sınıf" ve "farklılık" kavramlarına dayanmakta, sadece merkeze yakın (tarihi) konut alanlarında ve sadece restorasyon türünde bir müdahaleyi öngörmekte, aynı kent içerisindeki kullanıcıların devingenliği yönünde bir mesaj vermekte, kavramın üretim ekseninin "Strüktürel Marksizm", "Radikal Sosyal Teori", sınıfsal ilişki ve çatışmaların coğrafyasını referans aldığını söylemek mümkündür. Sonraları, gerek müdahele biçimi ve gerekse dönüşümün gerçekleştiği mekanın kent merkezine uzaklığı açısından burada tanımlanan koşullarda esnemeye neden olan bir dizi yeni kabul oluşmuştur.

---

[10] **Glass, R., (1963),** Introduction to London: Aspects of Change, Centre for Urban Studies, London.
[11] **İslam, T., (2003),** *"Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine bir Çalışma"*, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul.
[12] **Nathalie P. Voorhees Centre for Neighborhood and Community Improvement, (2001),** Gentrification in West Town: Contested Ground, University of Illinois at Chicago.

Bu bağlamda çalışma alanı olarak seçilen Avanos yerleşmesinde, yabancıların mülk edinmeleri ile başlayan kentsel dönüşüm sürecini, gerek ilkin ucuz olan gayrimenkul fiyatları (ki günümüzde önemli ölçüde arttığı bilinmektedir), gerek yerel halkın (görece fakir) merkeze yakın tarihi konut stokundan süzülmesi, gerek yeni kullanıcıların (yabancı turistler ve yerli entellektüel ve\veya zenginler) mekandaki restorasyon eylemleri ve gerekse soylulaştırıcıların alanı seçme nedenleri incelendiğinde "soylulaştırma" olarak nitelemek yerinde olacaktır. Ancak burada farklı olan soylulaştırıcı kitlenin "öncüleri"[13]nin yakın çevreden olmayışı, Kapadokya gibi doğal, tarihi ve kültürel değerleri dolayısıyla son derece önemli ve yoğun kullanımdaki bir turistik bölgenin yabancı ziyaretçilerinin içerisinden çıkmasıdır. Üstelik bu süreç, bölgede sadece Avanos yerleşmesinde değil, Ürgüp, Uçhisar, Ortahisar, Mustafapaşa gibi diğer bazı tarihsel konut stoğunun zengin olduğu yerleşmelerde de yaşanmaya başlamıştır. Bu dönüşümün özgün koşul ve olası sonuçları üzerinde ilerdeki bölümlerde durulacaktır.

Global Göç, Ulusal Yasal Sınırlayıcılar ve Soylulaştırma

Kapadokya'da yaşanan bu dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynayan yabancı uyrukluların kendi ülke sınırları dışında mülk edinmelerini global göç olgusu bağlamında ele alabiliriz. 1980'li yıllardan itibaren dünya üzerinde insan, bilgi, sermaye dolaşımının hız kazanması ile birlikte pek çok bölge erişilebilir ve yaşanabilir olmuştur. 1980'lerin başından itibaren bir coğrafi sınır fikrini savunmak giderek güçleşmekte, uzaklıklar sorun olmaktan çıkmış bulunmaktadır. Uluslararası sınırların ortadan kalkması, mesafelerin teknolojik gelişmelerle azalması, haberleşme / iletişimin dünya üzerindeki hızı ile uzak / yakın, iç / dış gibi kavramlar önceki önemlerini kaybetmişlerdir.

Tarih boyunca insanlar iktisadi, toplumsal, dini ya da siyasi baskılarla yaşadıkları toprakları terk edip daha iyi bir hayata kavuşabilmek ya da karşılaştıkları baskılara karşı koymak amacıyla kendilerine yurt aramışlardır. Ancak bu "yeni yurtlar" insanlara yeni zorluklar, yeni mahrumiyetler getirmiştir. Çünkü bu yeni yurtta "yabancılar" , " başkası"

[13] Pioneers- öncüler, soylulaştırmanın yaşandığı mekana ilk gelip yerleşerek süreci başlatan sınıftır. Genellikle bu sınıfı görece daha az risk alan ikinci bir grup izlemekte, bu grubu da takiben mekana ilişkin bir moda veya akım dolayısıyla gelen üçüncü bir sınıf olmaktadır. Dönüşüm bununla sınırlı kalmayabilmekte, daha zengin yeni bir grup mekanda yerseçerek yeni bir dönüşüm sürecini de başlatabilmektedir.

olarak kabul görmüşlerdir. Yabancı kavramı çok eski bir kavram olup, ilk kez eski Yunan'da Perikles zamanında ortaya çıkmış, o dönemde hem ana – hem de baba tarafından Atina'lı olmayanlara verilen bir isim iken ulus-devletin ortaya çıkmasıyla yabancı tanımı da değişmiştir. Yabancı artık ulus-devletin yurttaşı olmayana verilen isimdir. Yabancı aynı milletten, aynı dinden, dahası aynı mezhepten olmayandı. Ama Fransız devriminden sonra başlayan yeni dönemde yabancının da kanunlar önünde eşit yurttaş olarak kabul edilmesi ilkesi Avrupa'nın birçok ülkesinde yavaş yavaş kabul edilmiştir[14].

Batılı ülkeler yabancı sorununun yeni gelenleri kanun önünde eşit yurttaşlar olarak ilan etmekle çözülmediğini görerek yeni yasal ve toplumsal düzenlemelere gidilmesi gerektiğini anlamışlardır. Kanunların tanıdığı bu eşitlik yabancının o toplumda gerçekten eşit yurttaş olması demek değildir. Dil, din, soy farkının yarattığı kimlik her ne kadar kanunlarla alt kimlik olarak kabul edilip yurttaş olma hakkını kısıtlamıyorsa da yazılı olmayan gelenekler, davranış biçimleri ya da "yurttaş sezgisi" yabancıyı hemen bulup "asıl yurttaş" tan ayırt etmektedir. Farklı olan kişi kanunlar önünde öteki yurttaşlarla eşit durumda olmasına karşın toplum ve devlet yapısında kök salmış olan inançlar en az kanunlar kadar güçlü olmaktadır[15].

Global göç, ulusal sınırların ötesinde gerçekleşen bir hareket olarak 20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyılda gerçekleşmeye başlamıştır. 190'dan fazla ulus devlet sınırlarında o ülke vatandaşı olmayanlar 1990'da 120 milyon, 2000 yılında 160 milyon düzeyindedir. Global göç, genellikle gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Global göçe yol açan olguları aşağıdaki şekilde tablolaştırmak mümkündür.

---

[14] **Kaya, Hasan, (2000),** *"Küreselleşme ve Yeni Kitle Kimliği"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu,** Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.

[15] **Özgen, Hasan, (2000),** *"Modernleşme Sürecinde Çokkültürlülük ve Türkiye"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.

	Çekim	Kaynaktan itim	Ağ - İletişim
Ekonomik nedenli	İş olanakları, daha iyi gelir	İşsizlik, işgücü fazlası, düşük gelir	İş ve gelir gibi konuların enformasyonunda artış
Ekonomi dışı nedenli	Ailevi nedenler (birleşim)	Savaş, kıyım, dışlanma	İletişim, yardımcı organizasyonlarda artış, ulaşımın gelişmesi, **yeni deneyim ve arayışlar**

Tablo 1. Bireyi göçe iten nedenler[16].

Günümüzde Kapadokya'da yaşanan uluslararası göç olgusunda savaş, kıyım, dışlanma ve artan iletişim, ulaşım olanaklarının ve yasal sistemin de yardımlarıyla yeni deneyim ve arayışlar, kendini ve köklerini arama gibi ekonomi dışı etkenler gözlenirken, turistik olarak büyük öneme sahip olan bu bölgede kazanç elde etmek gayesini güden bir yabancı uyruklu kitle de bulunmaktadır. Yukarıda isimleri sıralanan diğer bazı yerleşmeler gibi Avanos'ta da yabancı uyruklu bir kitlenin mülk edinmesi ve sürekli yaşamaya başlaması genellikle bu nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ancak bu konuya yapılan mülakatların yorumlanması bağlamında yeniden dönülecektir.

Sözkonusu mülk edinme sürecinin dayandığı yasal sisteme de kısaca değinmekte fayda vardır. Türkiye'de yabancıların mülk sahibi olmaları ile ilgili hükümler 5683 sayılı "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun"la belirlenmiştir[17].

[16] **Martin, P., Widgren, J., (2002),** International Migration: Facing the Challenge, Population Reference Bureow Pub., vol. 57, number 1.

[17] Ülkemize, Türkiye'nin dış temsilciliklerinden aldıkları uzun süreli vizelerle gelen A (A Grubu ülkeler; ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Yeni Zelanda ve Yunanistandır) ve B sınıfı ülke vatandaşı olan yabancılar, illerdeki Yabancılar Şube Müdürlüklerine başvurmak yoluyla ilk etapta bir yıllık ikamet izni alabilmektedirler. Benzer bir biçimde Türk vatandaşlarıyla evli olan yabancılar için de ikamet izni verilmektedir. Çalışma amaçlı olarak ülkemize gelen yabancıların kendilerine yasak olan meslek ve sanatlar (Yabancıların çalışmasının yasak olduğu meslek ve sanatlar, hakimlik, savcılık, avukatlık, noterlik, doktorluk, dişçilik, ebelik, hastabakıcılık, eczacılık, veterinerlik, gözlükçülük, hastanelerde sorumlu müdürlük ve 2007 ve 815 sayılı yasalarla Türk vatandaşlarına tahsis edilen işlerdir.) dışında bir işkolunda çalışmak için gerekli bir dizi izni de almaları gerekmektedir. Turistik amaçlı vize ile gelen yabancılar vize bitim tarihlerinden itibaren 3 ay daha ikamet izni alabilmektedirler.

Bu noktada çalışmanın konusu gereği yabancıların ülkemizde taşınmaz mal edinmeleri hususuna değinmekte yarar vardır. Yabancı uyruklu şahısların Türkiye'de taşınmaz mal edinmeleri konusu karşılıklılık (mütekabiliyet) esasına dayanmaktadır. Başka bir anlatımla ev, arsa, bağ – bahçe vb. mülkleri yabancı bir ülkede edinebilmek her iki ülke arasında karşılıklı olarak tanınmış hakların varlığını gerektirmektedir. Taşınmaz mal edinimde kritik olan bir konu da, taşınmazın ancak belediye sınırları içerisinde ise yabancı uyruklu kişilerce satın alınabileceğidir. Bir başka deyişle köy sınırları içerisinde taşınmazın yabancı uyruklu bir kişiye satışı yasaca mümkün değildir. Bu koşullarda ilgili Tapu Sicil Müdürlüğü'ne başvuran yabancılar mülk ile ilgili başka bir kısıtlayıcı yoksa (askeri alan olması vb.) taşınmazı mülkiyetlerine geçirebilmektedirler. – **Erbay, Y., (2003),** Yabancıların Kapadokya'da Mülk Edinmesiyle İlgili Yasal Koşullar hakkındaki internet yazısı.

Özünde yabancı nüfusun ülkemize gelişi ile ilgili olarak birbirinden farklı bir kaç statü bulunmaktadır. Bu statüleri aşağıdaki biçimde özetlemek olasıdır.

1. Uzun Süreli Kalmak Amacıyla Gelenler
2. Türk Vatandaşı ile Evli Olanlar
3. Çalışma Amaçlı Gelenler
4. Öğrenim Amaçlı Gelenler
5. Turistik Amaçlı Gelenler
6. Geçici Sığınma Amaçlı Gelenler

Kapadokya Bölgesi'nde, yukarıda sıralanan nedenlerle bulunan yabancılar içerisinde, geçici sığınma amaçlı olarak gelenlerin önemli bir sayı oluşturduğu bilinmektedir. Özellikle İran, Irak ve Afganistan asıllı kitleler başta Nevşehir Merkez İlçe olmak üzere bölgeye yerleştirilmiştir.

Yabancılara tanınan bu imkanlar paralelinde Kapadokya Bölgesi'nde özellikle son yıllarda önemli miktarda ev, bina grubu, arsa ve bahçenin el değiştirdiği görülmektedir.

Kapadokya ve Kapadokya Bölgesi'nde Mülk Edinen Yabancı Uyruklular

Kapadokya

Kapadokya, Türkiye'nin merkezi bir konumunda bulunan, antik platoları, çok sayıda medeniyeti, bu medeniyetlerin miraslarını ve pek çok özgün doğal oluşumu bünyesinde barındıran bir bölgedir. Bölge, tarihteki geniş sınırlarıyla, doğuda Fırat Nehri kıyıları, batıda Tuz Gölü, güneyde Toros Dağları ve kuzeyde Karadeniz dağ sıralarının içerisinde kalan bir alanı ifade etmektedir. Büyük Kapadokya olarak anılan bölge, Nevşehir, Niğde, Malatya ve Kayseri İllerinin bütününü, Yozgat, Sivas, Kırşehir, Kahramanmaraş, Adıyaman İllerinin ise bir bölümünü kapsamaktadır. Günümüzde daha çok bilinen sınırları ile Kapadokya, Nevşehir, Aksaray, Niğde ve Kayseri İllerinin oluşturduğu bir bölgeyi anlatmaktadır. "Kayalık Kapadokya" ismiyle bilinen daha dar bir bölge ise

Nevşehir İl sınırları içerisindeki Uçhisar, Göreme, Avanos, Ortahisar, Ürgüp yerleşmelerinin de içerisinde bulunduğu "peribacası", "kırgıbayır" gibi doğal oluşumların yoğunluk kazandığı, bölge genelinin turistik potansiyelini oluşturan, alanı ifade etmektedir.

Çalışmada detaylı olarak ele alınan Avanos, "Kayalık Kapadokya" Bölgesi'nin kuzey sınırını belirleyen 1997 genel nüfus sayımlarına göre yaklaşık 12.000 nüfuslu bir yerleşmedir (EK 1).

Kapadokya Bölgesinde Sosyo-Kültürel ve Fiziksel Çevrede Yaşanan Dönüşümler

YERLEŞME NEDENLERİ	YILLAR													
	1997	%	1998	%	1999	%	2000	%	2001	%	2002	%	2003 *	%
ÇALIŞMA	20	19	17	19	17	20	15	17	20	21	16	18	18	20
EVLENME	18	17	15	17	15	18	20	23	16	28	18	20	39	43
TURİST	67	64	57	64	53	62	51	59	48	71	56	62	33	37
TOPLAM	105	100	89	100	85	100	86	100	84	100	90	100	90	100

Tablo 2 Yıllara göre Kapadokya Bölgesine Yerleşen Yabancı Uyrukluların Dağılımı[18]

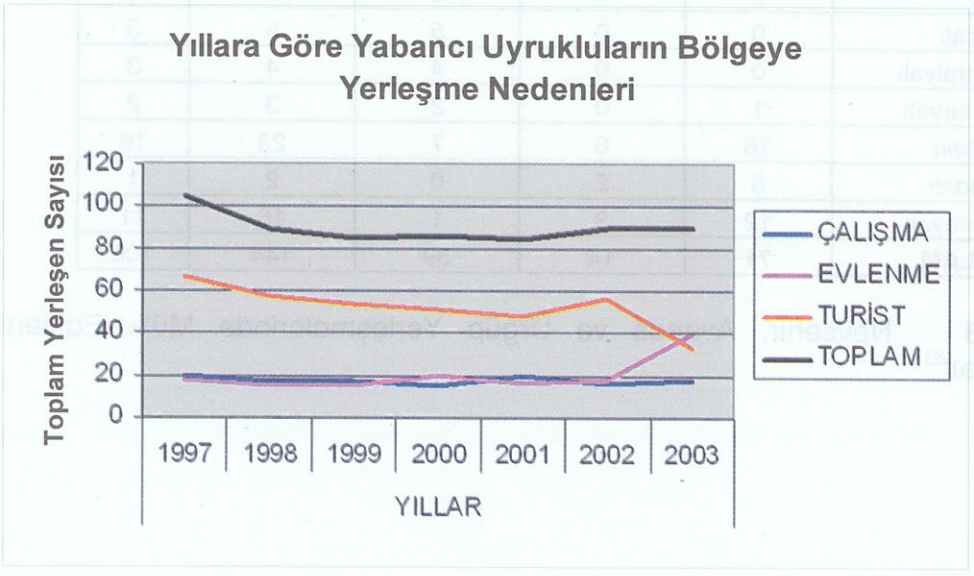

Grafik 1 Yıllara göre Kapadokya Bölgesine Yerleşen Yabancı Uyrukluların Değişimi[19]

[18] Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı, (2003), Yabancılara ilişkin dökümler.
[19] Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı, (2003), Yabancılara ilişkin dökümler.

Bölgeye çalışma, bir Türk'le evlenme ve turist olarak gelip yerleşen yabancı uyrukluları 1997 yılından 2003 yılına kadar irdelendiğinde; 1997 yılı dışında 1998-2003 yılları arasında yerleşen yabancı sayısı hemen hemen aynı düzeyde seyretmektedir. Ancak aynı dönemde bölgeye gelme nedenlerine bakıldığında turist olarak gelip yerleşen yabancıların sayısında bir azalma görülmektedir ki, son yıllarda Türkiye'de yaşanan depremler, terör, Irak Savaşı gibi nedenler bu konuda etkendir. Buna karşılık, 1997 yılından günümüze kadar bölgeye yerleşen yabancı uyrukluların yerleşme nedenleri içerisinde turist olarak gelip yerleşenlerin görece daha önemli miktara karşılık geldiği söylenebilir. Son yıllarda evlenerek yerleşen yabancı uyruklu sayısında da bir artış gözlenmektedir (Tablo 2, Grafik 1).

UYRUK	YERLEŞMELER			TOPLAM	%
	Nevşehir	Avanos	Ürgüp		
Fransız	31	2	17	50	35
Alman	6	4	4	14	10
ABD	0	1	2	3	2
Hollandalı	0	1	2	3	2
İtalyan	3	0	10	13	9
İngiliz	2	1	5	8	6
İrlandalı	0	0	5	5	3
Avustralyalı	0	0	4	4	3
Avusturyalı	1	0	2	3	2
Belçikalı	16	0	7	23	16
Kanadalı	0	2	0	2	1
Bilinmeyen	12	3	1	16	11
TOPLAM	71	14	59	144	100

Tablo 3 Nevşehir, Avanos ve Ürgüp Yerleşmelerinde Mülk Edinen Yabancı Uyruklular[20]

[20] Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı, (2003), Yabancılara ilişkin dökümler.

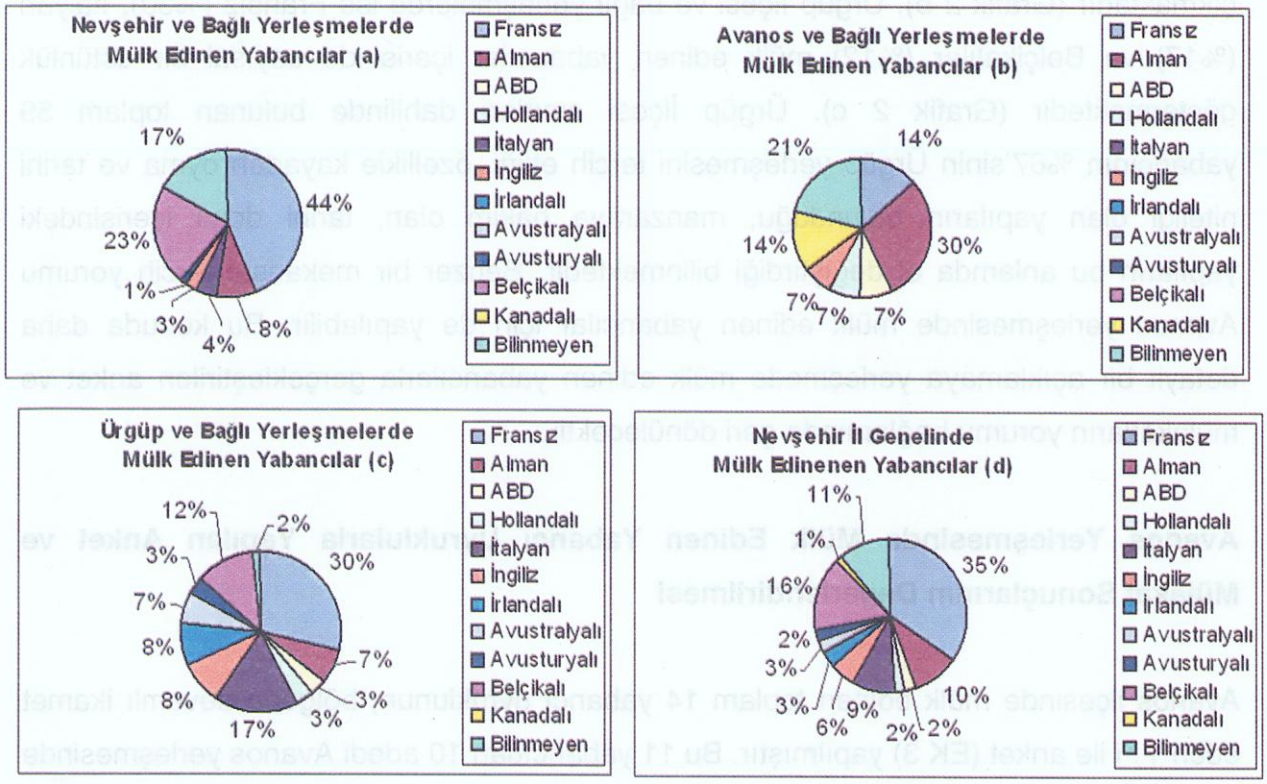

Grafik 2 Nevşehir (a), Avanos (b), Ürgüp (c) ve Üç Yerleşmenin Toplamlarında (d) Mülk Edinen Yabancılar[21]

Çalışmada Nevşehir İli Merkez İlçe, Avanos, Ürgüp yerleşmeleri ve onlara bağlı belde belediyelerinde mülk edinerek ikamet eden yabancı uyruklular toplam 144 kişi olup, bunların 71'i Nevşehir İli Merkez İlçe, 59'u Ürgüp ve14'ü Avanos'ta bulunmaktadır. Yabancı uyrukluların dağılımına bakıldığında ilk üç sırayı %35 ile Fransızlar, %16 ile Belçikalılar ve %10 ile Almanlar almaktadır. Bölgede 1960'lı yılların ortalarında mülk edinen ilk yabancıların Fransızlar oldukları düşünüldüğünde ilk sırada yer almaları doğal bir sonuç olarak kabul edilebilir (Tablo 3, Grafik 2 d).

Nevşehir İli Merkez İlçe sınırları içerisinde mülk edinen yabancı uyruklulardan Fransız (%44) ve Belçikalılar (%23) ağırlık taşımaktadır (Grafik 2 a). Buna karşılık Avanos İlçesi ve bağlı yerleşmelerde mülk edinenler arasında toplam 14 kişi içerisinde (12'si Avanos yerleşmesinde, diğer 1'er kişi Avonos'a bağlı Aktepe ve Özkonak yerleşmelerinde

[21] Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı, (2003), Yabancılara ilişkin dökümler.

ikamet etmektedirler) Alman (4 kişi), Fransız (2 kişi) ve Kanadalılar (2 kişi) ön plana çıkmaktadır (Grafik 2 b). Ürgüp İlçesi ve bağlı yerleşmelerde ise Fransız (%30), İtalyan (%17) ve Belçikalılar (%12) mülk edinen yabancılar içerisinde sayısal bir üstünlük göstermektedir (Grafik 2 c). Ürgüp İlçesi sınırları dahilinde bulunan toplam 59 yabancının %67'sinin Ürgüp yerleşmesini tercih ettiği, özellikle kayadan oyma ve tarihi niteliği olan yapıların bulunduğu, manzaraya hakim olan, tarihi doku içerisindeki yapıların bu anlamda el değiştirdiği bilinmektedir. Benzer bir mekansal tercih yorumu Avanos yerleşmesinde mülk edinen yabancılar için de yapılabilir. Bu konuda daha detaylı bir açıklamaya yerleşmede mülk edinen yabancılarla gerçekleştirilen anket ve mülakatların yorumu bağlamında geri dönülecektir.

Avanos Yerleşmesinde Mülk Edinen Yabancı Uyruklularla Yapılan Anket ve Mülakat Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Avanos ilçesinde mülk edinen toplam 14 yabancı uyruklunun, bölgede devamlı ikamet eden 11'i ile anket (EK 3) yapılmıştır. Bu 11 yabancıdan 10 adedi Avanos yerleşmesinde 1'i ise Avanos'a bağlı Özkonak yerleşmesinde ikamet etmektedir.

Avanos yerleşmesinde yerleşik olan 10 yabancı uyruklu ile yapılan anketlere dayanarak, bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Yerleşmede, Tablo 3'de uyruğu bilinmeyenler sınıfında yeraldığı düşünülen 1 Danimarkalı, 1 Japon ve 1 ABD vatandaşı da dahil olmak üzere, 3 Hollandalı, 2 Alman, 2 ABD vatandaşı, 1 Fransız, 1 Japon ve 1 Danimarkalı yerleşik olarak yaşamaktadır. Bunlardan sadece 1 adedi (Danimarkalı), kiracı statüsünde ve yeni inşa edilmiş – tarihi niteliği olmayan bir yapıda, yapıya herhangi bir müdahale yapmaksızın oturmaktadır. Yerleşmedeki diğer tüm yabancı uyruklular mülk sahibi statüsündedirler. Mülk sahiplerinden 5'i konutunu restore ettirmiş, 3'ü ise yakın bir gelecekte restore ettirmeyi planlamaktadır (Tablo 4).

Değerlendirilen 10 yabancı uyrukludan 7'si bütün yıl (12 ay), 2'si altı aydan az, 1'i ise 6 ay boyunca yerleşmede yaşamaktadır. Yerleşmede bütün yıl süresince ikamet edenler içerisinde sanatçı, turizmci ve eğitimci gibi meslek grupları ön plana çıkmaktadır. Bu

yabancı uyrukluların geldikleri ülkeler ülkemizce A sınıfı ülkeler kapsamındadır (Bakınız dipnot 17). Yerleşmede mülk edinen yabancıların meslek grupları, mekandan bağımsız çalışabilen, kazanç sağlanabilen hatta farklı ülkelerde – bölgelerde elde edilen birikimlerle beslenen, belli bir süre sonra yer değiştirdiklerinde yeni deneyimlerle bırakılan yerden yeniden başlanan özelliktedir. Kapadokya Bölgesi bahsi geçen meslek grupları için ekonomik kazanca dönüşebilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Yabancıların yerleşmede mülk edinme nedenleri de bu aktarımlarla örtüşen bir özellik sergilemektedir (5'i turizmle ilgili işler dolayısıyla, 2'si turistik nedenlerle, 1'i ise doğal ve tarihi değerlere yakın olmak amacıyla mülk sahibi olmuştur) (Tablo 4).

Yerleşmede değerlendirilen yabancıların 8 adedinin üniversite mezunu olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bölgenin öneminin bilincinde olan, potansiyellerini değerlendirebilen ve bölgenin dönüşümünde etkin rol oynayabilecek nitelikteki bir yeni kullanıcı grubundan söz edilebilir.

Yukarıda kısaca açıklanan "öncülerin" Avanos yerleşmesinde edindikleri mülklerin yerseçimine bakıldığında, mülkiyeti el değiştiren bu yapıların çoğunlukla tarihi nitelikteki kentsel doku içerisinde bulundukları görülmektedir (EK 2). Bu kentsel doku yerel kullanıcıları tarafından afet nedeni ve ekonomik nedenlerle bakım ve onarımı yapılamamaktan dolayı köhneme sürecine girmiş ve büyük ölçüde terk edilmiştir. Bahsi geçen bu dönüşüm sürecinin paralelinde tarihi dokudaki yapıların emlak pazarında önemli bir değer artışına konu olduğu yapılan mülakatlarla tespit edilmiştir.

Bu bilgiler "soylulaştırma" olgusu bağlamında yorumlandığında çoğu eğitimli, maddi anlamda bir güvence sahibi olan yabancı uyrukluların, Avanos yerleşmesinde eski kent merkezine yakın, yerel kullanıcıları tarafından terk edilmiş, başlangıçta önemli bir değer kaybına uğramış tarihi konut dokusunda yerseçtikleri, yapılara çoğunlukla restorasyon türünde bir müdahalede bulundukları veya planladıkları, bu eylemler sonucunda önemli bir değer artışının da gündeme geldiği söylenebilir. Bu anlamda yerleşmenin "soylulaştırma" sürecinin başlangıç aşamasında olduğunu saptamak mümkündür.

Cinsiyet	Kişi sayısı
Erkek	3
Kadın	7

Uyruk	Kişi sayısı
ABD	2
Fransız	1
Hollandalı	3
Alman	2
Japon	1
Danimarkalı	1

Bölgede Kalma Süreleri	Kişi sayısı
Bütün yıl	7
6 ay	1
6 aydan az	2

Meslekler	Kişi sayısı
Sanatçı	3
Turizmci	2
Eğitimci	2
Bilgisayar Müh	1
İşletmeci	1
Sekreter	1

Eğitim Düzeyi	Kişi sayısı
Üniversite	8
Teknik Lise	1
Bilinmiyor	1

Mülk Sahipliliği	Kişi sayısı
Mülk Sahibi	9
Kiracı	1

Mülkün Türü	Kişi sayısı
Tarihi Niteliği Olan Konut	8
Yeni Konut	1
Tarihi Niteliği Olan İşyeri	1

Mülk Alma Nedeni	Kişi sayısı
Turizmle ilgili iş	5
Evlilik	2
Turistik	2
Doğa ve tarihi değerlere yakın olmak	1

Mülke Müdahale Türü	Kişi sayısı
Restore Ettiren	5
Restore Ettirecek Olan	3
Müdahale Bulunmayan	2

Tablo 4 Avanos Yerleşmesinde Gerçekleştirilen Anketlerin Dökümü

Sonuç ve Öneriler

Bölgenin planlanmasında;

- Yaşanan dönüşüm sürecinin bölgeye olan katkıları,
- Bölgenin geleceğine etkileri,
- Nasıl bir planlama eyleminin benimseneceği?

sorularına yöneltilecek olan cevaplar önem kazanmaktadır.

Bölgeye olan katkılar

- Turizm anlamında bölgenin tanıtımına katkı sağlanması,
- Neredeyse tamamı kentsel sit olan yerleşmelerin eski merkezlerinde kullanıcıları tarafından terk edilmiş, köhnemiş, sahipleri tarafından ekonomik anlamda korunamayan, restorasyonu yapılamayan yapıların yabancı uyruklular tarafından satın alınması ile bakım ve onarımlarının yapılabilmesi,
- Herhangi bir alt bölgede birkaç yapının bu şekilde iyileştirilmesi veya yeniden yapılması ile o alt bölgenin dönüşüm sürecine girmesi, alt bölgenin rantının artmasını sağlaması,
- Kendiliğinden , plansız olsa dahi bir düzenlemenin oluşması,
- Bu yapıların bakım, onarım, restorasyonlarının yapılması ile istihdam yaratılması,
- Konut dışı fonksiyonlar açısından; konaklama, restoran, cafe-bar gibi işletmelerle desteklenmesi yoluyla turizme katkı sağlanması,
- Sosyal yapı anlamında , yabancı, farklı kültürlerin etkileşimi ile bölgede kültürel çeşitliliğin artması,
- Bu çeşitliliğin bölgede zaten var olan inanç, turizm, tarih bütünselliğine katkıda bulunması,

sayılabilir.

Bölgenin Geleceğine Etkileri

- Yerli kullanıcıların bu mekanları koruyamaması ve yabancılar tarafından giderek büyük rakamlara satın alınabilmesi, iş olanaklarının kısıtlılığı ile bir araya geldiğinde özellikle genç nüfusun bölge dışına göç etmesini desteklemekte, bölgede yaşlı nüfusun ağırlık kazanmasına, genç nüfusun azalmasına, bölgenin ekonomik gelişimini, bölgeye gelecek olan aktiviteleri engellemekte,
- İlk bakışta belirli alt bölgelerde, mülk, özellikle konut alanlar bu alt bölgeyi "soylulaştırma" sürecine sokmaktadır. Ancak bölgede Avanos dışındaki yerleşmelerde görüldüğü gibi yabancı uyruklular tarafından edinilmiş mülklerin yılın çok kısa dönemlerinde kullanılması durumu, güzel, bakımlı mekanların terkedilmiş, ıssız kalması sonucuyla bizleri karşı karşıya bırakmaktadır. Dolayısıyla köhnemiş, görsel estetik değerleri erozyona uğrayan, kullanıcısı olmayan ve her geçen gün özgünlüğünü kaybeden bir yapı ya da doku, bakımı, onarımı, restorasyonu gerçekleşmiş, çevresi ile uyumlu, özgün özellikleri bulunan ancak yine kullanıcısını bekleyen yeni bir terk edilmiş mekana dönüşmek yolundadır.
- Ülkemizde geçerli olan planlama süreci ve ilgili yasal düzenlemeler böylesi özellikli ve kapsamlı planlama ve projelendirme çalışmalarını yönlendirmede yetersiz kalmaktadır. Planlama sürecindeki kopukluklar, üst ölçekli ve bütüncül planlama politikalarının olmayışı, ülkedeki tüm yerleşmeleri olduğu gibi Kapadokya Bölgesi gibi özellikli bir bölgenin gelişimini de fazlasıyla etkilemektedir.
- Planlama sürecinde ve kent yönetim sisteminde yaşanan çokbaşlılık da bu sistemin çalışmamasına neden olmaktadır. Böyle bir durumda yabancı uyrukluların bölgede mülk edinmeleri başlangıçta özellikle bizim gibi gelişmekte olan ülkeler için iyi bir gelişme gibi görünse de (iyi olan yönlerinin yanısıra) uzun erimde belirli politikalar izlenmelidir.

Öneriler

- Ülkesel, bölgesel anlamda üst ölçekli plan kararlarını merkezi idare ve yerel yönetimin bölge kapsamında birlikte etaplamalar yaparak oluşturması ve bu plan kararların; planlama – uygulama – finans modellerinin düşünülmesi gerekmektedir.
- Bu uygulama etapları içerisinde, ilk etapta dönüşümü hedeflenen alt bölgelerin belirli ilkeler çerçevesinde belirlenmesi gerekmekte, alt bölge sınırlarının saptanmasındaki en önemli kriter ise üst ölçekli plan kararları ve politikaları olmalıdır. Böyle seçilen bir alanda temel hedef planlama sürecinin tüm aktörlerini proje etrafında bir araya getirmektir. Sürece giren tüm aktörlerin koordinasyonunun sağlanması, yükümlülük ve görevlerinin yerine getirilmesi amaçlanmalıdır.
- Daha önce de belirtildiği gibi böylesi alanlardaki mülkiyet gibi sorunları çözümlemede bugünkü yasal sistem ve 3194 sayılı yasa yetersiz kalmakta, ve işlemlerin yürütülmesinde varolan uygulama araçları kullanılamamaktadır. Yeniden oluşturulması gündemde olan Yerel Yönetimler Yasası da bu bağlamda ele alınmalıdır.
- Yerel yönetimlerin hem kendi içerisinde, hem merkezi yönetimle, hem yerel halk ve kullanıcıları ile her türlü koordinasyonu sağlaması, yerleşmenin her noktası ve öncelikle dönüşümü gerçekleştirilecek olan alanla ilgili sağlıklı bir envanter çalışması yapması gerekmektedir.
- Projenin gerçek sahibi olan yerel halkın tüm çalışmalar, aşamalar hakkında bilgilendirilmeleri, ayrıca katılımları sağlanmalıdır. Burada önemli olan, yerel halk özelinde kiracı, mülk sahibi, konut kullanıcısı, esnaf gibi farklı türdeki kullanıcılar arasında bir ayrım yapmaksızın örgütsel bir bütünlük içerisinde kalkınma programlarına da katılım sağlanmasıdır.
- Ancak böyle bir anlayışla özellikle tarihi dokularda, kamu yararına yönelik olarak, tarihsel zenginlikler, estetik değerler, kültürel miras ve çok renkliliğin devamını sağlayarak, yerleşme içerisinde hem sosyal, hem de fizik mekanın paralel olarak "soylulaştırılması" mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

AKAR, R., (2000), *"Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.

BAUMAN, Z., (1999), Küreselleşme; Toplumsal Sonuçlar, Ayrıntı, İstanbul.

BOOKCHIN, M., (1999), Kentsiz Kentleşme; Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü, Ayrıntı, İstanbul.

CLARK, W., A., V., (2003), *"Residential Segregation Trends"*, **Private Lives and Public Policies**, part two, Hoover Press.

ERBAY, Y., (2003), Yabancıların Kapadokya'da Mülk Edinmesiyle İlgili Yasal Koşullar hakkındaki internet yazısı.

GLASS, R., (1963), Introduction to London: Aspects of Change, Centre for Urban Studies, London.

HANÇERLIOĞLU, O., (2000), Felsefe Ansiklopedisi, Remzi kitabevi, İstanbul.

İSLAM, T., (2003), *"Galata'da Soylulaştırma: Soylulaştırıcıların Demografik ve Kültürel Özellikleri Üzerine bir Çalışma"*, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul.

KASTORYANO, R., (2000), Kimlik Pazarlığı; Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri, İletişim yayınları, İstanbul.

KAYA, H., (2000), *"Küreselleşme ve Yeni Kitle Kimliği"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu,** Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.

KYMLICKA, W., (1998), Çokkültürlü Yurttaşlık, Ayrıntı, İstanbul.

MARTIN, P., WIDGREN, J., (2002), International Migration: Facing the Challenge, Population Reference Bureow Pub., vol. 57, number 1.

Nathalie P. Voorhees Centre for Neighborhood and Community Improvement, (2001), Gentrification in West Town: Contested Ground, University of Illinois at Chicago.

Nevşehir İl Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Başkanlığı, (2003), Yabancılara ilişkin dökümler.

ÖNAL, A., (2000), *"Birarada yaşama"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.

ÖZGEN, H., (2000), *"Modernleşme Sürecinde Çokkültürlülük ve Türkiye"*, **Modernleşme ve Çokkültürlülük Sempozyumu**, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İletişim yayınları, İstanbul.

TAYLOR, C., (1996), Çokkültürcülük, Yapı Kredi yayınları, cogito- 44, İstanbul.

YAKAR, H., TURGUT, S., (2002), *"Kent Merkezlerinde Unutulmuş Olan Konut Alanlarının Yeniden Konut Stoğuna Kazandırılması: Beyoğlu Örneği"*, **Planlama Dergisi**, sayı:2002/2-3, ss: 65-73

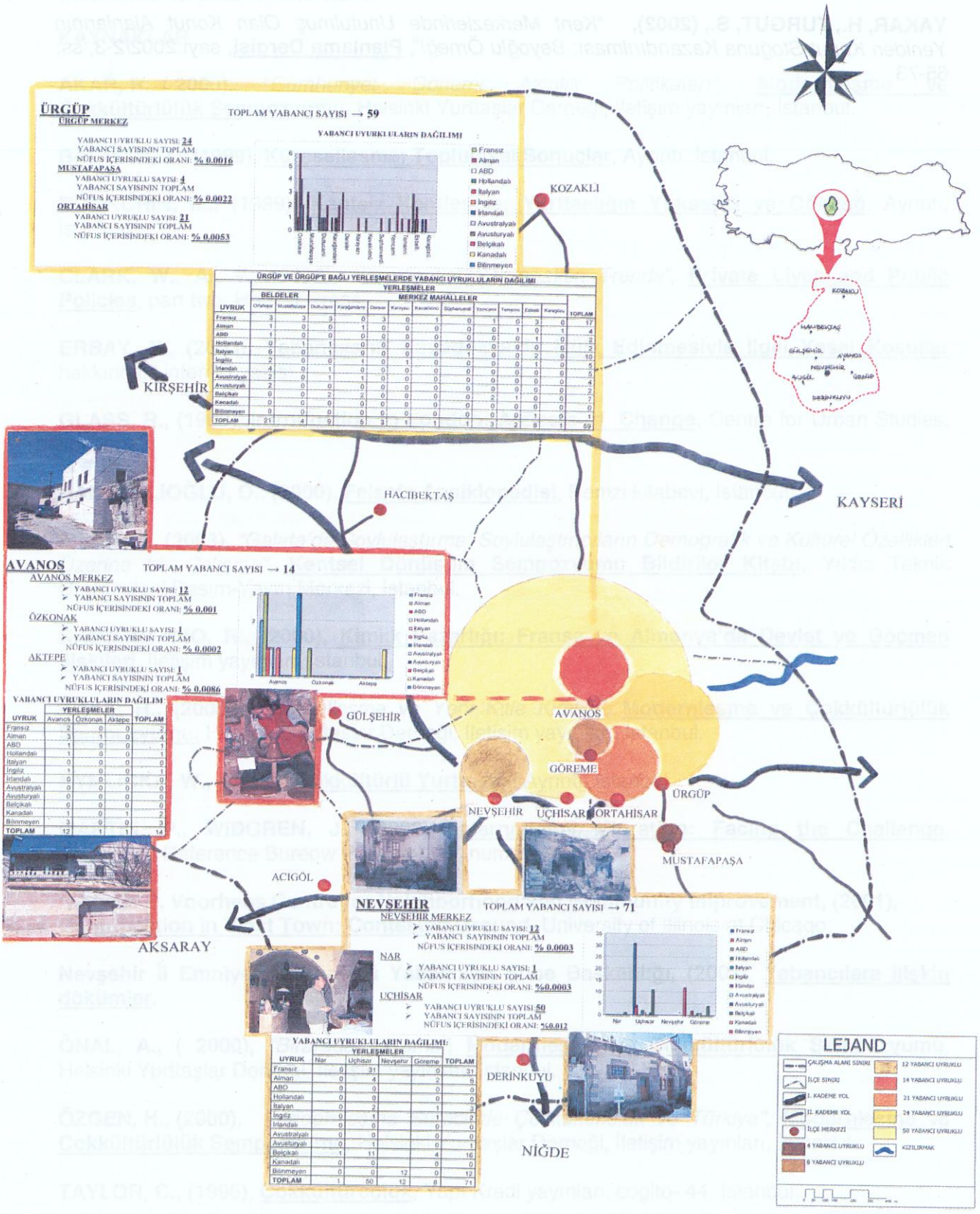

EK 1 Nevşehir İli Genelinde Mülk Edinen Yabancı Uyrukluların Mekansal Dağılımı

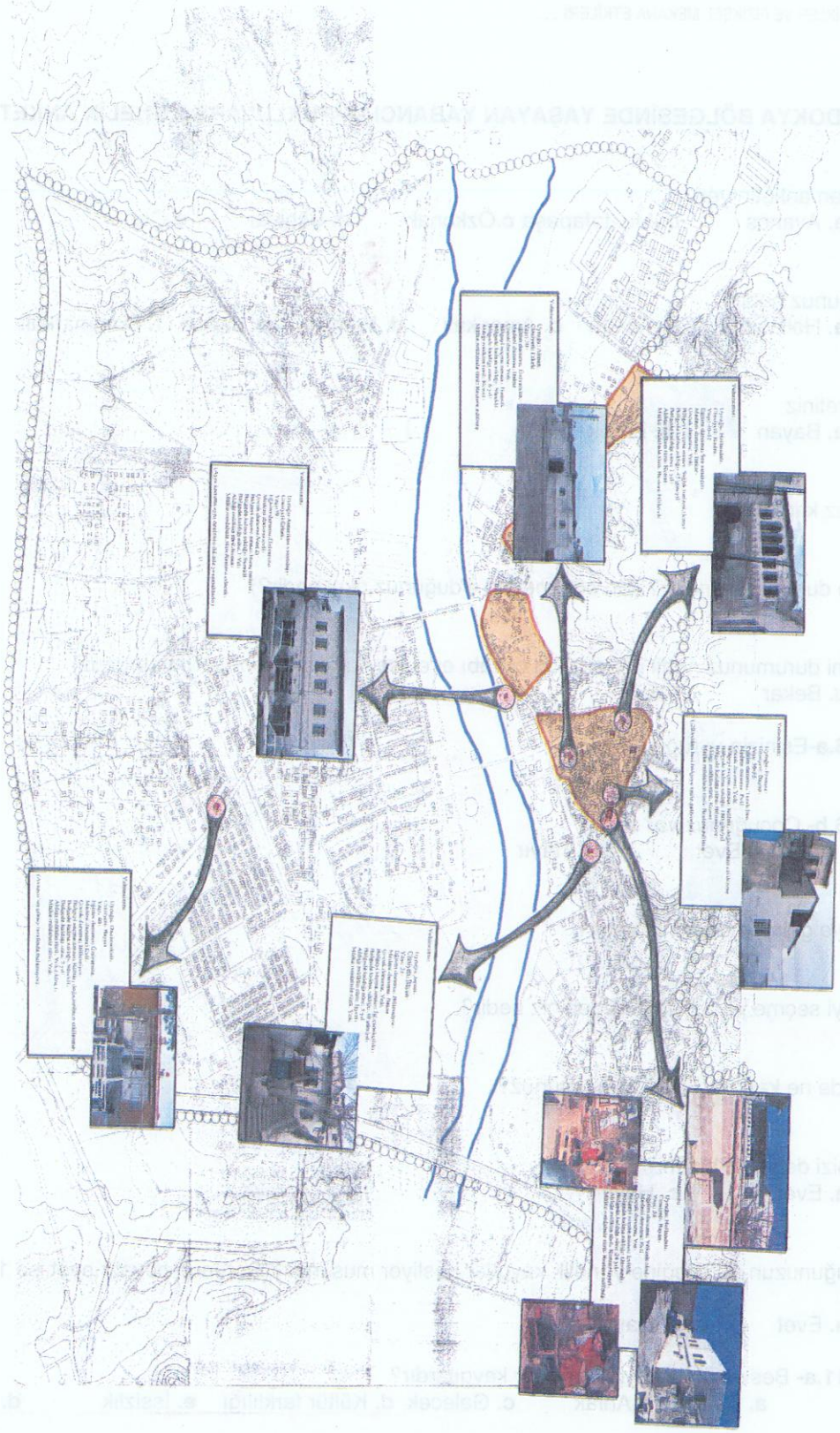

EK 2 Avanos Yerleşmesinde Mülk Edinen ve Yerleşik Olarak Yaşayan (Anket Uygulanan) Yabancı Uyrukluların Mekansal Dağılımı

EK 3

KAPADOKYA BÖLGESİNDE YAŞAYAN YABANCI UYRUKLULARA YÖNELİK ANKET SORULARI

1- Yapılan anketin yeri
a. Avanos **b.** Mustafapaşa **c.**Özkonak **d.** Uçhisar **e.**Çat

2- Uyruğunuz nedir?
a. Hollandalı **b.** Alman **c.** Amerikalı **d.** Fransız **e.** Japon **f.** Danimarkalı

3- Cinsiyetiniz
a. Bayan **b.** Erkek

4- Yaşınız kaçtır?

5- Eğitim durumunuz nedir? (En son mezun olduğunuz okul nedir?)

6- Medeni durumunuz nedir? (Sorunun cevabı evet ise 6.a ve 6.b sorularını sorunuz)
a. Bekar **b.**Evli

6.a-Eşinizin uyruğu nedir?

6.b- Çocuğunuz var mı?
a. Evet **b.** Hayır

7- Bölgeye gelme nedeniniz nedir?

8- Bölgeyi seçme ve yaşama nedeniniz nedir?

9- Bölgede ne kadar sıklıkla kalıyorsunuz?

10- Dininizi değiştirdiniz mi?
a. Evet **b.** Hayır

11- Çocuğunuzun geleceğine yönelik kaygılar besliyor musunuz?(Sorunun cevabı evet ise 11.a sorusunu sorunuz)
a. Evet **b.** Hayır

11.a- Beslediğiniz kaygılar ne tür kaygılardır?
a. Eğitim **b.**Ahlak **c.** Gelecek **d.** Kültür farklılığı **e.** İşsizlik **d.** Diğer

12- Bölgede ne kadar süreden beri bulunuyorsunuz?

13- Kendinize yetecek kadar düzenli bir geliriniz var mı?
a. Evet **b.** Hayır

14- Ana dilinizi ne kadar sıklıkla konuşuyorsunuz?
a. Her zaman **b.** Genellikle **c.** Bazen **d.** Hiçbir zaman

15- Alışverişlerinizi ya da günlük ihtiyaçlarınızı nereden karşılıyorsunuz?
a. Türklerin marketlerinden **b.** Yabancı marketlerden

16- Bulunduğunuz bölgede kendinizi ne olarak hissediyorsunuz?
a. Türk/Türkiyeli **b.** Yabancı **c.** Bilmiyorum

17- Ülkenizi özlüyor musunuz?
a. Her zaman **b.** Genellikle **c.** Bazen **d.** Hiçbir zaman

18- Kendi ülkenizle ilgili haberleri takip ediyor musunuz?
a. Her zaman **b.** Genellikle **c.** Bazen **d.** Hayır etmiyorum

19- Kendi ülkenizdeki ya da başka ülkelerdeki akrabalarınızla iletişim kuruyor musunuz?
a. Her zaman **b.** Genellikle **c.** Bazen **d.** Hiçbir zaman

20- Bulunduğunuz bölgedeki türk arkadaşlarınızın oranı nedir?
a.0-25 **b.** 26-50 **c.**51-75 **d.** 76-100

21- Bulunduğunuz yerleşmede türklerin ulusal günlerini, bayramlarını kutluyor musunuz?
a. Her zaman **b.** Genellikle **c.** Bazen **d.** Hayır kutlamıyorum

22- Geldiğiniz ülkeye ya da kendi ülkenize geri dönecek misiniz?
a. İmkanım olsa hemen **b.** Mutlaka ama sonra **c.** Hayır

23- Bulunduğunuz yerleşmede kendinizi daha çok nerede hissediyorsunuz?
a. Kendi memleketimde **b.** Yabancı memlekette

24- Bulunduğunuz yerleşmede sizi ne tür sorunlar rahatsız ediyor?
a. İklim **b.** Alt yapı **c.** Çevre kirliliği **d.** Çirkin yapılaşma **e.** Ahlak **f.** İşsizlik
g. Kültür **h.** Sorun yok

25- Kendi ülkenizdeki yaşantınıza göre buradaki yaşantınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?
a. Çok iyi **b.** İyi **c.** Kötü

26- Bulunduğunuz yerleşmede her topluluğun kendi kültürünü koruyup, yaşaması hakkına sahip olma hakkını nasıl değerlendiriyorsunuz?

a. Çok iyi **b.** İyi **c.** Kötü

27- Yaşadığınız bölgede mülk edindiniz mi? (Sorunun cevabı evet ise 27.a ve 27.b sorularını sorunuz)

a. Evet **b.** Hayır

27.a- Edindiğiniz mülkün türü nedir?

a. Konut **b.** Arsa **c.** Bağ/Bahçe **d.** İşyeri **e.** Pansiyon

27.b- Edinilen mülke ne tür müdehale edilmiştir?

a. Restorasyon yapılmış **b.** Basit onarım **c.** Müdehale edilmemiş

AVANOS KÜLTÜR MİRASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Öğr. Gör.Dr. Sırma R. TURGUT
Arş.Gör. Mehmet Hakan UZBEK[1]

Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyıla önceki yüzyıldan devrolan ve pek çok disiplin için temel belirleyici olan küreselleşme kavramı, yerel değerler ve renkler açısından da ayrıcalıklı bir anlam taşımaktadır. Genelde güncel gelişmeler referanslı olarak tartışılan bu olgu aslında bilindiği üzere, birkaç yüzyıldır varlığını sürdürmektedir. Bu kavramın beraberinde gelen bir diğer kavram ise "yerel" dir. İlk bakışta küresel kavramı ile çelişiyormuş gibi algılansa da aslında bu iki kavram birbirini beslemektedir. Literatürde karşımıza çıkan küre - yerelleşme (glocalisation)[2] [3] [4] [5], kavramı da bu içiçeliğin bir simgesidir. Günümüzde mekan ve sınır tanımazlığın bir çeşit ifadesi olarak kabul edilebilecek olan küreselleşme kavramı ve bunun ardında saklı olan homojenite, küreselleşmenin bir ateşleyicisi olan rekabet kavramı ile çelişmektedir. Bu noktada küreselleşmenin en önemli ateşleyecisi ve rekabet kurumunun en başta gelen desteği olarak da yine yerel/yerelleşme kavramı ortaya çıkmaktadır. Aslında bu, oldukça belirsiz ve göreceli bir kavramdır. Bunun nedeni ise temelde, coğrafi açıdan sınırlanmış belirli bir

---

[1] Yazılı ve görsel kaynakların sağlanmasında Planlama 4 Dersi öğrencilerinden **Tolga KAYACAN, Burçin AYYILDIZ** ve **Tunay AKARSU, Eren KÜRKÇÜOĞLU** katkıda bulunmuşlardır.

[2] **Robertson,R, & Lencher, F,(1985),** *" Modernisation, Globalisation and The Problem of Culture in World System Theory"*, **Culture& Society**: 2

[3] **Robertson,R, (1992), Globalisation: Social Theory and Global Culture**: London Sage

[4] **Robertson,R, (1994),** *"Globalisation or Glocalisation"*, **The Journal of Internatiolnal Communication** – 1

[5] **Giddens, A, (1992), The Transformation of Intimacy** , Basil, Blackwell

alanla, özel toplumsal ilişkiler bileşimi üreten toplumsal ve mekansal süreçleri ifade etmesidir. O halde bu tür yerel toplumsal ilişkileri açıklamak için birçok karmaşık konunun da üzerinde durulması gerekmektedir. Bunlardan ilki, "toplumsal" ile mekan (ve zaman) arasındaki ilişki; ikincisi, toplumsal ilişkilerin ve bunların mekansal / zamansal olarak oluşturulma tarzlarının doğası; ve üçüncüsü, çeşitli biçimlerde toplum ve mekanın çözümlemeleriyle ilişkili olan, yerellik kavramının farklı anlamlarıdır[6].

Günümüzde üretim ve dağıtım, küresel ölçekte gerçekleşirken, yerel faktörler de üretimi şekillendirmektedir. Küreselleşme karşısında zayıflayan gücü, yerelleşme ile kazanma eskiden modernleşme amacıyla gündeme gelen ulus inşası, yerel, özgün ve yöresel farklılıkların ve değerlerin aranması gerektiği iddiasına dönüşmüştür[7]. Söz konusu yerellikler için bir ölçek veya bir kısıtlama getirmek son derece zordur. Örneğin Tekeli'ye (1997) göre "küreselleşen dünyada her parça yerel olarak kabul edilebilir" Ancak sonuçta, yerelin öne çıkması, yerel kültürlerin ve çeşitliliklerin, özgünlüklerin ve kimliklerin korunması kavramlarını da gündeme getirmektedir. Alt ölçekte yerelin başarısını belirleyen bu kavramlar aynı zamnda küresel rekabetin sonuçlarını da doğrudan etkilemektedir.

Kapadokya Bölgesi de son derece özgün değerlere sahip bir alandır. Doğal, tarihsel ve kültürel değerleri ile bir bütünlük içinde evrensel değerleri barındıran bölgenin zengin ve son derece geniş bir yelpaze içinde yer alan potansiyelleri bugünkü renkli ve çok boyutlu kimliğinin nedenleridir. Pek çok farklı tarihsel dönemde önemli bir yerleşme merkezi olma görevi gören ve dönemlerinin yoğun ticaret aksları üzerinde kalan Kapadokya Bölgesi tüm bu dönem ve kültürlerin izini günümüzde de yoğun olarak taşımaktadır. Kapadokya Bölgesi bütünü itibariyle farklı kültürel ve yerel değerleri barındırmaktadır.

Toplumların coğrafya ve yaşam kültürü ile birlikte yoğurduğu, ekonomik ilişkilerle biçimlendirdiği en önemli kültür miraslarından biri de oluşturdukları fiziksel yaşam çevreleridir. Bu anlamda son derece özgün mimari öge ve dokulara sahip olan bölge;

---

[6] **Urry,J, (1999), Mekanları Tüketmek**, Ayrıntı Yayınları:93-111.
[7] **Keyder,Ç, (1996), Ulusal Kalkınmacılığın İflası,: Küreselleşme – Yerelleşme Dinamikleri**, Metis Yayınları İstanbul

gerek sivil mimari gerekse anıtsal mimari değerler açısından oldukça zengin ve renkli bir profile sahiptir. Bölge bütününde hakim olan bu faktör, alanın yerellik açısından öne çıkan ve sürdürülmesi gereken bir değeridir.

Ancak, bugün önemli bir turizm merkezi işlevi üstlenen bu bölgenin söz konusu değerlerinin, diğer bir deyişle yerelliklerinin, özgün renklerinin yeterli ölçüde korunamadığı izlenmektedir. Bu çalışmada bölgenin önemli yerel değerleri arasında sayılabilecek olan yerleşme dokularının ve mimari değerlerin çeşitliliği ve bu değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmanın Sınırları ve Yöntem

Bütün Kapadokya Bölgesi'nde yaygın bir değer olarak yer alan mimari dokunun zenginliği ve çeşitliliği Avanos yerleşmesinde de aynı karakterle devam etmektedir. Alanın coğrafi konumu, Kızılırmak kenarında gelişmiş bir kıyı yerleşmesi olması, tarihten günümüze bölgenin farklı sosyo-ekonomik gruplarını barındırması gibi bölgesel dinamiklerin bir devamlılığının izlendiği yerleşmede oldukça zengin bir mimari doku mevcuttur. Oysa bugünkü uygulamalarda bu çeşitliliğin ve değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması adına yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Kimi kez planlama kimi kez ise kent yönetim sistemlerinden kaynaklanan bu sorunlar uzun erimde söz konusu değerlerin yok olmasına veya önemli ölçüde tahrip olmasına neden olmaktadır. Bu bakış açısı altında; Kapadokya Bölgesi içinde yer alan Avanos Yerleşmesi mimari ögeleri ve bu ögelerin yer aldığı kentsel dokular ve yine bu ögelerin oluşturduğu konut alanları ile mimari tipolojiler Avanos Yerleşmesi özelinde tarif edilmeye çalışılarak günümüze dek izlenmiş olan süreçte bu alandaki planlama ve yönetim tavırları incelenmiştir. Gerek yerel yönetimlerin tavır ve planlama çabalarının, gerekse merkezi yönetimin kararlarının bu yerel değerlerin özgünlüğünü korumadaki etkinliği değerlendirilmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanmış olan çalışmada öncelikle Avanos yerleşmesinde yer alan konut mimari tipolojileri çözümlenmiş ve bu noktadan hareketle bu yapının

sürdürülebilirliği açısından bugün tarif edilmiş olan şartlar (Plan kararları ve Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Geçiş Dönemi Yapılaşma Şartları) irdelenmiştir.

Tarihsel Süreç İçinde Avanos

Avanos'ta, tarih boyunca Anadolu'da varlık göstermiş pek çok uygarlık iz bırakmış, böylece günümüze dek son derece zengin ve çeşitlilik gösteren bir kentsel miras ortaya çıkmıştır.

Yerleşmenin ve yakın çevresinin Paleolitik Çağ'a kadar uzanan bir geçmişinin olduğu bilinmektedir. Bunda avcı-toplayıcı toplulukların tatlı su gereksinimlerini karşılayan Kızılırmak'ın ve yörenin tüf adı verilen ve oyarak barınak yapmaya son derece elverişli olan kayalık yapısının rolü büyüktür. Çevredeki Erciyes, Melendiz ve Hasandağı gibi yanardağlardan püsküren küllerin üst üste birikip yağmur sularıyla sertleşmesi sonucu oluşmuş bu tüf tabakası, çağlar boyunca insan eliyle açılan mağaraların oluşturulmasına olanak sağlamış ve Avanos dahil bölgedeki birçok yerleşmenin biçimlenmesinde etkili olmuştur[8].

Bölgede Tunç Çağı'ndan bu yana birbirini izleyen Hitit, Frig, Asur, Med ve Pers egemenliklerinin ardından Avanos, ilk kez düzenli ve sistemli bir yerleşme olarak M.Ö. 332 yılında Büyük İskender'in komutanlarından Evmenes tarafından kurulmuştur. Hellenistik evreyi Roma Dönemi izlemiş ve yerleşme bir ara çok zengin ve gelişmiş bir kent konumuna yükselmiştir. Bunu izleyen Bizans, Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı egemenliklerinden sonra yerleşme, bugün Kızılırmak'ın kuzeyinde gördüğümüz geleneksel dokusuna ulaşmıştır.

Bu noktada 'Avanos'un Selçuklular Dönemi'nde 'Evenüz' olarak telaffuz edildiğini belirtmek, yerleşmenin adının kurucusu 'Evmenes'ten bu yana nasıl bir evrim geçirdiğini göstermesi açısından anlamlıdır.

[8] **Korat, G., (2003), Taş Kapıdan Taçkapıya Kapadokya**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Çalışmanın bu bölümünde Avanos geleneksel sivil mimari örnekleri üzerine, cephe özellikleri gözönünde bulundurularak bir tipoloji denemesi yapılacaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Avanos yerleşmesinin geleneksel dokusunun ve konutlarının genel ve ortak özellikleri üzerinde durulacak, daha sonra ise cephelerden okunan ayrışan yönler tanımlanarak bir sınıflandırmaya gidilecektir.

Avanos Geleneksel Konut Doku ve Konut Formlarının Genel Özellikleri

Avanos'ta Kızılırmak'ın kuzeyinde kalan Alaaddin, Orta, Bayır, Cami-i Kebir ve Yukarı Mahalleleri, yerleşmenin geleneksel kent dokusunu oluşturmaktadır (Harita 1).

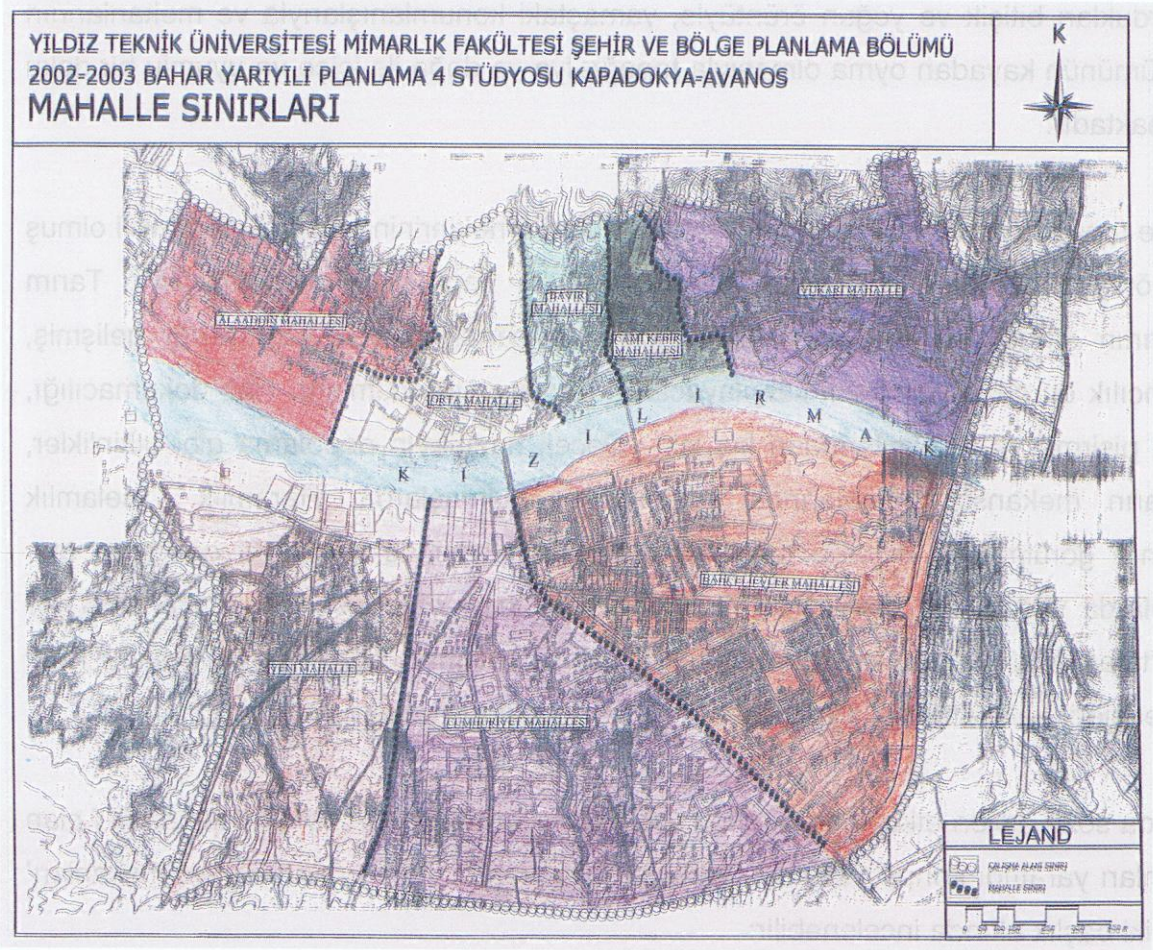

Harita 1 Avanos Yerleşmesi Mahalle Sınırları[9]

[9] YTÜ,Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002-2003 Bahar Yarıyılı Planlama IV Çalışmaları

Bu dokunun oluşmasında rol oynamış iki etken, evlerin yamaçta kurulmuş olmaları ile daha önceki dönemlerde barınma amacı ile kayalara oyulmuş mağaraların üzerine yapılmış olmalarıdır.[10] Güneye bakan dik yamaçlarda yer alan bu mahallelerde eğim, Kızılırmak'a doğru indikçe azalmaktadır. Çoğunlukla sıkıştırılmış toprak veya taş kaplı yollar, dar ve karmaşık bir doku oluştururlar. Evler, insan eliyle açılmış mağaraların üzerine kesme taştan yığma tekniği ile yapılmışlardır ve genellikle 'hayat' adını alan bir avlu çevresinde örgütlenmişlerdir. Bu avluların sokağa bakan yüksek duvarları, sıcak yaz günlerinde hem avlularda hem de sokaklarda gölgeli alanlar yaratırlar. Çoğu iki katlı ve geleneksel halleriyle sıkıştırılmış killi topraktan yapma düz damlı olan evler, oluşturdukları bitişik ve yoğun örüntüyle, yamaçtaki konumlanışlarıyla ve mekanlarının bir bölümünün kayadan oyma olmasıyla topoğrafya ve doğa ile içiçe ve uyumlu bir doku yaratmaktadır.

İklim ve topoğrafyanın yanında Avanos sivil mimari örneklerinin oluşmasında etkili olmuş diğer önemli etkenler geleneksel aile düzeni ile kapalı ev ekonomisidir.[11] Tarım alanlarının sınırlı olduğu Avanos'ta bağcılık ve çanak-çömlek yapımcılığı gelişmiş, hayvancılık ev gereksinmesini karşılayacak düzeyle sınırlı kalmıştır. Halı dokumacılığı, ekmek pişirme ve yaz aylarından kış için yiyecek hazırlayıp depolama gibi etkinlikler, konutların mekansal kurgularında karşılıklarını bulmuşlardır. Haremlik / selamlık ayrımının görülmediği evlerde geleneksel yaşam biçiminde yaşlılarla gençlerin ayrı mekanlarda yaşadıkları bulgulanmıştır. Buna göre kışın yaşlı ve çocuklar tandırın yer aldığı 'tafana'da, gençler alt katta bulunan 'kışlık'ta yaşarlar. Yazın ise üst kattaki 'köşk katı' gençlerin, alt kattaki 'kışlık' bu kez yaşlı ve çocukların yaşama alanıdır.[12]

Yukarıda sözü edilen etkenlerin Avanos sivil mimari örneklerinde ne gibi mekanlar / plan elemanları yarattığı konusunda, bu mekanlar 'giriş katı mekanları' ve 'üst kat mekanları' olarak iki başlık altında incelenebilir:

---

[10] **Esmer, M.A., (1992), Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
[11] **Alper, B., (1998),** *'Halk Mimarisi ve El Sanatları'*, **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul
[12] **Esmer, M.A., (1992), Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

Giriş katı mekanları: Evlerin ana giriş kapılarından genellikle 'hayat' adı verilen avlulara girilir. Yamaçtaki evlerde hayatlar genellikle dar ve düzensiz planlı iken, Kızılırmak'a doğru olan daha düz arazidekilerde geniş ve düzgün planlıdırlar. Ahır, ambar, hela, çardak (yaz mutfağı), tafana (kış mutfağı) gibi mekanlarla kimi evlerin kışlık bölümlerini oluşturan 'aralık' ve 'sufa'lar, hayata açılırlar. Dar parsellerde yer alan dar cepheli evlerde üst kata çıkışı sağlayan merdiven de hayatta bulunur. Yamaçta yer alan evlerde sayılan mekanlardan başka bunların arkasında kayaya oyulmuş hacimlere de sıkça rastlanmaktadır. Giriş katında bulunan plan elemanlarının sokağa bakan cepheleri genellikle sağır tutulmuştur.

Üst kat mekanları: Bu kattaki en önemli mekanlar, 'eyvanlar' ve 'oda'lardır. Yörede 'divanhane' olarak adlandırılan eyvanlar, geleneksel Osmanlı/Türk evlerindeki 'sofa' nın yerini alırlar. Bir dolaşım, dağılım ve yaşama mekanı olarak işlev gören divanhaneler, üst katta bulunan diğer mekanlar arasındaki bağlantıyı sağlarlar. Üst katta yer alan diğer önemli plan elemanı ise 'oda'lardır. Yatma, oturma, yemek yeme, sohbet etme, yıkanma gibi etkinlikleri barındıran odalar çok işlevli mekanlardır ve çoğunlukla ön cepheye bakarlar. Bunlardan başka üst katta genellikle tafananın üzerinde yer alan ve 'dambaşı' adını alan bir açık mekan bulunur. Buraya ya hayattan merdivenle ya da üst kattan açılan bir kapıyla ulaşılır. Dambaşında yaz aylarında üzüm, kayısı, tarhana gibi besin maddeleri kurutulur.[13]

Bu çalışmada yapılacak olan tipoloji denemesi cephe özellikleri üzerine olacağından, cephelerde en belirgin biçimde okunan plan elemanlarından 'divanhaneler' ve 'odalar' esas alınacak, konutların üst katlarında yer alan bu mekanların var olup olmamaları ve birbirlerine göre konumları üzerinden bir sınıflandırmaya gidilecektir. Avanos sivil mimari örnekleri özgün biçimleriyle düz damlı olduklarından ve kiremit çatılar sonradan eklendiğinden, çatı biçimleri bu sınıflandırmada gözetilmeyecektir.

[13] **Esmer, M.A., (1992), Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

Yerleşmedeki konutlarda açık ve kapalı olmak üzere iki tür divanhane görülmektedir. Açık divanhaneler genellikle ikili, üçlü veya dörtlü kemerli revaklar biçiminde cepheye yansımaktadırlar. Kapalı divanhanelerin cephe yüzleri ise yine revak biçiminde olabileceği gibi pencere grupları tarafından da oluşturulabilmektedir.[14] Balkonlu örneklerde hem revaklı hem de pencere gruplu divanhane cephelerinin orta açıklıkları, balkona açılan kapı biçiminde düzenlenmiştir.

Odalar da kendilerini genellikle ikili veya üçlü pencere grupları ile belli ederler. Bunun dışında kat silmeleri, kornişler ve çıkmalarla cephelerde daha belirgin ve görülebilir kılınmışlardır. Çoğunlukla iki katlı olan Avanos evlerinin simetrik cepheli bazı örneklerinde ortadaki divanhanenin üzerinde üçüncü bir kat oluşturan tek bir oda göze çarpar. Divanhaneden merdivenle çıkılan bu tür odalara 'yıldız köşkü' denilmektedir. Yukarıda belirtilen özellikler göz önünde tutulduğunda çok geniş bir ifade ile kemerli açıklıklar divanhanelerin, pencere grupları da odaların cephelere yansıyış biçimidir.

Avanos Sivil Mimarlık Örneklerinin Tipolojik Ayrımı

Divanhaneler ve odaların konutlarda yeralıp almamaları ve birbirlerine göre konumları gözönüne alınarak yapılan bu tipoloji denemesinde öne çıkan ilk belirgin ayrım, genellikle revak biçimindeki açıklıklarıyla ayırt edilen divanhanelerin bazı konutlarda bulunması, bazılarında ise bulunmamasıdır. Böylece ilk bakışta iki ana grup ve konut tipi ortaya çıkmaktadır:

[14] **Alper, B., (1998),** *'Halk Mimarisi ve El Sanatları'*; **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul

A. Divanhanesiz konutlar
B. Divanhaneli konutlar

Resim 1,2 Solda: Divanhanesiz konutlar (A); Sağda: Dört kemer açıklıklı bir divanhane (B)[15].

Divanhanesiz konutlarda üst katta ya avludan merdivenle çıkılan tek bir oda yer almakta ya da yan yana birden fazla oda bulunmaktadır. Bu son örneklerde odalar divanhane yerine aralık denilen ve odaların arka tarafında bulunan dar bir mekanla birbirlerine bağlanmışlardır. Konutların üst katlarda tek odalı ya da birden fazla odalı olmaları doğal olarak cephe genişliklerini etkilemektedir. Buna göre divanhanesiz konutların iki alt tipi bulunmaktadır:

[15] **ÖZÜGÜL, M., D. (2002).**

A.1. Divanhanesiz-tek odalı

A.2. Divanhanesiz-birden çok odalı

Resim 3,4 Solda Yukarıda: Divanhanesiz – Tek Odalı Konut (A.1); Sağda: Divanhanesiz – Üç Odalı Konut (A.2)[16].

Divanhaneli konutlarda divanhane, avlu ile iç mekan arasında yarı açık bir giriş mekanı olarak ya da konutun iç mekan kurgusunun bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. 'Dış divanhaneli' konutlar giriş önlerinde yer alan yarı açık eşik mekanları ile Anadolu'da binlerce yıllık geçmişi olan konut tipi 'megaron'u çağrıştırırlarken, 'iç divanhaneli' konutlar plan tipi olarak daha çok geleneksel Osmanlı/Türk 'sofalı' evlerine yakın durmaktadırlar. Buna göre divanhaneli konutlarda iki ana alt grup saptanmıştır:

[16] **ÖZÜGÜL, M., D. (2002).**

B.1. Dış divanhaneli konutlar

B.2. İç divanhaneli konutlar

Resim 5,6 Solda: Dış Divanhaneli Konut (B.1)[17]; Sağda: İç Divanhaneli Bir Örnek[18] (B.2).

Yukarıda da belirtildiği gibi iç divanhaneli konutlar geleneksel Osmanlı/Türk sofalı evleri ile benzerlik göstermektedir. Bu konutlarda divanhane olarak adlandırılan eyvanlar, plan kurgusundaki işlevleri bakımından Osmanlı/Türk evindeki sofalarla karşılaştırılabilirler.[19] Divanhanenin plan şemasındaki konumu dikkate alındığında iç divanhaneli konutlarda iki alt tip saptanabilmektedir. Birinci türde divanhane simetrik bir biçimde üst kattaki iki odanın arasında yer alırken diğerinde cephenin bir yanında bulunmaktadır:

[17] **Esmer, M.A., (1992), Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
[18] **ÖZÜGÜL, M., D. (2002).**
[19] **Esmer, M.A., (1992), Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

B.2.1. Ortada divanhaneli

B.2.2. Yanda divanhaneli

Resim 7,8 Soldaki örnekte divanhane simetrik olarak cephenin ortasında ve iki odanın arasında yer alırken (B.2.1) sağdakinde cephenin bir yanındadır[20] (B.2.2) (sağdaki örnek Mustafapaşa'dan alınmıştır).

Simetrik cepheli orta divanhaneli konutlarda divanhanenin önünde bir balkonun yer alıp almaması bu tür konutlarda iki ayrı alt tipi ortaya çıkartmaktadır:

B.2.1.a. Orta divanhaneli-balkonlu

B.2.1.b. Orta divanhaneli-balkonsuz

Resim 9,10 Orta divanhaneli tipten solda balkonlu[21] (B.2.1.a), sağda balkonsuz[22] (B.2.1.b) örnekler.

[20] ÖZÜGÜL, M., D. (2002).
[21] AKARSU, T., (2003).
[22] ÖZÜGÜL, M., D. (2002).

Balkonlu orta divanhaneli konutların bazılarında, divanhanenin üzerinde 'yıldız köşkü' adı verilen bir oda bulunmaktadır ve bu konutları üç katlı hale getirmektedir. Böylece iki yeni alt tip oluşmaktadır:

B.2.1.a.1. Yıldız köşklü konutlar
B.2.1.a.2. Yıldız köşksüz konutlar

Resim 11,12 Solda yıldız köşklü (B.2.1.a.1.), sağda ise yıldız köşksüz (B.2.1.a.2.) orta divanhaneli konutlar[23].

Zaman içinde yapılmış kimi müdahalelerin Avanos sivil mimarlık örneklerinden bazılarının özgün biçimlerini yitirmelerine neden oldukları görülmektedir. Özellikle düz damların üzerlerinin kiremit çatılarla kaplanması ve avlu içlerinde yapılan eklemeler, geleneksel mimari dilinin "sözcüklerinin" belirsizleşmesi sonucunu doğurmuştur (Resim 13,14).

Özetle Avanos sivil mimarlık örnekleri, cephe özellikleri üzerinden tipolojik bir ayırmaya konu edildiğinde, yerleşmede çeşitli konut biçimlerinin birarada yer aldığı görülmektedir. Konutlarda geleneksel Osmanlı/Türk evinden başka, Anadolu'da binlerce yıldır kullanılan bazı konut tiplerinin de izlerine rastlanmaktadır. Özellikle divanhanesiz ve dış divanhaneli örnekler, kanımızca 'megaron' ve 'avlulu ev'den izler taşımaktadır.

[23] **Esmer, M.A., (1992),** Avanos'un Eski Türk Evleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

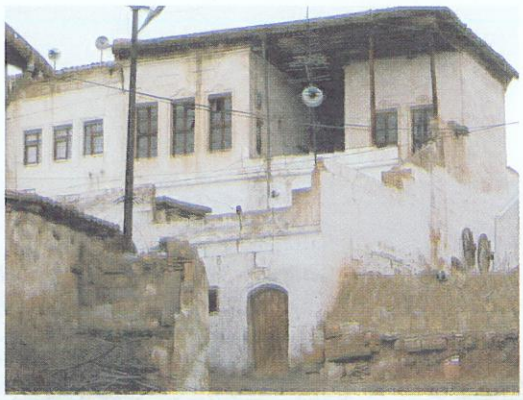

Resim 13,14 Zaman içinde müdahale görmüş ve özgün görünümlerini yitirmiş Avanos geleneksel konutlarından örnekler[24].

Bizans Dönemi'nde Anadolu'da avlulu ev tipinin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.[25] Tek odadan oluşan birimlerde 'ana oda', bu dönemde de birden fazla işlevi üstlenmiş, çoğu durumda yaşama, uyuma ve ev işleri gibi etkinlikler tek bir odada sürdürülmüştür. Daha büyük birimlerde ise işlevler birkaç odaya dağıtılmıştır. Rheidt, Bizans yerleşmelerinin avlulu evlerinin, topoğrafya ile üzerlerinde bulundukları eski yerleşmelerin kalıntılarına göre düzenlenişleriyle bugün Türkiye'nin pek çok bölgesindeki modern köy yerleşmelerinden çok az farklılıklarının olduğunu belirtmektedir.

Geleneksel Osmanlı/Türk evini çağrıştıran iç divanhaneli konutlar, yerleşmede genellikle eğimin daha az ve parsellerin daha düzgün ve geniş olduğu ırmak yakınındaki bölgelerde yoğunlaşmışken, divanhanesiz ve dış divanhaneli örnekler daha çok eğimin dik olduğu yamaçlarda görülmektedirler. Bu durumu belki de yerleşmenin yamaç

[24] **ÖZÜGÜL, M., D. (2002).**
[25] **Rheidt, K., (1996),** *'Kent mi, Köy mü? Orta ve Geç Bizans Anadolu'sunda Konut ve Yerleşme'*, **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul

bölgelerinin daha çok kültürel katman kaşıması ve bu katmanlar arasında belirli oranda bir sürekliliğin sağlanmış olması ile açıklamak yerinde olacaktır.

Yerleşmedeki tüm bu çeşitliliğe karşın, farklı konut tipleri arasında biçimsel anlamda bir 'dil birliği'ne varılmış olduğu görülmektedir. Bu da tarih boyunca birçok uygarlığı bünyesinde kaynaştırmış olan Anadolu'nun genel bir özelliğidir.

Avanos Planlama Çalışmalarında Konut

Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün tüm bölge için hazırlamış olduğu 26-11-1999 gün ve 1123 sayılı "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" imar planı olan ve imar planı olmayan yerleşim alanları olmak üzere iki tür yapılanma şartı tarif etmiştir.[26] Bunlardan ilki imar planı olan yerleşim alanları, ikincisi ise imar planı olmayan yerleşim alanlarıdır.

İmar Planı Olan Yerleşim Alanları:

Bu maddeye göre; "Koruma Kurulu'nca onaylı koruma imar planı bulunan kentsel yerleşim alanlarında mevcut planın hükümleri geçerlidir. İlgili idarelerce yapılan imar planı değişiklikleri için Nevşehir KTVK Kurulu onayının alınması gereklidir."

Avanos yerleşmesinde 1992 yılında koruma amaçlı imar planı çalışmalarına başlanmış ve bu çalışmalar 2002 tarihinde tamamlanmış , plan onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Plan yapım sürecinde özellikle yaşanan harita sorunları bu sürecin uzamasına neden olmuştur. Ancak bugün kente bakıldığında, farklı nedenlerden de olsa konut dokusunun yeterli özgünlükte korunamadığı saptanmaktadır. Planlama çalışmaları sırasında ilgili yapıların röleve ve restitüsyon çalışmaları yapılmasına ve bu alanlara ilişkin yeni fonksiyon kararları getirilmesine karşın, planın bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısı altında ele alınmamış olması ve gerekli modelleme (mülkiyet, yasal sistem, örgütlenme,

[26] T.C. Kültür Bakanlığı Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü 26-11-1999-103 tarih ve 26-11-1999-1148 no'lu kararı

katılım, denetleme vb.) nin kurgulanmamış olması bugün planın işlerliğini önemli ölçüde tıkamaktadır. Plana ve ilgili kurumlara giderek güven kaybı duyan toplum ise kendi çözümünü kendi üretmeye başlamakta ve geçici ve tarihi çevreyi çoğu kez hiçe sayan bir tavırla davranmaktadır.

Değerlendirme – Sonuç

Çalışmanın ilk bölümlerinde belirtildiği gibi, bölgenin çok kültürlü ve zengin tarihsel geçmişi mekansal kullanım kararları ve yapılanma şartlarında da önemli etkiler yaratmıştır. Günümüzde yerleşme doku ve tipolojilerinden, mimari tipolojideki çeşitliliğe dek uzanan bu karakter, tek yapı ölçeğinde yapım türü ve biçimlerinden, çeşitli mimari detaylara, süsleme ve parsel kullanımlarına dek geniş bir yelpaze içinde yerleşmeye renk ve özgün bir yerel kimlik katan faktörlerin başında gelmektedir.

Bu mimari mirasın korunması ve sürdürülebilirliği ise ancak hassas, konu hakkında özellikli ve çok boyutlu bir çalışmanın yapılması ve bu çalışmanın devamlılığının sağlanması ile mümkün olabilecektir. Avanos özelinde tanımlanmaya çalışıldığı gibi, yerleşmenin mimari karakterini bir takım prototip tanım ve / veya kriterlere sıkıştırarak tarif etmek olası değildir. Ya da böyle bir çözüm bilimsel olmanın gerekliliklerini taşıyamaz. Oysa ülkemizde bu ve benzeri alanlarda uygulanmakta olan süreç gereği Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulları tarafından Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na dayanarak tanımlanan "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" ağırlıkla genel ve yüzeysel bir eğilimi belirlemenin ötesinde detaylı bir yönlendiricilik özelliği olmayan araçlardır. Bu kararlar "bir alanın koruma kurulunca sit olarak ilanından itibaren – koruma planı yapılıncaya dek geçerli olacak – 1 ay içinde geçiş dönemi yapılanma şartları ilan edilir" (madde 17) hükmüne dayanarak son derece kısa bir süre içinde ve genellikle de yerel değerleri tüm ayrıntılarıyla tanımlayamadan oluşturulmaktadır. Çoğunlukla, Avanos örneğinde de olduğu gibi, bu ve benzeri alanlarda süreci yönlendirebilecek detayda bir çalışmanın kısa bir zaman dilimi içinde tamamlanması zor olduğu gibi bu alanların tarif edilen şartlar dahilinde yönlendirilmesi hatalı ve geri dönüşü zor kararları ve tahribatları da beraberinde getirmektedir. Yine aynı

maddede belirtilen bir diğer önemli konu ise, ilgili valilik veya belediyeler tarafından anılan koruma amaçlı imar planının en geç bir yıl içerisinde yapılması gerektiğidir. Ancak ülke genelinde pek çok yerleşmede izlendiği gibi Avanos yerleşmesinde[27] de sit ilanının hemen ardından plan çalışmaları tamamlanamamış, plan onaylandıktan sonra da uygulama araçları, finansman, mülkiyet sorunları gibi nedenlerinden dolayı plan uygulamaları tam olarak başlayamamış bunun sonucu olarak da özellikle sit alanlarında bilimsel ve etik değerlere uygun gelişim izlenememiştir.

Sonuç olarak; yukarıda tanımlanan sorunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir. Planlama alanlarında ve özellikle sit alanlarında yaşanan yetki karmaşası süreci uzatmış olduğu gibi denetim alanında da tıkanıklıklara neden olmaktadır. Yerel yönetimlerin ve ilgili diğer tüm kurumların ilgili uzmanlık alanlarında yetkili uzman kişilere sahip olmaması[28] da böylesi bir alan için önemli bir boşluk yaratmaktadır.

Yapılan irdelemeler sonucu görülmüştür ki gerek Avanos , gerekse Nevşehir bütününde geçerli olan Geçiş Dönemi Yapılanma Şartları bölgenin özgün dokusunun devamlılığını sağlayabilme adına son derece yetersiz ve zayıf kalmaktadır. [29] Koruma altına alınması gerekli olan ve koruma amaçlı plan yapılıncaya dek geçiş dönemi şartları ile yönlendirilen bu alanlarda plan yapım sürecinin genellikle ağır işlemesi ve çoğu kez son derece uzun bir zaman diliminin geçmesi (bu süre bölge için ortalama 15 yılın üzerindedir) hem uygulamanın geçiş dönemi yapılanma şartları adı altında oldukça uzun bir süre sürüncemede kalması hem toplumun değişen ve gelişen beklenti ve gereksinmelerine yanıt verememesine hem de kültür mirasının giderek erimesine ve yok olmasına neden olmaktadır. Sonuçta sit alanlarının planlanması ve yönetilmesi süreci alanın gereksinmelerine çoğu kez yanıt veremez bir hale gelmektedir. Planın yapılması halinde de diğer bir grup sorun saptanmıştır. Bunların başında; her türlü planlama çalışması için vazgeçilemez bir basamak olan, sit alanlarının planlanmasında da; gerek envanter çalışmalarının oluşturulması gerekse tüm yerleşme dinamiklerinin

[27] Tüm Kapadokya Bölgesi için de aynı sorun gündemdedir.
[28] Avanos Belediyesi. bünyesinde şehir ve bölge plancısı yer almadığı gibi Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu bünyesinde de yer almamaktadır
[29] Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'nün tüm bölge için hazırlamış olduğu 26-11-1999 gün ve 1123 sayılı geçiş dönemi yapılanma koşulları

saptanmasında önemli bir faktör olan analitik sürecin çoğu kez ihmal edilmesi gerekli ağırlığın bu çalışmaya verilmemesi gelmektedir. Bu da baştan bir dizi eksikle planlama çalışmalarına başlanması anlamına gelmektedir. Bu aşamada yaşanan eksiklikler; yetersiz altlıklarla (harita, mülkiyet vb.) çalışmaya başlanması, mevcut değerlerin ve dinamiklerin sonuçta potansiyel ve problemlerin yeteri kadar titizlikle ve detayda tanımlanamamasına, envanterin (doğal yapı, fiziksel yapı ve mevcut sosyo- ekonomik yapı vb.) oluşturulmamasına ve güncelleme sistemlerinin kurulmamasına, uygulama araç ve süreçlerinin tanımlanmamış olmasına kadar değişen pek çok sorunu da beraberinde taşımaktadır. Bu eksiklikler ise yalnız süreci uzatmakla kalmamakta, etkin bir işleyiş sisteminin önünü tıkamakta ve hatalı kararların alınması ve uygulanmasına dek pek çok soruna da neden olmaktadır.

İkinci olarak yerel yönetimin de plancının da planlama eylemini süreli bir fizik mekan tasarlama ögesi olarak görmesinden söz edilebilir. Planlamanın sürekliliği olan bir eylem ve planlama yönetiminin kent yönetimleri ile örtüşmesi ve birlikte hareket etmesi gereken bir sistem olarak algılanmaması ve organizasyon ve örgütlenmelerin bu bakış açısı altında yapılmaması planlamanın işlevselliğine de engel olmaktadır. Bu konuda merkezi ve yerel yönetimlerde sorun yaşandığı gibi, plancının da yeterli yönlendiricilikte olmaması siyasi açıdan konuya yaklaşan kesimi bilinçlendirememesi sorunu büyütmektedir.

Üçüncü olarak üst ölçekte stratejik kararların alınmamış olması ve bölgeye ilişkin politikaların oluşturulmaması ve gerek koruma gerekse sürdürülebilirlik kavramlarının genellikle yöneticiler tarafından tek yapı ve parsel ölçeğinde algılanması ve çözüme bu yaklaşımla gidilmeye çalışılması bu alanda son derece sığ ve bir o kadar da tehlikeli eylemleri beraberinde getirmektedir.

Dördüncü olarak, halkın genellikle sürece katılmadığı söylenebilir. Halka sorunun boyutlarının yeteri düzeyde aktarılmamış olması, birlikte yönetimin, yönetişimin gereklerinin kullanılmaması, kişisel çıkarları çoğu kez kamu çıkarlarının üzerine taşıdığı gibi, ortak eylemlerin de yapılamamasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra,

seçilmişlerin genellikle popülist tavırlarla hareket etmesi de tarihi çevrenin korunması önünde önemli bir engeldir.

Beşinci sırada, ilgili uzmanlık alanlarının ilgili birimlerde yer almaması, eksikliği olan konularda sistem dışından profesyonel destek alınmaması, danışmanlık, ortak projelendirme gibi girişimlere uzak kalınması, teknokratların çoğu kez yeterli donanıma , vizyon ve uygulama becerisine sahip olmaması gelmektedir.

Sonuç Olarak;

Avanos Yerleşmesi'nde koruma altına alınmış ve bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması gerekli görülmüş olan bu alanlar için sit alanı kavramı ve özellikle de sahip olduğu çeşitlilikle konut alanları ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Yerelin giderek öne çıktığı ve rekabet için en önemli değerlerden biri konumuna geldiği de düşünülecek olursa bu değerlerin korunması aslında yereli oldukça aşan bir boyutta ortaya çıkan bir gerekliliktir. Bölge içinde önemli alt kimliklerden birini oluşturan Avanos sahip olduğu mimari değerleri korumak zorundadır. Geçiş dönemi yapılanma koşulları ile bir dönem yetersiz bir yönlendirici faktör altında kalmış olan bu değerler, daha sonraları planın yapımıyla birlikte başka bir sorun alanıyla karşı karşıya kalmıştır. Yerleşme bu kez koruma amaçlı plana kavuşmuş, ancak planın gerekli envanter çalışmasına ve güncel analitik çalışmalarına dayandırılmamış olması planın uygulanmasında ve etkinlik kazanmasında engel oluşturmuştur. Açıktır ki böylesi alanlar geçiş dönemi yapılanma şartları gibi gerekli detayda çalışmalara dayandırılamayan kabullerle yönlendirilmemelidir. Aksine planlama süreci organik ve esnek bir yapılanma içinde kurgulanmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır. Yapılan detaylı koruma planı etüd ve çalışmaları ve bu çalışmalar soucunda oluşturulan , yöntem, örgütlenme ve sistem bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısı altında söz konusu değerleri tüketmeden kullanımını sağlamalıdır. Bu noktada; plancı, yerel ve merkezi yönetim ile halkın sürekli dayanışma ve bilgi alışverişi içinde olması da kaçınılmaz bir gerekliliktir.

KAYNAKLAR

Alper, B., (1998), *'Halk Mimarisi ve El Sanatları'*, **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı, İstanbul.

Esmer, M.A., (1992), **Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Geray, C, *"Yerelleşme Üzerine"*, **Ada Kentliyim Dergisi.**

Giddens, A, (1992), **The Transformation of Intimacy** , Basil, Blackwell.

Keyder,Ç, (1996), **Ulusal Kalkınmacılığın İflası,; Küreselleşme – Yerelleşme Dinamikleri**, Metis Yayınları İstanbul.

Korat, G., (2003), **Taş Kapıdan Taçkapıya Kapadokya**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Rheidt, K., (1996), *'Kent mi, Köy mü? Orta ve Geç Bizans Anadolu'sunda Konut ve Yerleşme'*, **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Robertson,R, (1992), **Globalisation: Social Theory and Global Culture**: London Sage.

Robertson,R, (1994), *"Globalisation or Glocalisation"*, **The Journal of Internatiolnal Communication** – 1.

Robertson,R, & Lencher, F,(1985), *" Modernisation, Globalisation and The Problem of Culture in World System Theory"*, **Culture& Society**: 2.

Urry,J, (1999), **Mekanları Tüketmek**, Ayrıntı Yayınlarıs:93-111.

KAPADOKYA BÖLGESİNDE GELENEKSEL BİR ÜRETİM – ÇANAKÇILIK

Öğr. Gör. Dr. Hülya BERKMEN YAKAR
Arş. Gör. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL

Giriş

Geçmişte pekçok medeniyeti barındıran, Türkiye'nin merkezinde yer alan Kapadokya Bölgesi, gerek tarihsel ve doğal gerekse insan yapısı çevre özellikleri açısından son derece önemli ve özgün bir bölgedir. Taşıdığı kültürel, doğal (ekolojik) potansiyelleri nedeniyle, bölge günümüzde ulusal ve uluslararası turistik bir merkez olarak da karşımıza çıkmakta, aynı zamanda kalkınma-korunma ikilemini şiddetli bir şekilde yaşamaktadır. Bu çalışmada Kapadokya Bölgesi içinde ve özellikle Kayalık Kapadokya olarak adlandırılan bölgede önemli bir yerleşme olan Avanos ilçesi ele alınmaktadır.

Bölgede geçmişten gelen bir üretim türü olan çanakçılık, Avanos yerleşmesinin başlıca geçim kaynağı olup, yurtiçi ve yurtdışı pazarlara açılan ölçeklerde ekonomik bir aktivitedir.

Çalışma, Kapadokya Bölgesi'nde imalatın en ileri düzeyde gelişebildiği iki yerleşmeden (diğeri Ürgüp) birisi olan Avanos İlçesi'nde çanak-çömlek imalatının sosyo-ekonomik ve fizik mekana yönelik yansımaları üzerinde dururken, yerleşme merkezindeki köhneme problemini irdeleyerek çözüm önerileri getirmeye çalışmaktadır.

Kapadokya Bölgesi

Konum

"Güzel atlar memleketi" anlamına gelen Kapadokya'nın sınırları tarih boyunca değişmiştir. Antik Dönem yazarlarından Strabon, "Groqraphika" adlı kitabında Kapadokya Bölgesi'nin sınırlarını güneyde Toros Dağları, batıda Aksaray, doğuda Malatya ve kuzeyde Doğu Karadeniz kıyılarına kadar uzanan geniş bir bölge şeklinde çizmektedir (Şema 1).

Bugün Kapadokya İç Anadolu Bölgesi'nde Nevşehir İli'nin tamamı ve Kayseri, Kırşehir, Niğde, Aksaray illerinin birbölümünden oluşturmaktadır. Bu bölgenin içerisinde farklı bir nitelik gösteren "Kayalık Kapadokya" ise Nevşehir – Aksaray – Niğde üçgenini ve özellikle de Nevşehir İli içerisinde Ürgüp, Göreme, Avanos'u kapsamaktadır (Şema 2).

Nevşehir ili ise; İç Anadolu Bölgesi'nin en önemli ve tarihi değerler açısından en zengin ili olup 5467 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. İl, doğuda Kayseri ilinin İncesu ve Merkez ilçeleri, kuzeydoğuda Yozgat'ın Boğazlıyan ve Şefeatli, kuzey ve kuzeybatıda Kırşehir'in Çiçekdağı, Merkez ve Mucur ilçeleri, güneyde Niğde, güneybatıda Aksaray'la sınırlandırılmıştır. Nevşehir Merkez ilçe de dahil olmak üzere 8 ilçeden oluşmaktadır (Şema 3).

Doğal Yapı

İl toprakları engebeli bir yayla görünümündedir. Doğu – Batı doğrultusunda konumlanan Kızılırmak'ın ikiye böldüğü bu yaylanın içerisinde yer yer çukurda kalan ovalar ve 1500 metreyi aşan yükseklikte dağlara rastlamak mümkündür. İlin kuzeyinde Kızıldağ, güneydoğusunda Hodul Dağı, güneyinde Erdaş Dağı bulunmaktadır. İl sınırları içerisindeki alanın, %53.6'sı tüf tabakalarıyla kaplı Antik platolardan, %24.9'u ovalardan ve %18.5'i içerisinde Hasandağı, Erciyes ve Melendiz gibi sönmüş yanardağların da bulunduğu dağlık alanlardan oluşmaktadır.

Kapadokya'nın jeolojik yapısı, bölgenin tarihsel gelişiminde ve insan yapısı çevrenin biçimlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Bölge, dünyadaki en özgün volkanik oluşum örneklerine sahiptir. Bölgenin jeolojik yapısı 3. jeolojik devirin başlarında Alp sistemine bağlı Toros Platosu'nun yükselmesiyle başlamıştır. Peribacaları ile dolu masalsı görünümler, Gülşehir – Nevşehir – Ürgüp – Soğanlı çizgisini izleyen ve Kızılırmak'a doğru açılan bir dizi vadide yoğunlaşmıştır (Fotoğraf 1).

Bölgede en yaygın doğal bitki örtüsü steptir. Bölgede, tüf tabakasının erozyona uğramasıyla oluşan tarıma elverişli toprakların büyük bir kısmı bağcılık, bir kısmı da meyve ve sebze bahçeciliğinde kullanılmaktadır (Şema 4).

Tarihsel Süreç

Yeni bir alternatif turizm çeşidi olarak görülen İnanç Turizmi aslında insanların inançlarını sergileme amacıyla kutsal olarak nitelendirdikleri yerleri ziyaret etmeleriyle başlamıştır.

Dinlerin ortaya çıkışından itibaren dini otoritelerin emirleri doğrultusunda kutsal yerlerin ziyareti kişisel tercihlerin ötesine geçmiştir. Bunun sonucu olarak kutsal yerler yüzbinlerce kişiye ev sahipliği yapmış ve kitlesel bir hareket olarak kendisini göstermiştir. Günümüzde ise bu hareketler yeni biçim ve arayışlarla alternatif bir olgu olarak yerini almıştır.

Aynı dine mensup fakat dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanlar dinlerinin kutsal mekanlarında bir araya gelerek dini inançlarını paylaşmanın yanısıra sosyal ve kültürel anlamda da etkileşim içerisine girerler. Bu etkileşim sadece aynı dine mensup ziyaretçiler arasında kalmayıp, kutsal mekanların bulunduğu yörelerdeki yerel halk üzerinde de kendini gösterir.

Çağımızda üç büyük dinin buluşma yeri olan Anadolu farklı inançların ve medeniyetlerin buluştuğu bir coğrafyadır. Çeşitli mitolojilerde yer alan efsanelerden Anadolu'nun çok eski çağlardan itibaren dinlerin buluşma yeri olduğu anlaşılmaktadır. Sümer, Hitit, Babil, Yunan, Roma mitolojileri ilahi dinlerin Anadolu'yu etkilemesinden önce bu topraklarda derin izler bırakmışlardır. Özellikle Kızılırmak civarında bulunan Boğazköy' de Hititler'e ait kalıntılar bulunmaktadırlar.

Gerek ilkçağ medeniyetlerinin Anadolu'da gelişmesi, gerekse Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin, orta çağda Musevilerin bulundukları ülkelerde karşılaştıkları ağır baskı ve yok etme politikaları sonucu bu topraklara sığınmış olmaları, Türklerin kendi dini olan İslamiyet'e ait eserlerin yanısıra, çok sayıda kilise, sinagog ve diğer mabetlerle dini eğitim veren okul ve vakıfların Anadolu'da yer almasına neden olmuştur. Ayrıca Kapadokya erken Hıristiyanlar için önemli bir yerleşim mekanıdır. Hıristiyanlığın o dönemlerde yasak olmasından dolayı erken Hıristiyanlar bu bölgeye gelip yerleşerek Hıristiyanlığı yayma aşamasını burada gerçekleştirmeye başlamışlardır. Bölge Hıristiyanlık, Musevilik ve İslam gibi ilahi dinlerin kutsal mekanlarına sahiptir. Bu nedenle bölgede çok sayıda kilise bulunmaktadır.

Asya ile Avrupa diğer bir deyişle doğu ile batı arasında doğal bir köprü olarak nitelendirilebilecek ülkemiz, henüz yetmiş dokuz yıllık bir cumhuriyet olmasına rağmen devraldığı kültürel miras açısından binlerce yıllık bir tarih, kültür ve geleneğe sahip bulunmaktadır. Onbin yılı aşkın bir zamandan beri yerleşik yaşamın sürdürüldüğü ülkemiz toprakları, üzerinde birçok dini barındırmış Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'e de ev sahipliği yapmış ve halen yapmakta olup, bu dinlere ait tarihi yüzyıllar öncesine giden çok sayıda çekim merkezine sahiptir.

Kapadokya bu özellikleri dolayısıyla günümüzde alternatif bir turizm çeşidi olarak görülen "İnanç Turizmi"nin 1990'lı yıllardan itibaren ilgi gördüğü, gelişme gösterdiği bir bölgedir.

İnanç Turizmi insanların inançlarını sergileme amacıyla kutsal olarak nitelendirdikleri yerleri ziyaret etmeleri şeklinde tanımlanabilir. Böylece, kutsal yerler yüzbinlerce kişiye evsahipliği yapmakta, aynı dine mensup fakat dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanlar kendi inanç sistemleri için kutsal olan mekanlarda bir araya gelerek dini inançlarını paylaşmanın yanısıra sosyal ve kültürel anlamda etkileşime de girmektedirler. Bu etkileşim yalnızca aynı dine mensup ziyaretçiler arasında kalmayıp kutsal mirasa bekçilik eden yerel halk üzerinde de kendini göstermektedir.

Bu bağlamda Kapadokya Bölgesi'nde, Avanos İlçesi sınırlarında 1997 yılından itibaren her yıl Mayıs ayının 26 – 27'sinde "İnanç Turizmi" kapsamında etkinlikler yapılamaktadır.

Ekonomik Yapı

Kapadokya Bölgesi, Türkiye'nin mevcut yönetim sistemi içinde İç Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde kalmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerin ekonomik yapılarına bakıldığında, başkent Ankara, hizmetler sektörünün geliştiği, Kayseri ise bölgede sanayinin geliştiği bir il olarak karşımıza çıkarken, Nevşehir, Konya, Aksaray ve Niğde illeri tarım sektöründe gelişmiş yapılarıyla dikkat çekmektedirler (Tablo 2).

İç Anadolu Bölgesi, ekonomikyapı bakımında ve özellikle çalışanların sektörel dağılımı ele alındığında, Türkiye'nin genel yapısına çok benzer bir özellik göstermekte olup; tarım %51, sanayi %16 ve hizmetler %33 oranındadır (Figür 1, Tablo 1). Bu sektörel yapı içinde önemli bir ağırlığa sahip olan tarımda, patates (Türkiye tohumluk patates üretiminin yaklaşık %80'i bölgede gerçekleşmektedir), üzüm ve arpa üretimi ilk sıralarda yer almaktadır.

Nevşehir İli'nde ilçeler bazında, çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımı irdelendiğinde, Nevşehir Merkez, Avanos ve Hacıbektaş ilçelerinin hizmetler sektörü ağırlıklı birer yerleşme olduğu, Acıgöl, Derinkuyu ve Kozaklı ilçelerinin tarımsal üretimle ön plana çıktığı ve Gülşehir ve Avanos'un ilinin imalat sanayi üretiminde önemli rol oynadığı görülmektedir (Tablo 3).

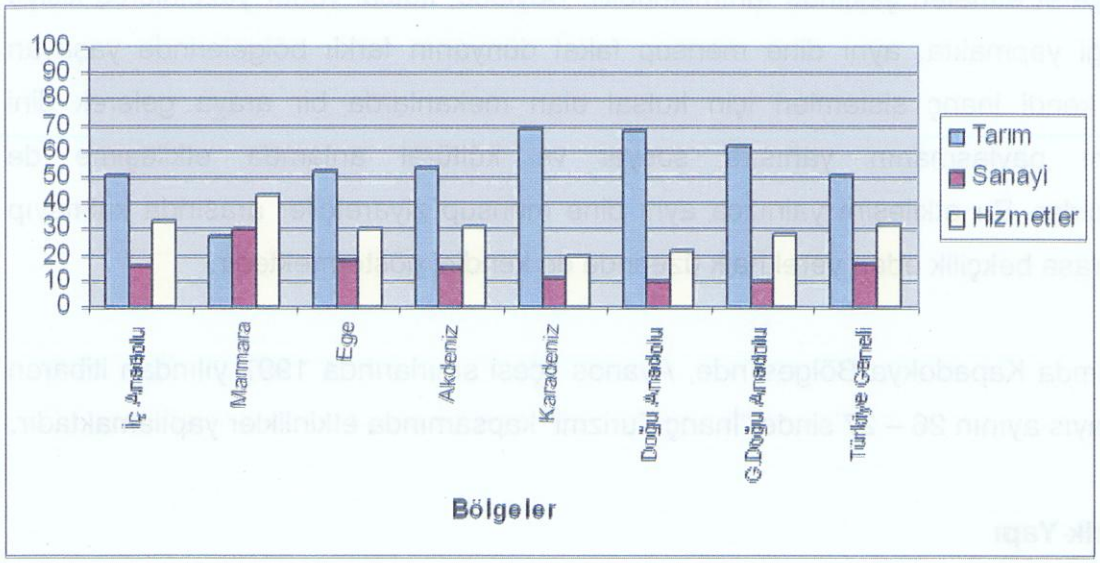

Figür 1 *Çalışanların Sektörel Dağılımı, İç Anadolu Bölgesi'nin Türkiye içerisindeki yeri 1990 DİE*

	İç Anadolu	*Marmara*	*Ege*	*Akdeniz*	*Karadeniz*	*Doğu Anadolu*	*G.Doğu Anadolu*	*Türkiye Geneli*
Tarım	51%	27%	52%	54%	69%	68%	62%	51%
Sanayi	16%	30%	18%	15%	11%	10%	10%	17%
Hizmetler	33%	43%	30%	31%	20%	22%	28%	32%

Tablo 1 *Çalışanların Sektörel Dağılımı, İç Anadolu Bölgesi'nin Türkiye içerisindeki yeri 1990 DİE*

	Nevşehir	*Ankara*	*Kayseri*	*Konya*	*Niğde*	*Aksaray*
Tarım	70%	17%	44%	61%	71%	69%
Sanayi	10%	20%	23%	14%	11%	11%
Hizmetler	20%	63%	33%	25%	18%	20%

Tablo 2 *İç Anadolu Bölgesi'ndeki İllerin Sektörel Dağılımı 1990 DİE*

	TARIM		SANAYİ		HİZMETLER	
İlçeler	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Nevşehir	665	5	3955	27	9971	68
Acıgöl	1484	61	351	14	597	25
Avanos	338	10	1356	38	1858	52
Derinkuyu	2675	78	130	4	632	18
Gülşehir	452	14	1589	49	1188	37
Hacıbektaş	378	19	351	17	1309	64
Kozaklı	821	36	571	25	904	39
Ürgüp	312	8	1053	27	2496	65

Tablo 3 *Nevşehir İli'nin İlçelerinde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı 1990 DİE*

Bu çalışmanın konusu olan Avanos İlçesi, Nevşehir İli'nin kuzeydoğusunda yeralmakta olup, doğusunda Kayseri İli, batısında Nevşehir'in Gülşehir ve Hacıbektaş ilçeleri, kuzeyinde Kozaklı ilçesi, güneyinde ise Ürgüp ve Nevşehir Merkez ilçeleri olan, 2000 yılı istatistiklerine göre11.983'i kentsel (%24), toplam 43.709 nüfuslu bir yerleşmedir.

Avanos

Tarihsel Süreç

Kapadokya bölgesi içinde kendine özgü bir yerleşme olan Avanos, Ürgüp, Göreme gibi turizm bakımından popüler beldelerin gerisinde kalmış olmasına karşın, hem coğrafi konumu (Kızılırmak kıyısında bulunmaktadır) ve özellikleri, hem ekonomik yapılanması ve bu ekonomik yapılanmanın mekana yansıması bakımından bölgenin en özgün yerleşmesidir.

Türkiye'de pek çok tarihi bölgede geçmişten gelen özellikleri nedeniyle çanak – çömlek imalatı bulunmaktadır. Genellikle "çini" imalatı adı altında İznik, Kütahya bölgelerinde yaygın olarak ancak Avanos'da üretilenden farklı biçimde üretilmektedir.

İlkçağ'dan itibaren pek çok uygarlığın geliştiği Kızılırmak çevresi her zaman yerleşim alanı olmuştur. İlk olarak Kızılırmak kilinin kullanımı, sonraları yöre çevresindeki

dağlardan ve zaman zaman tarım alanlarından elde edilen kumlu kil çanak – çömlek yapımının gelişmesinde etkin rol oynamıştır.

Bu anlamda çanak – çömlek imalatının diğer adı geçen bölgelerden bir farkı ve önemi ise; üretim, depolama, satış, bölge dışına pazarlamanın hem mekan olarak aynı yerde yapılması hem de üreticinin – satıcının genellikle firma yada şirket olmayıp, nesilden nesile devam eden, geleneksel koşullarda aile işletmesi biçiminde yapılmasıdır.

Bu anlamda dikkati çeken bir başka nokta ise, bu aile işletmeciliğinde kadın \ kız çocuk işgücünün önemli bir boyutta olmasıdır.

Ülkemizde çanak – çömlek esnaf odasının bulunduğu tek yerleşmenin Avanos yerleşmesi olması bu üretimin ve mesleğin bölge için önemini vurgulamaktır. Bu meslek odasına kayıtlı 350 esnaf bulunmaktadır ki yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre kayıtlı olmayan, konutunun bir odasında çömlek imalatı yapan bir bu kadar daha zanaatkar bulunmaktadır.

Satışlar üretimin gerçekleştirildiği bu mekanlarda yurtiçi ve yurtdışından gelen turistlere perakende olarak yapıldığı gibi İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlere toptan olarak da yapılmaktadır (Fotoğraf 11, 12, 13, 14).

Avanos yerleşmesinin nüfusu 2000 yılı için 11.983 olup, çalışan nüfusun %52'si hizmetler sektörü ile ilgilenmekte, bunun %20'si çanak – çömlekçidir (47 birim atölye).

Aile olarak çalışılan atölyelerde, bayanlar daha çok ham olarak tornadan çıkmış ürünlerin üzerine süsleme, kalemle çizme, tarama, boyama gibi daha çok ince işçilik isteyen süs eşyalarının üretiminde çalışmaktadırlar (Fotoğraf 13).

Aile işletmesi olarak çalışma ve neredeyse 24 saat çalışma, atölyelerin işyeri olmanın ötesinde, yaşama mekanı haline gelmesini sağlamıştır (Fotoğraf 4). Çünkü aileler

yemeklerini bu mekanlarda yemekte, konuklarını buralarda ağırlamakta, çocuklar da zamanlarının bir kısmını bu mekanlarda geçirmektedir (Fotoğraf 5).

Kent Merkezi

Avanos kent merkezi, Çanakçılar Mahallesinde çanak – çömlek atölyeleri bulunan iki meydanda ağırlıklı olarak iki katlı yığma binalarda, tamamı zemin altında volkanik tüf malzemesinin özelliğinden yararlanarak elde edilen birbiri ile ilişkili, kayadan oyma mekanlardan oluşan, farklı kotlardaki birimlerin meydana getirdiği son derece özgün bir doku gözlenmektedir. Özellikle Çanakçılar ve Sanatçılar Mahalleleri bu anlamda yapılaşmış alanlardır (Şema 5).

Bu mekanlarda zemin katlar (zaman zaman zemin altındaki hacimler de) çanak-çömlek atölyeleri, satış ve sergi alanları, özellikle üst katlar ise depo \ stok alanı olup, ürünler niteliksel ve\veya fonksiyonel özelliklerine göre (süs eşyaları, işlevsel eşyalar, İznik ve Kütahya seramikleri, Avanos çini süslemeleri vb.) ayrı ayrı mekanlarda sergilenmektedir (Fotoğraf 2, 8, 14).

Çanak atölyeleri ile varolan Çanakçılar, Sanatçılar Mahalleleri ve bu mahallelerde bulunan meydanlar, atölyelerin, verimsiz çalıştığı (ekim – nisan ayları arasında) durgun dönemlerde, hareketli dönemlere kıyasla daha erken saatlerde kapandığı, yerli ve\veya yabancı turistlerin ziyaret etmediği dönemlerde sessiz, karanlık, güvensiz, ölü \ cansız mekanlar halini almaktadırlar.

Bu özelliklerle bağlantılı olarak, çalışma alanında konutun olmaması, üst katların depo olarak kullanılması, bunlara ek olarak binaların çanak – çömlek atölyesi olması nedeniyle önemli bakım ve onarım sorunları bulunmaktadır. Kil ve su ile gerçekleştirilen çanak üretimi iç mekanlarda rutubete yol açmakta, bu koşul da iki önemli sonuca yol açmaktadır. Bunlardan ilki binalarda yaşanan yıpranma sürecinin hız kazanması, ikincisi ise çanak ustalarında rutubet sonucu yaşanan kemik ve solunum kökenli meslek hastalıklarıdır.

Tarihi, estetik ve ekonomik değere sahip eski merkez; Çanakçılar, Sanatçılar mahallelerinin yukarıda bahsi geçen olgular bağlamında sağlıksız, bakımsız [ekonomik olarak yenilenmekte güçlük çekilen ve ciddi altyapı problemlerini barındıran (Fotoğraf 20, 21, 22, 23)] yapıları konut kullanıcısını bu alandan iterken, toplumun çeşitlenen ve yenilenen ihtiyaçlarının da etkisiyle Kızılırmak'ın güneyindeki yeni oluşan gelişme alanları özellikle teknik altyapı, sosyal altyapı, estetik değerler, kent makroformunun gelişimi gibi kent planlama için önemli ilkeler açısından son derece elverişsiz yeni mekanların oluşumu sürecine öncülük etmiştir. Üstelik bahsi geçen bu yeni yerleşim alanlarında bina değerleri artış göstermekte, diğer taraftan Kapadokya bölgesi ile önemli uyumsuzluklar arz eden yapım cinsi, yapı formu, malzeme ve işçilik gibi özellikleriyle yeni konut stoku şehircilik bilim dalı açısından son derece önemli sorunları bünyesinde barındırmaktadır. Bu yeni oluşan ve adeta Avanos ilçesi içinde yatakhane kent biçiminde gelişen bu bölgenin yapılaşmaya açıldığı ilk yıllardan itibaren atölye çalışanlarının günün çok uzun bölümünü (10-12 saat) iş yerlerinde geçirmeleri bu bölgede konut dışı fonksiyonların gelişimini engellemiştir. Sonraki yıllarda donatı alanlarının eksikliğinin hissedilmesi ise standartlara uymayan donatı alanlarının oluşmasına neden olmuştur.

Ayrıca, böylesi bir yerleşme için çok önemli olan su öğesinin estetik ve işlevsel (bütünleştirici – iki köprünün işlevsel sorunları bağlamında) bir öğe olarak kullanılmaması, Kızılırmak kıyılarının uygun yerlerde rekreatif amaçlı bir donatı alanı olarak düzenlenmemiş olması da yerleşmenin önemli sorunlarının başında bulunmaktadır. Fizik mekanı etkileyen bu sorun dışında, atölyeler için sürekli olarak ırmaktan kil çekilmesi ve bu işlemin herhangi bilinçli bir sistem içerisinde yapılmaması ekolojik anlamda da sorun yaratmaktadır.

Tüm bu nedenlerle, Avanos eski kent merkezinin yeniden canlandırılmasının,

- kent merkezini yaşatmak, canlandırmak,
- merkezdeki boş – yıkık – bakımsız yapıları kentin konut stokuna kazandırmak,
- kentin güneyindeki gelişme alanlarının doğal ve tarihi çevreyle taban tabana zıt büyümesini önlemek,

- kentsel hizmetlerin, hiç gerekmediği halde, yaygın bir yerleşim alanına iletilmesi ile ilgili güçlük ve maliyetleri engellemek gibi bir dizi avantajı beraberinde getireceği açıktır.

Avanos sahip olduğu bu potansiyelleri bir bütün olarak değerlendirilmemektedir. Üstelik jeomorfolojik, ekolojik ve tarihi özellikleriyle öne çıkan Zelve ve Çavuşin beldeleri Avanos ilçe sınırları içinde kalmaktadır. Kayalık Kapadokya içinde Avanos – Ürgüp – Göreme üçgenin önemli bir ayağı olan kent için bölgeden gelen bütüncül bir planlama anlayışının önemi büyüktür.

KAYNAKLAR

AKSİT, İ., (1998), Cappadocia, Seçil Ofset, İstanbul.

CENGİZ, H., ATABAY, S., YAKAR, H., ÖZÜGÜL, M., D., (2002), Avanos Yerleşmesi – Fiziksel, Sosyal, Ekonomik Yapı Çözümleme Çalışması, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2001-2002 Öğretim Yılı 2. Yarıyıl Planlama 7 Stüdyosu Çalışması, Çoğaltma, İstanbul.

CENGİZ, H., ATABAY, S., YAKAR, H., ÖZÜGÜL, M., D., (2002), Kapadokya Bölgesi Analitik Çözümleme Çalışması, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2001-2002 Öğretim Yılı 2. Yarıyıl Planlama 7 Stüdyosu Çalışması, Çoğaltma, İstanbul.

DİE, (2002), www.die.gov.tr, Ekonomik – Sosyal Göstergeler İstatistikleri.

ELFORD, G., R., (1992), Cappadocia and Its Peripheral Regions, Nardini Editore, Italy.

GÖRMEZ, K., ve diğerleri, (2002), Kapadokya Mevcut Durum Raporu.

GÜLYAZ, M., (1997), Miracle of Nature Cappadocia, Ajansmat Matbaacılık A.Ş., Ankara.

Nevşehir İli Valiliği (2000), Nevşehir İl Yıllığı.

ÖZER, A., SEVİM, F., (1994), Ihlara, Özel Çevre Koruma Bölgeleri Tanıtım Serisi No:9.

SAĞDIÇ, O., (1994), Kapadokya, Kapadokya Turizm Geliştirme ve Tanıtma Vakfı, Pan Matbaacılık, Ankara.

ŞAKRAN, B., BOZKURT, A., (2002), Basılmamış diploma tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002 – 2003 Öğretim Yılı, Güz Yarıyılı, İstanbul.

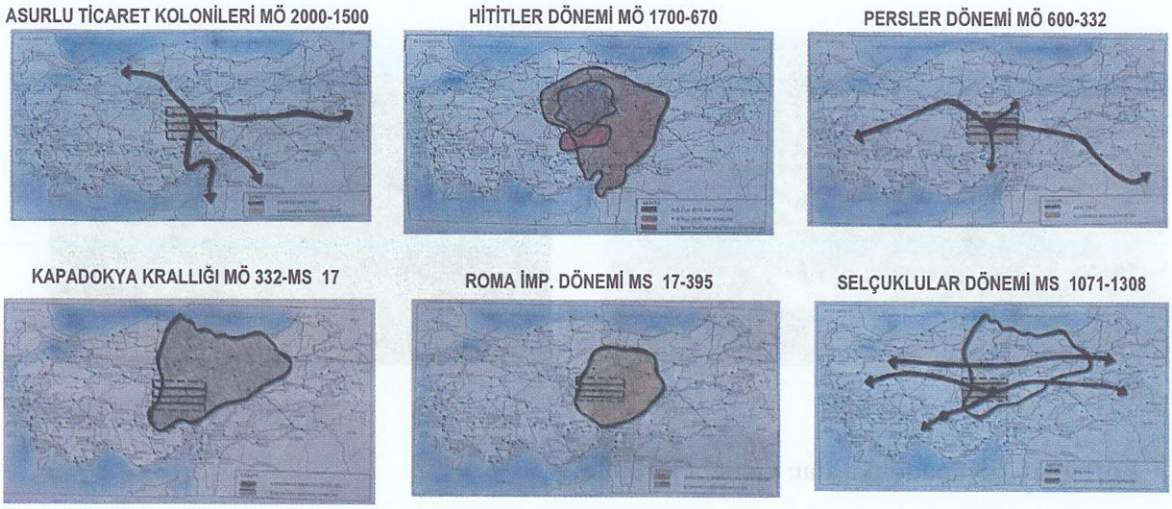

Şema 1 Tarihsel Süreç İçerisinde Kapadokya Bölgesi'nin Sınırları

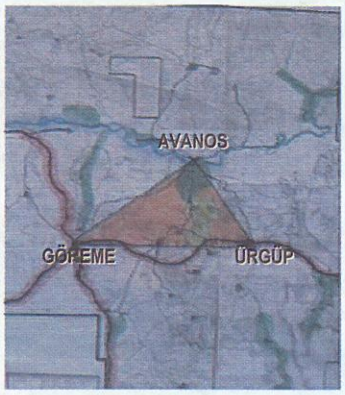

Şema 2 Kayalık Kapadokya Bölgesi'nin Sınırları

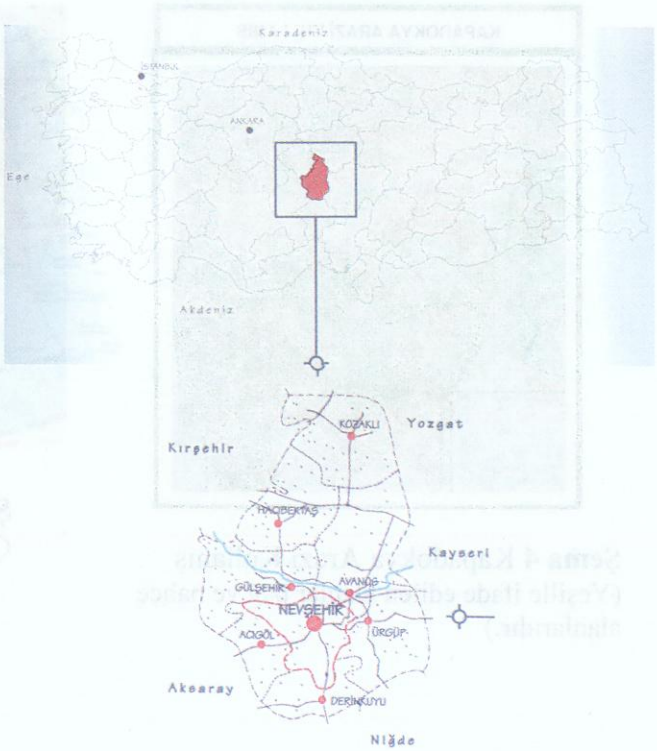

Şema 3 Nevşehir İli'nin Türkiye İçerisindeki Konumu

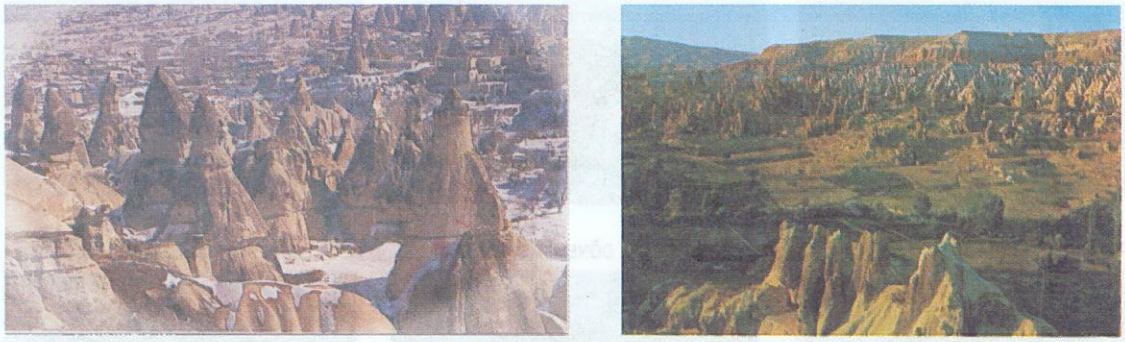

Fotoğraf 1 Kapadokya'dan Genel Görünüm

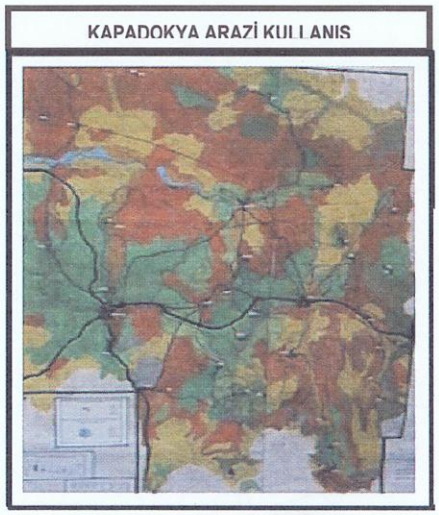

Şema 4 Kapadokya Arazi Kullanış
(Yeşille ifade edilen alanlar bağ ve bahçe alanlarıdır.)

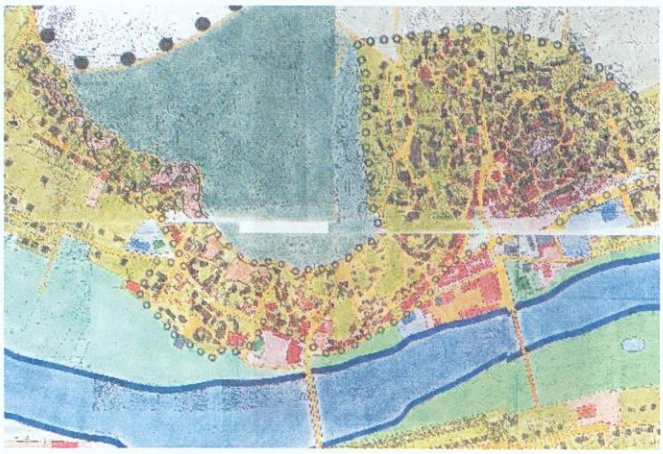

Şema 5 Avanos Yerleşmesi Sanatçılar, Çanakçılar Mahalleleri Arazi Kullanımı

Fotoğraf 2

Avanos – Çanakçılar meydanının Atölye Galip'ten sonra en büyük atölyelerinden birisi. Meydanın Köşelerinden birinde yeralan yapı yığma, 2 katlı olup, zemin kat ve yer altında kayadan oyma odalardan oluşmaktadır. Zemin kat meydana taşan bir anlayışla sergi ve satış alanı, diğer odalar sergi amaçlı ve aynı zamanda depo olarak kullanılmaktadır.

Fotoğraf 3

Çanakçılar meydanının arkasında zemin kat çanak atölyesi, bodrumda kayadan oyma odalar bulunmaktadır. 2. kat düşük standartta 3 odalı bir moteldir.

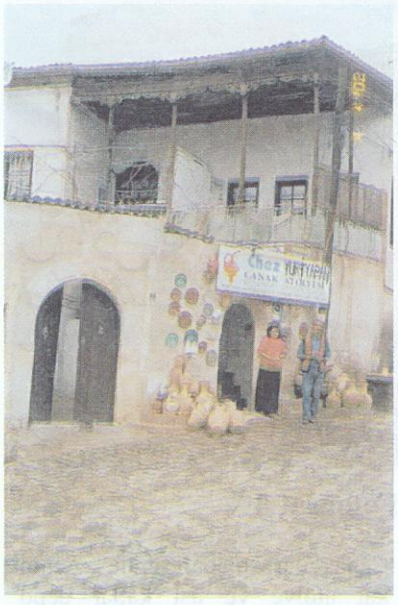

Fotoğraf 4

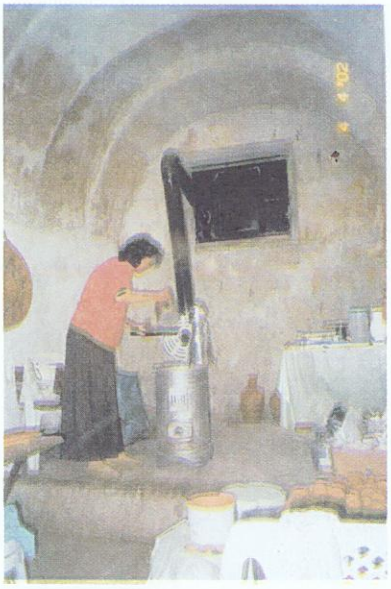

Fotoğraf 5

Avanos kent merkezinde bulunan çanak-çömlek atölyesi, %80'i aile işletmesi olan atölyelerde kadın işgücü yadsınamayacak bir oranda olup özellikle mart-kasım ayları arasındaki dönem ailelerin tüm yaşamlarını 24 saatlerini geçirdikleri yapılardan bir örnek. 24 saatlerini bu atölyede geçirmelerine rağmen yine de Kızılırmak'ın güneyinde bir konutları bulunmaktadır.

Fotoğraf 7

Kent merkezinde az sayıda bulunan 3 katlı binalara bir örnek. Zemin kat atölye, sergi, satış, 2. ve 3. katlar muhasebe, müşavirlik bürosu.

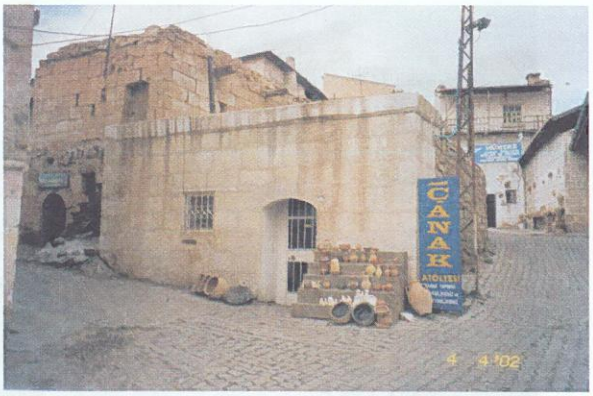

Fotoğraf 6

Çanakçılar mahallesinde tek katlı ancak zeminaltında kayadan oyma odaların bulunduğu bir atölye.

Fotoğraf 8

Çanakçılar mahallesinde zemin kat atölye ve üst katlar depo olarak kullanılan bir örnek.

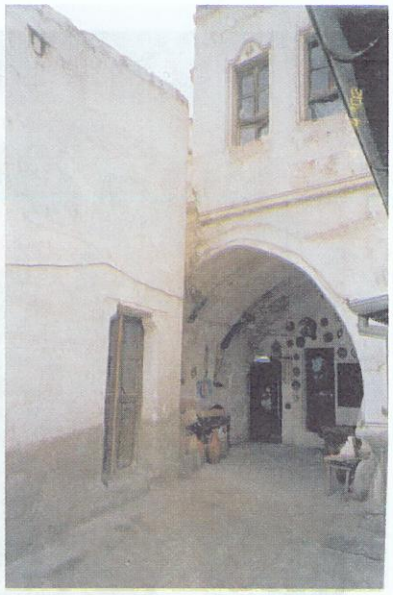

Fotoğraf 9

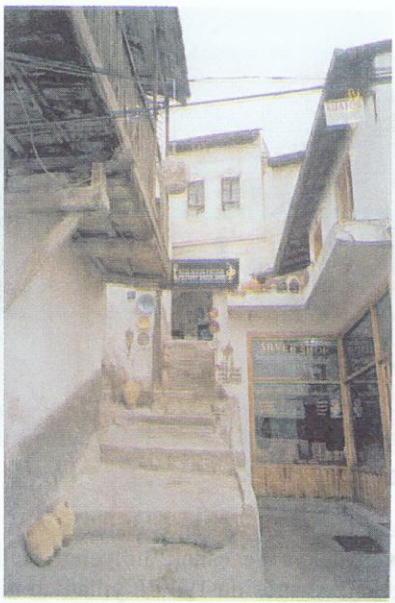

Fotoğraf 10

Avanos kent merkezinde ana caddeden giriş alarak zemin kat üzerinde yer alan tek çanak atölyesi. Zemin kat gümüş takı mağazası, üst kat atölye ve satış amaçlı kullanılırken hemen yanda ise kuaför bulunmakta. Her üç işyerinin sahibi de aynı aile ve üçü de aile işletmesi olarak hizmet vermektedir.

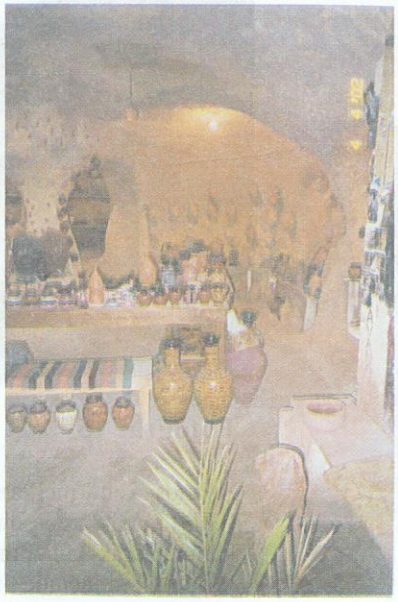

Fotoğraf 11

Yukarıdaki çanak atölyesinin içinden bir görünüş.

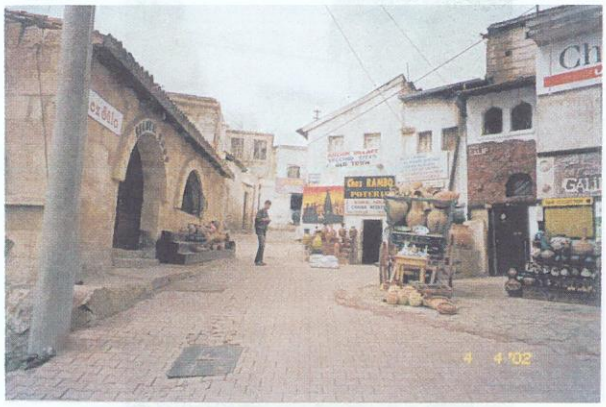

Fotoğraf 12

Çanakçılar meydanı ve Avanos çanakçılığını dünyaya tanıtan, Kapadokya ve çanak atölyeleri denildiğinde ilk akla gelen, Avanos'un 1960'lı yıllardan itibaren en popüler ve yaratıcı çanakçısı "Galip'in Yeri". Meydanın sağında atölye, 9 adet kayadan oyma oda ve meydanın solunda çanak dışında hediyelik eşya satış birimi.

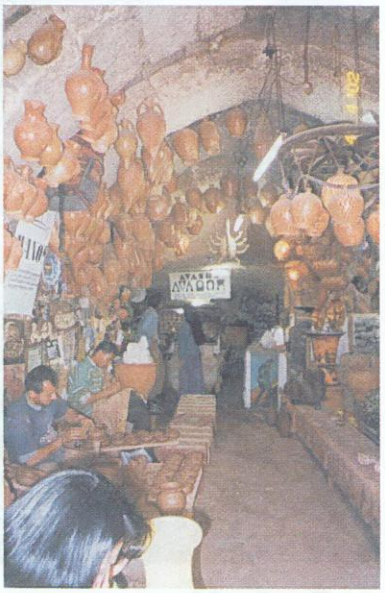

Fotoğraf 13

Çanak atölyesinde üretim

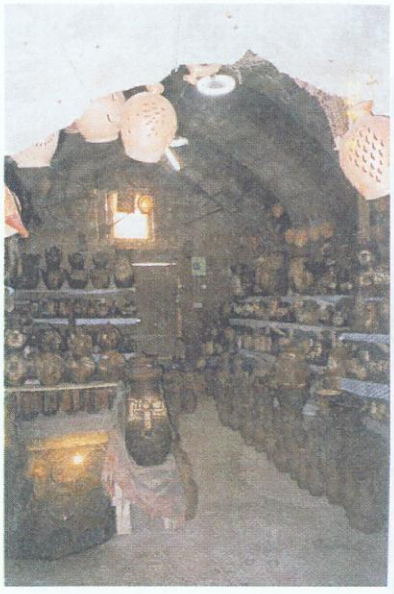

Fotoğraf 14

Çanak atölyesi satış ve sergi odası

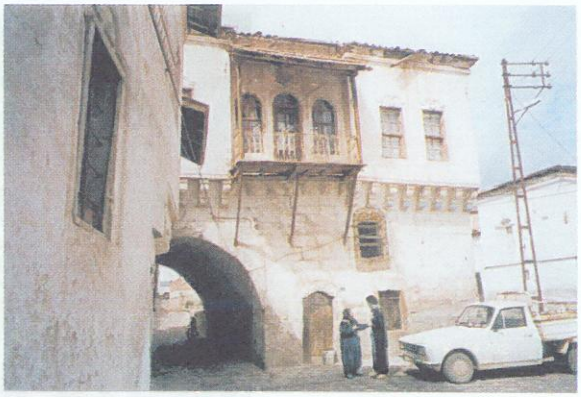

Fotoğraf 15

Avanos kent merkezinde bulunan en eski (98 yıllık) konaklardan birisi ve sahibi. Halen tamamı konut olarak kullanılmakta olup, bu çalışmanın yapıldığı dönemde zemin kat çanak atölyesi olarak satılıp restorasyonuna başlanacaktı.

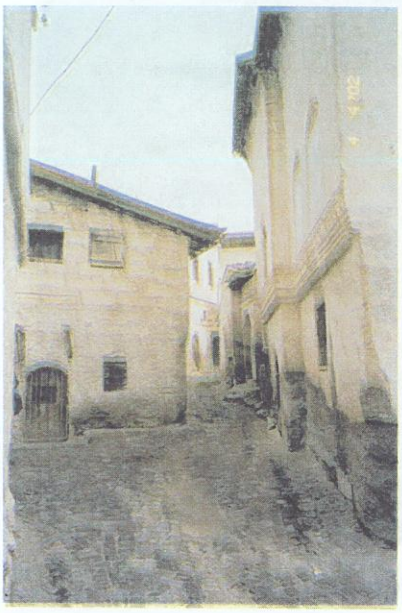

Fotoğraf 16

Sanatçılar Mahallesinden bir görüntü. %95'i boş, terk edilmiş bir çöküntü alanı.

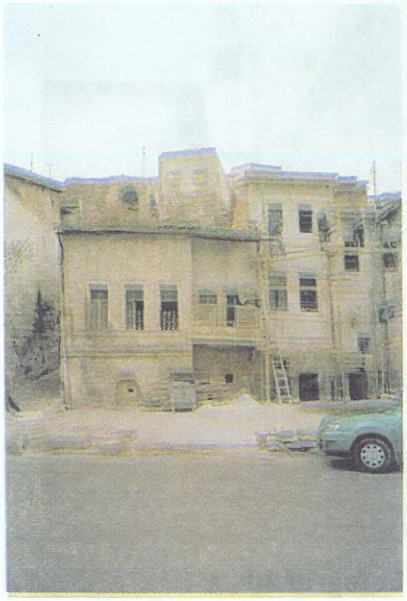

Fotoğraf 17

Terk edilmiş konut alanı. Dönüşüm halinde.

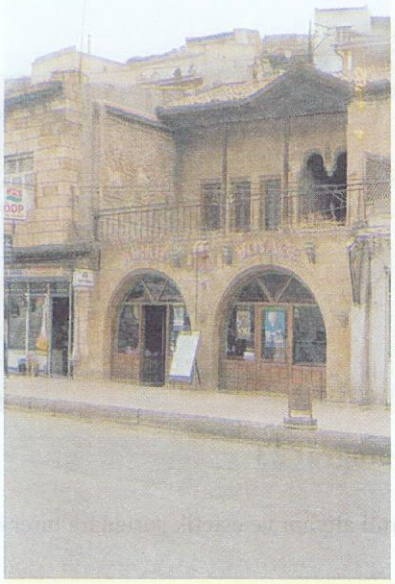

Fotoğraf 18

Ana aks üzerinde zemin kat turizm acentası, üst kat çanak atölyesi.

Fotoğraf 19

Avanos kent merkezinde ana aks üzerinde zemin katta çanak – çömlek atölyeleri, üst katlar boş – terk edilmiş.

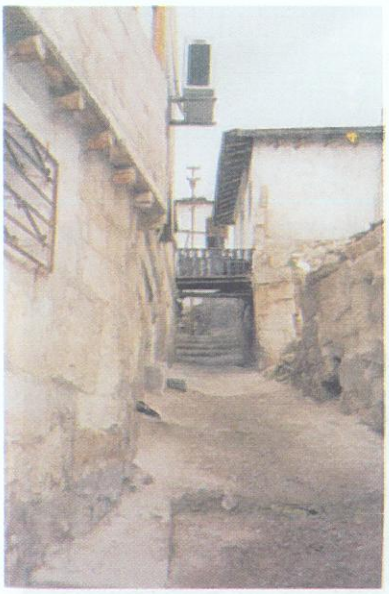

Fotoğraf 20

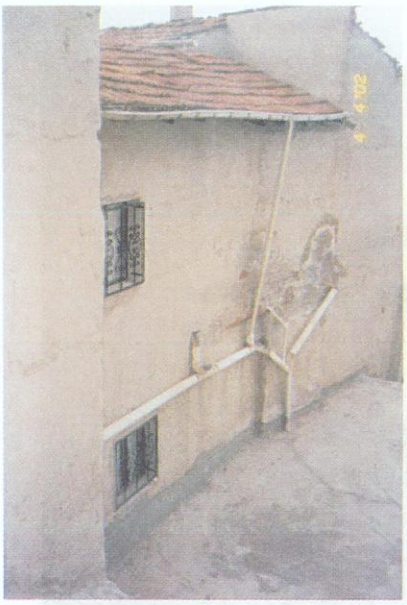

Fotoğraf 21

Sanatçılar Mahallesi olarak adlandırılan, boş – terk edilmiş ancak alt gelir grubu birkaç aileninoturduğu bir alan. Kanalizasyon ve temiz su aynı düzlemde bulunmakta ve zemin yapısından kaynaklanan sorunlara üretilen geçici çözümlere bir örnek.

Fotoğraf 22

Fotoğraf 23

Aynı bölgenin ön ve arka cephelerinden çeşitli görüntüler. Önemli altyapı ve estetik sorunlara birer örnek.

SEMBOLLER VE MEKAN MUSTAFAPAŞA'DA SİVİL MİMARİ CEPHE ÖRNEKLERİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

Arş.Gör. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL
Arş.Gör. Mehmet Hakan UZBEK[1]

Giriş

İnsanoğlu doğayı dönüştürme sürecinde fizik mekana yaşadığı çağın olanak ve gereksinimleri ve öncesinden devraldığı miraslar doğrultusunda bir dizi aktarım gerçekleştirmektedir. Bu aktarımlar kümesi çoğu zaman kuşaklar boyunca taşınmış unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihin bir kesitinde içerisinde yaşadığımız mekanlar bazen kökeni çok uzun yıllar öncesine uzanan sembolleri kullanarak bizlere mesajlar sunmaktadır. Kişi bu mesajlardan ancak bir kısmını seçebilmektedir. Fizik mekanı gerçekten duyumsamak bu mesajları anlamakla mümkündür.

Kapadokya Bölgesi, kişiye sunmakta olduğu doğal miras kadar, insan eliyle yapılaşmış çevre açısından da önemli bir çeşitlilik, özgünlük ve derinlik arzetmektedir. Mustafapaşa yerleşmesi (diğer adıyla Sinasos) Kapadokya'nın kentsel doku anlamında günümüze kadar ulaşmış son derece önemli örneklerinin yoğunluk kazandığı bir yerleşmedir. Mustafapaşa aynı zamanda Kapadokya'daki pek çok yerleşmede de rastlanabilecek bir kültürel mozaiğin izlerini taşımakta, bir o kadar çözümlemesi güç bir çeşitliliği gözler önüne sermektedir.

[1] Bu çalışmada kullanılan fotoğrafların düzenlenmesi sürecinde **Murat GENÇ** ve **Murat KULABAŞ** çalışmışlardır.

Bu bağlamda, Mustafapaşa'nın tarihi yapı stokunda günümüze kadar aktarılan işlevsel ve estetik elemanlar üzerinde yapılacak olan bir irdelemenin bizleri ilkin bu mekanın kullanıcılarının değerler sistemine, daha sonra da bu mekan üzerinden aktarılan derin mesajların tarihsel orijinlerine götürmesi beklenebilir. Böylece tarihin bir kesitindeki bir fizik mekanı semboller sistemi yardımıyla çözümlemek ve anlamlandırmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, incelenen konu Mustafapaşa yerleşmesindeki sivil mimari örneklerin cephelerinde kullanılan sembollerle sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Çalışma kapsamında Mustafapaşa yerleşmesindeki konutlarda öncelikle sembollerin cephede yeraldıkları konumlar gruplandırılmış, daha sonra cephelerde gözlemlenen semboller, görsel özelliklerine göre aşağıdaki biçimde sınıflandırılarak ele alınmıştır.

Sembollerin yeraldıkları konumların sınıflandırılması;

1. Konut Girişleri
2. Eyvan (Divanhane) Cepheleri
3. Kat Silmeleri
4. Çıkma ve Balkon Altları
5. Pencere Lentoları ve Söveleri
6. Çörtenler.

Sembollerin görsel özelliklerine göre genel olarak sınıflandırılması;

1. Geometrik Motifli Semboller
2. Doğal Motifli Semboller (İnsan, hayvan ve bitki motifli semboller).

İkinci sınıflandırma esas alınarak bir anlamlandırma çalışması gerçekleştirilmiş, bu bağlamda yerleşmede rastlanan sembollerin kökenleri ve simgeledikleri değerler açıklanmıştır.

İkonlar ve Semboller

Tarih boyunca çevresini anlama ve kendisini bu çevre içerisinde konumlandırma çabasındaki insan, çeşitli kavramlar üretmiş ve bunları bir takım işaretlerle (imlerle) ifade etmiştir. Böylelikle oluşan sembol sistemleri, insanın, kendisini anlatma ve diğerleriyle iletişim kurması yolunda birer araç olmuştur. Bu sistemler, yalnızca aynı çağda yaşamış toplum ve bireylerin iletişim kurmalarını değil, aynı zamanda farklı kuşaklar arasında da kültürel değerlerin aktarılmasını sağlamış ve kültürel süreklilikte önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.

Biçimle anlamı arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı olan semantik, üç ana ilişki türü tanımlamaktadır. Bunlardan ilki, biçimin üstlendiği ya da bulunduğu bağlamda üstlenebileceği işlevle anlamlandırılmasıdır. Kapının, korunma veya mahremiyeti ifade etmesi bu konuya verilebilecek örnekler içerisindedir. İkinci ilişki türü, biçim ile içerik arasında benzetme yoluyla bağ kurmaktır. Bu yolla üretilen işaretler "ikon" olarak adlandırılır. Bahsi geçen ilişki türüne kubbenin gökyüzü ve evreni ifade etmesini örnek göstermek mümkündür. Üçüncü ve son ilişki türünde biçim basit bir benzerlikten bağımsız olarak toplumun bireylerinin üzerinde uzlaştıkları bir anlamı ifade etmektedir. Bu uzlaşıdan doğan işaret, kelimenin dar anlamıyla "sembol"dür. Yunanca'da atmak ve tanıtmak anlamına gelen "bol" kökünden gelen sembol sözcüğü, dilimizde "simge" olarak ifade bulmuştur. Kubbe bu ilişki türünde kutsallığı sembolize eder. Örneklerden de anlaşılacağı üzere bazı ikonlar üzerlerinde zamanla uzlaşılarak sembolleşir ve farklı anlamların soyut ifadeleri biçimine dönüşürler[2].

Metafizikte sembol, "görünmeyeni dile getiren" olarak tanımlanır. Bu anlam inançsaldır. Sembol ilkel inançların kaynağıdır. Yüce ve üstün olanı göremeyen ve bilemeyen ilkel, zorunlu olarak onun simgesini yapmış ve o simgeyi yüce ve üstün sayarak ona tapmıştır[3]. Fransız toplumbilimcisi Durkheim, simgeyi "toplumsal ve ortak duygunun özdeksel bir anlatımı" olarak niteler ve toplumsal yaşamı bir simgecilik (sembolizm)

[2] **Norberg-Schulz, C., (1980), Logik der Baukunst**, Friedr. Vieweg &Sohn Verlag., Braunschweig.
[3] **Hançerlioğlu, O., (1979), Felsefe Ansiklopedisi**, cilt 6, Remzi Kitabevi, İstanbul.

sayar. Çünkü bireysel duyguların toplumsal duyguya çevrilebilmesi için, herkesçe kabul edilmiş olanların tümü simgeleştirilmiş ve böylelikle kalıcı kılınmıştır. Bahsi geçen sembolizm kavramı 19. yüzyılda aynı adla ifade bulan akımdan ayrı anlamda kullanılmaktadır. Yine metafiziğe göre dinler ve dinsel gizemcilik tümüyle simgeciliktir. Tanrı kavramı başta olmak üzere dinlerin tüm kavramları simgeseldir. Sayıcılık, harfçilik, noktacılık vb. gibi gizemsel öğretiler sayıları, harfleri, noktaları vb. birer simge olarak kullanırlar ve bu simgelere bir takım dinsel-gizemsel anlamlar yakıştırırlar. İçrekçilik, batınilik vb. gibi mistik öğretiler sözcüklerin açık anlamlarını birer simge sayarlar ve gerçek anlamların bu simgelerin ardında gizli olduğunu ileri sürerler.

Mantıkta sembol, soyut bir kavramı gösteren imi dile getirir. Ernst von Aster, "Bilgi Kuramı ve Mantık" isimli eserinde şöyle der: "Yapma ve doğal olmak üzere iki türlü simge vardır. Yapma simgeler, her şeyden önce, bir nesnenin temsilcisi olarak kullandığımız sözcükler ve dil imgeleridir. Bir yapma simgenin gösterdiği nesne ile hiç bir benzerliği yoktur, nesneyi yansıtmaz, betimlemez, onu sadece temsil eder. Bu gibi yapma simgeleri biz nesnelere isteğimizce karşılık yaparız, ya da hiç olmazsa isteğimizce karşılık yapabiliriz. Doğal simgelerse hatırlama imgeleridir. Hatırlama geçmişin bir simgesidir. İrademizin ürünü değildir, bilinçten ayrılmayacak bir niteliktedir, hatırlanan nesneyi hem temsil eder, hem de betimler ve yansıtır".

Halkbilimde ise sembol şu anlama gelmektedir: "Bireylerin düşün, duyu, istek, buyruk ve eylemleriyle çevrelerinde gördüklerini anlatmak için kullandıkları kimi çizgi, biçim, resim, ses, doğal ve yapay nesne, insan, hayvan, bitki ya da bunlara ilişkin ürün ve organlardan oluşan geleneksel düzendir"[4].

Çalışma alanı olan Kapadokya, Anadolu'nun diğer yörelerinde de olduğu gibi çeşitli sembollerin yaygın olarak kullanıldığı bir bölgedir. Bahsi geçen semboller bölgede, dini yapıların yanısıra sivil mimari örneklerinde de sıkça kullanılmaktadır. Bu sembollerin izleri yalnız fiziki çevreye yansımakla kalmayıp tekstil, halı, kilim, çömlek gibi yöresel ürünlerde de mevcuttur. Bir sonraki bölümde Mustafapaşa konutları kısaca tanıtılarak

[4] **Hançerlioğlu, O., (1979), Felsefe Ansiklopedisi**, cilt 6, Remzi Kitabevi, İstanbul.

sembollerin bu konutların cepheleri üzerindeki konumlarına ilişkin bir sınıflandırma aktarılmaktadır.

Mustafapaşa Konutları Ve Sembollerin Konumları

Mustafapaşa Konutları

Mustafapaşa yerleşmesinin konut alanlarının yerleşme ilkeleri Kapadokya geneli ile büyük benzerlikler taşımaktadır. İlkel ve endüstri öncesi dönemlere ait konut alanları genellikle eğimli arazide setler halinde konumlanmış, bu özellikleriyle manzara ve güneşe yöneliş ilkelerini benimsemiştir. Bir kısmı kayadan oyma, diğer kısmı ise zemin üzerinde kesme taştan yığma olarak üretilmiş konutlar doğal ve insan eliyle yapılaşmış çevrelerin uyumuna iyi birer örnektirler. Geleneksel geniş aile düzeni ve kapalı ev ekonomisi anlayışıyla biçimlendirilmiş konutlar sokaktan yüksek duvarlarla ayrılmış bir iç avlu çevresinde genellikle zemin üzerinde iki katlı olarak örgütlenmişlerdir. Aynı konutların çoğunlukla yeraltında veya zemin katta kayadan oyma bazı ünitlerle bir bütünlük içerisinde geliştirildiği görülmektedir. Kare veya dikdörtgenden türeyen rasyonel biçimli mekan birimlerinin farklı düzlemlerde birbirine eklemlenmesiyle oluşan kütle, doğal çevrenin bir uzantısı görünümündedir. Bu kütleler hanehalkındaki değişikliklerin yarattığı ihtiyaçlara yanıt verecek biçimde uyarlanabilmektedir.

Bu konutlarda alt katlar daha çok servis mekanlarından oluşmakta iken, üst katlar eyvan (divanhane) ve odalar gibi dolaşım, dağılım ve yaşama hacimlerini barındırmaktadır. Odaların arasında veya bir yanında konumlanabilen eyvanların dış cepheleri iki biçimde karşımıza çıkmaktadır. Açık eyvanlarda, eyvan duvarı genellikle üç kemer gözlü olan revaklar biçimindedir. Kapalı eyvanlarda ise, cephe, pencere grupları tarafından oluşturulmuştur. Ayrıca bu geleneksel konutların üst örtü biçimi düz toprak damdır[5].

[5] **Alper, B., (1998),** *"Halk Mimarisi ve El Sanatları"*, **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, İstanbul.

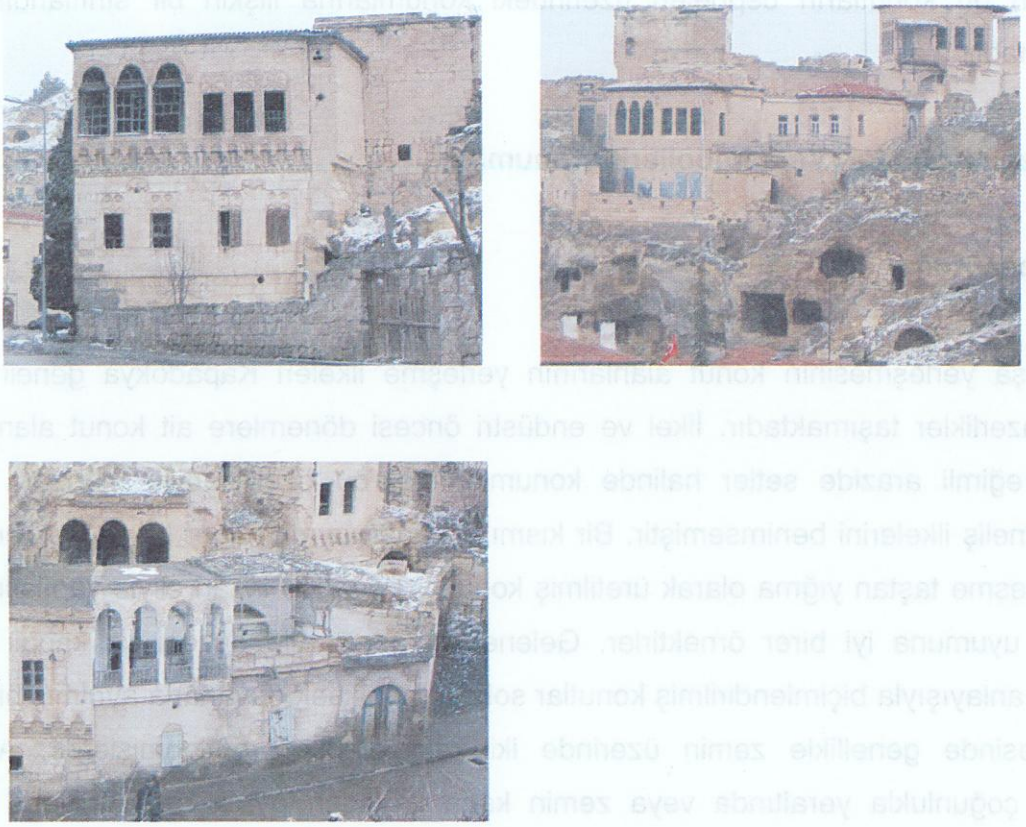

Fotoğraf 1 Mustafapaşa Konutlarından Genel Görüntüler

Sembollerin Cephedeki Konumları

Yöntem kapsamında belirtildiği haliyle çalışmaya konu olan sembollerin cephelerdeki konumları aşağıdaki biçimde sınıflandırılabilir.

1. Konut Girişleri
2. Eyvan (Divanhane) Cepheleri
3. Kat Silmeleri
4. Çıkma ve Balkon Altları
5. Pencere Lentoları ve Söveleri
6. Çörtenler.

Konut Girişleri:

- Kapı söve, lento ve kemerleri üzerindeki bitki motifli ve geometrik semboller,
- Girişi çevreleyen profilli silmeler üzerindeki semboller,
- Giriş üzeri bezemeleri, yazıtlar ve hayvan motifleri (genellikle arslan).

Eyvan (Divanhane) Cepheleri:

- Açık eyvan cephelerinde revakların sütun, sütun başı ve kemerleri üzerindeki bezemeler,
- Kapalı eyvan cephelerinde pencere söve ve lentoları üzerindeki semboller.

Kat Silmeleri ve Çıkma – Balkon Altları:

- Silme üzeri bezemeler,
- Konsollu örneklerde konsollar, konsol araları ve konsol kirişleri üzerindeki semboller.

Pencereler:

- Eyvan ve odaların pencerelerini çevreleyen söve, lento ve kemerler üzerindeki semboller,
- Pencereleri çevreleyen profilli silmeler üzerindeki semboller.

Çörtenler:

- Genellikle insan ve hayvan biçimleri ile üretilmiş çörtenler.

Fotoğraf 2 Mustafapaşa Konutlarında Sembollerin Konumlarına İlişkin Örnekler

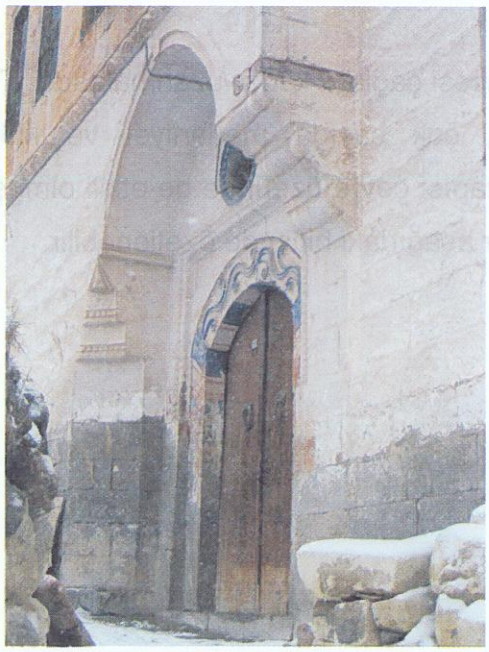

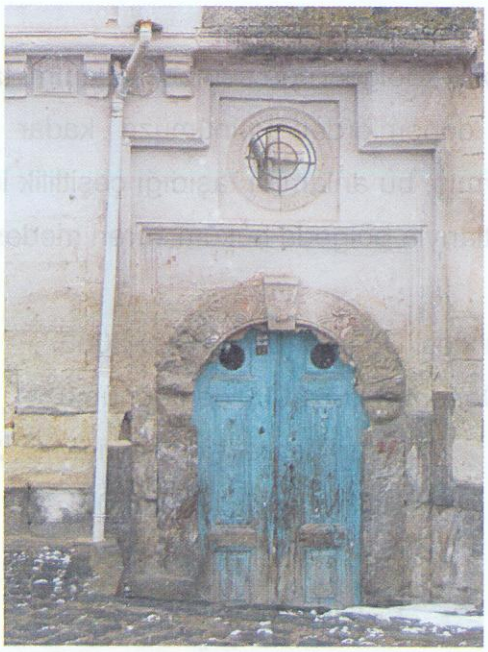

Fotoğraf 3 Mustafapaşa Konutlarında Sembollerin Konumlarına İlişkin Örnekler

Mustafapaşa'da Sembollerin Sınıflandırılması ve Anlamları

Kapadokya Bölgesi'nde sembol kullanımı tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar bölge, çok sayıda medeniyet ve kültürü barındırmış, bu anlamda taşıdığı çeşitlilik insan yapısı çevre üzerinde de etkili olmuştur. Ana hatlarıyla bölgede hüküm süren medeniyetler aşağıdaki biçimde özetlenebilir.

Tarih Öncesi Dönem (M.Ö. 6500-2000)
Tarihi Dönem (M.Ö. 2000'den günümüze)

- Asur Ticaret Kolonileri (M.Ö. 2000-1750)
- Hititler (M.Ö.1750-1200)
- Geç Hititler (M.Ö. 1200-700)
- Persler (M.Ö. 585-322)
- Helenistik (M.Ö. 322- M.S. 17)
- Roma İmparatorluğu (M.S. 17-397)
- Bizans İmparatorluğu (M.S. 397-1071)
- Anadolu Selçuklu Dönemi (M.S. 1075-1308)
- Karamanoğulları (M.S. 1308-1466)
- Osmanlı İmparatorluğu (M.S. 1466-1923)
- Cumhuriyet Dönemi (M.S. 1923 ve sonrası)

Kapadokya Bölgesi'nde ve Mustafapaşa yerleşmesinde yapı cephelerinde kullanılan semboller en genel bir sınıflandırma ile iki alt grupta ele alınabilir. Bunlardan ilki geometrik motifli semboller ikincisi ise doğal motifli sembollerdir. Doğal motifli semboller insan, hayvan ve bitki motiflerinin sembolleşmiş biçimlerini içermektedir.

Yapısal çevrede kullanılan bu iki tür motif grubunun genel özelliklerini aşağıdaki biçimde açıklamak olasıdır. Geometrik motifler soyut resmi andırarak mantığa değil duyu organlarına hitab ederler. Burada "iç anlama" bir yöneliş söz konusudur. Ruhsal olan coşku ve katarsis (arınma) öne çıkar. Somut olan ve gözle görülen değil, soyut ve gizli

olan aktarılır. Bu nedenle simetri ve matematiğe biçimlenmede önem verilir. Bütün bu özellikleriyle geometrik bezemenin felsefi ve entellektüel bir yönü vardır[6].

Buna karşılık doğal motiflerde (insan, hayvan ve bitki motifleri) somut olan ve gözle görülen öne çıkarılır, böylece duyunun yanı sıra mantığa da seslenilir. Burada biçimlenmede simetri ve matematiğin, yerini fizik ve anatomiye bıraktığı görülür. Böylece yalnızca elitlerce değil herkesce anlaşılabilecek bir dil oluşturulmuştur. Bütün bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda doğal bezemeler biçim ile anlam arasında ikonografik bir ilişkiye daha yatkınken geometrik bezemelerde daha soyut ve sembolik bir anlatım mevcuttur. Buna karşın doğal motifler biçimsel olarak benzedikleri anlamların dışında uzlaşı sonucu soyut ve sembolik anlamlar da üstlenebilirler. Balığın Hristiyanlığın sembolü olması, arslan, boğa ve kartalın aydınlık, gündüz, güneş, iyi, yerliyi ayrıca koruyuculuk ve gücü yansıtması, ejderin ise kötü, karanlık, gece, ay ve düşmanı sembolize etmesi bu olguya örneklerdir. Ne var ki kullanım yerine göre ejderin iyilik ve şifayı da ifade ettiği görülebilmektedir[7].

Yukarıda sayılan doğal ve geometrik motiflerin dışında bu ikisinin yanyana kullanıldığı veya ortasında bulunan örneklere de rastlanmaktadır. İki motif türünün ortasında bulunan duruma örnek olarak stilize edilmiş ve doğadaki örneklerle benzerlikleri pek az olan çiçekli bezemeler gösterilebilir[8].

Mustafapaşa'da Görülen Sembol Örnekleri

Mustafapaşa sivil mimarisi cephelerinde kullanılan bezemeler, yapı ve yapı grubunun sahibinin sosyo-ekonomik düzeyinin bir ifadesi olarak farklı yoğunluklarda kullanılmalarının yanında farklı biçimsel özellikler gösterirler. Yerleşmede konut cephelerinde görülen bu semboller, geometrik ve doğal olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

---

[6] **Korat, G., (2003),** Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya, İletişim Yayınları, İstanbul.
[7] **Öney, G., (1978),** Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
[8] **Demiriz, Y.,** *"Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar"*, Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi, cilt:5, sf. 885.

Bu konuda daha detaylı bir açıklamadan önce, genel olarak belirtilebilir ki; konut cephelerindeki motifler yapının kullanıcısının sosyo-ekonomik durumunun güçlü olduğunu anlatan işaretler şeklinde yorumlanabilirler. Bu motiflerin yerleştirilmesi ve biçimi hakkında bazen konutun sahibinin bazen ise taş ustasının görüşü öncelik kazanmaktadır[9].

Bahsi geçen sembollerden doğal motifli olanları bitkiler, palmet, "hayat ağacı" ve çeşitli hayvan figürleridir (arslan, kuş, koç başı gibi). Bu figürler çoğunlukla stilize edilmiş biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Geometrik motifli olanları ise "rüzgar gülü" (çarkıfelek) (düz veya spiral biçimde), "mühr-ü Süleyman", "Hitit Güneşi" ve "evren motifi"dir.

Mustafapaşa konut cephelerinde sıkça görülen sembollerin anlamlarını açıklama aşamasında büyük önem taşıyan "hayat ağacı"na öncelik vermek yerinde olacaktır. Çalışılan örneklerde "hayat ağacı" motifi çoğunlukla konsol arası kavsaralarda stilize edilmiş biçimiyle karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf 4'de B1, C1, C2, C4, C5 ve Fotoğraf 5'de E1, E4, E6, E7, F1). Bu motif bölge genelinde sıklıkla bazı hayvan veya bitki tasvirleri ile birlikte kullanılmaktadır. Bazen bir kartal, arslan, insan veya çark-ı felek motifleri ile birlikte görülebilecek olan "hayat ağacı", Mustafapaşa'da tek başına kullanılmıştır. Geçmişi Orta Asya şaman geleneğine kadar uzanan "hayat ağacı" motifi, bir anlama göre evrenin ve dünyanın merkezini simgelemektedir. Yeri ve göğü birbirine bağladığına inanılan "hayat ağacı" aynı zamanda yeraltı veya gökyüzü yolculuğunda şamana merdiven görevi görmektedir[10]. Başka bir anlatımla "hayat ağacı" koruyan, yeri ve göğü birbirine bağlayan, ölü ruhların cennete yükselmesine yarayan bir araçtır[11]. Türkler Orta Asya'dan getirdikleri bu sembolü Anadolu'da da anıtsal yapılarda ağaca daha yakın biçimiyle, sivil mimari örneklerinde ise stilize edilmiş olarak kullanmışlardır. Kapadokya'da aynı sembole güvercinliklerde de (Şekil 1) rastlanmaktadır.

---

[9] **Başal, Ş., (1994),** "Nevşehir'de Taş Süsleme Sanatı", **Antik Dekor Dergisi**, sayı:54, sf : 122-126.
[10] **Öney, G., (1978),** **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
[11] **Gülyaz, M., (1998),** *"Güvercinlikler"*, **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, İstanbul.

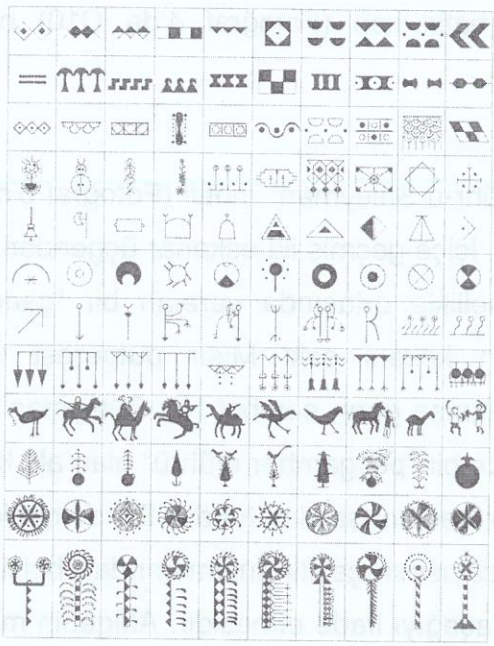

Şekil 1 Kapadokya'daki Güvercinlikler Üzerinde Rastlanan Semboller

Mustafapaşa konut cephelerinde rastlanan palmet sembolünün (Fotoğraf 4'de B2 ve Fotoğraf 6'da I2) Doğu sanatına Hellenistik akım yoluyla girdiği sanılmaktadır. Orta Asya sanatında da yansımaları bulunabilen Hellenistik akım dolaylı yoldan lotus ve palmetlerin vatanı olan Suriye ve Mısır'a Abbasi Devri'nde Türklerle dönmüştür. Türk-İslam zevkine uydurulmuş olan bu motif, çeşitli coğrafyalarda farklı gelişmeler göstermiştir[12].

Yerleşmede, konut cephelerinde sıkça rastlanan bir diğer sembol de "çarkıfelek" motifidir (Fotoğraf 4'de A1-3, A5-10, A12-14, B3, B4, C6, C9, C10, D1, D2, D4, D7 ve Fotoğraf 5'de E2, E3, E5, E8, E9-16, E'de konsol alınları, G2). Bitki kökenli geleneksel bir Anadolu bezemesi olan "çarkıfelek", geçmişte Hitit ve Akadlar'da "dört rüzgar tanrısı"nı temsil etmiş olmasına karşın, günümüzde "dönen dünyayı, kaderi, feleğin ve aşkın çemberini" simgelemektedir. "Çarkıfelek" motifi stilize bitki ve geometrik görünümlü olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilir. Stilize bitki görünümlü olanlarda 4 (Fotoğraf 4'de A1) veya 6 yapraklı (Fotoğraf 4'de A3) türler bulunmaktadır. Geometrik "çarkıfelek"lerin ise kolları düz (Fotoğraf 4'de D1) veya yay biçimli (Fotoğraf 4'de D2) olabilmektedir. Bazı

[12] **Demiriz, Y.,** *"Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar"*, **Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi**, cilt:5, sf. 885.

"çarkıfelek"lerin çevreleri yuvarlak hatlı iken (Fotoğraf 4'de C10) bazıları köşelidir (Fotoğraf 4'de C9).

Mustafapaşa'da karşımıza çıkan "mühr-ü Süleyman" motifi (Fotoğraf 6'da I3) ise yaygın olarak rastlanan diğer bir semboldür. İçiçe geçmiş iki eşkenar üçgenden oluşan bu figür, çalışma alanındaki örneklerde genellikle ortasında yeralan bir "çarkıfelek"le birlikte kullanılmıştır. "Mühr-ü Süleyman"ın kökeni eski Mısır putperest kültürüne kadar uzanmaktadır. Ancak yaygın olan inanışa gore, sembol Hz. Süleyman'ın mühründe de karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de bir "peygamber mührü" olan altı köşeli yıldız, ilâhî adâletin rumûzu olarak Rahmani bir sembol sayılmaktadır. Bu sembolde "çarkıfelek"te de olduğu gibi karşımıza çıkan altı sayısının çeşitli anlamlarından birisi, altı ana yönü, kuzey, güney, doğu, batı, yukarı ve aşağıyı ifade etmesidir. Altıgenin merkezi ile birlikte ele alınmasıyla elde edilen 7 sayısı ise göğün 7 katını simgelemektedir.

Türk-İslam sanatının bezeme sanatının ana ilkeleri sonsuzluk, simetri ve figürsüzlüktür[13]. Buna karşın figür konusunda bu genellemeye aykırı örnekler de görülmektedir. Geometrik "evren motifi" (Fotoğraf 4'de B4, C3) olarak isimlendirdiğimiz bu anlatımda evrenin birliği, düzeni ve sonsuz büyüklüğü geometrik olarak kurgulanmıştır. Genelde karmaşık görünen bu bezemeler aslında basit bazı geometrik biçimlerin içiçe geçmesi ve yan yana gelmesiyle oluşurlar. Örneğin zikzaklı çizgiler birbirini kesecek biçimde üst üste çizilerek farklı kol sayılarında yıldızlara ve çokgenlere ulaşılır[14]. Bunların yan yana kullanılması sonucu da "evren motifi" oluşmuş olur. Pisagor'dan bu yana evrenin düzeninin bir takım sayılar ve geometrik biçimlerle açıklandığı bilinmektedir. Bu açıklama biçimi İslam kültüründe de kullanılmıştır. Üçgen insan bilincini, altıgen göğü temsil eder. Dört sayısının önemi büyüktür, çünkü dört ana yön ve dört ana element (ateş, hava, su, toprak) vardır. Dairenin bölünmesiyle altı ve oniki sayılarına ulaşılır. Altıya bölünmüş dairenin merkez noktası ile yedi sayısı bulunur. Yedi "mühr-ü Süleyman" sembolünü açıklarken de üzerinde durulduğu gibi göğün yedi

---

[13] **Demiriz, Y.,** *"Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar"*, Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi, cilt:5, sf. 885.
[14] **Güney, K., Z., Güney, A., N.,** Osmanlı Süsleme Sanatı.

katını anlatır. Güneş, ay ve yerin hareketleri üç sayısını gösterir. Üçün katları olan altı, evrenin yaratılışını, dokuz göğün katlarını, oniki ise evreni yöneten yasaları ifade eder[15]. Böylece oluşturulan geometrik yıldız sistemleri Anadolu mimarisinde sıkça rastlanan "evren motifli" bezemenin anlamını açıklar.

Yerleşmede cephelerde görülen sembollerden bir diğeri de "Hitit Güneşi"dir (Fotoğraf 6'da I1). Bu sembole konut cephelerinde rastlanıyor olması, bölgede hüküm sürmüş olan medeniyetlerden birisi olan Hitit'lerden bu yana bazı sembollerin günümüze dek varlıklarını sürdürmüş olduklarının bir kanıtıdır.

Mustafapaşa'da konut cephelerinde görülen hayvan figürleri arslan, kuş ve koç başıdır. Bu figürlerden arslan, bölgede anıtsal veya sivil pek çok eser üzerinde sıkça kullanılmıştır. Arslan, Anadolu Selçuklu kabartmalarında yapıların çeşitli parçaları üzerindeki en yaygın figürlerin başında gelmekte, çoğunlukla cephelerde çift ve simetrik olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 6'da H1). Arslan çeşitli devir ve kültürlerde kuvvet ve kudret sembolü olarak görülmüş, yapıyı kötülüklerden veya düşmandan koruyan bir unsur olarak yorumlanmıştır. Ayrıca Orta Asya şaman inançlarında da rastlanan arslan, yine koruyucu bir figür olarak anlamlandırılmıştır. Daha önce de kısaca belirtildiği gibi arslan, aynı zamanda aydınlık ve güneşi temsil etmekte, bu anlamı ile ejder figürünün karşıtı olarak görülmektedir.

İncelenen cephelerde kullanılan hayvan figürlerinden ikincisi olan kuş figürünü büyük ölçüde burç ve 12 hayvanlı Türk-Çin Takvimi[16] ile ilgili bir figür olarak ele almak yerinde olacaktır. Türk-Çin Hayvan Takvimi'nin M.S. 1. yüzyıldan beri Çinliler ve M.S. 3. yüzyıldan beri de Orta Asya Türkleri'nce kullanıldığı iddia edilmektedir. Bu takvimde bulunan hayvan figürleri Anadolu taş işleme sanatında, konut cephelerinde sadece birkaç burç ve gezegenle belirli noksanlarla kullanılmıştır[17]. Öne sürülen bazı görüşlere

[15] **Korat, G., (2003),** Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya, İletişim Yayınları, İstanbul.
[16] Türk-Çin Hayvan Takvimi'nde her yıl bir hayvanla sembolize edilmiştir. Bu takvimde yılları anlatmak için kullanılan figürler; 1. Sıçan, fare, 2. Sığır, öküz, boğa, inek, 3. Panter, arslan, tilki,4. Tavşan, 5. Ejder, kertenkele, zürafa, kuş, 6. Yılan, 7. At, 8. Koyun, oğlak, koç, 9. Maymun, insan, 10. Tavuk, horoz, 11. Köpek, balıkçıl, 12. Domuz, yaban domuzu, keçidir.
[17] **Öney, G., (1978),** Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

göre cephelerde eksikli olarak kullanılan bu figürler binanın yapıldığı yılı anlatmaktadır (Fotoğraf 4'de C7, C8).

Konut cephelerinde kullanılan koç başını iki anlamıyla ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Orta Asya Türk mitolojisine dayanır. Buna göre evlerin görünen cephelerine asılan hayvan kafatası ve boynuzlarının haneye bereket, güç ve bolluk getireceğine inanılır[18]. İkincisi ise asılan bu hayvan kafataslarının yine Türk-Çin Hayvan Takvimi'ndeki yeridir. Mustafapaşa'da rastlanan koç başı figürü (Fotoğraf 4'de A11) büyük olasılıkla ilk manası ile kullanılmıştır.

[18] **Esmer, M., A., (1992),** Avanos'un Eski Türk Evleri, Kültür Bakanlığı Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

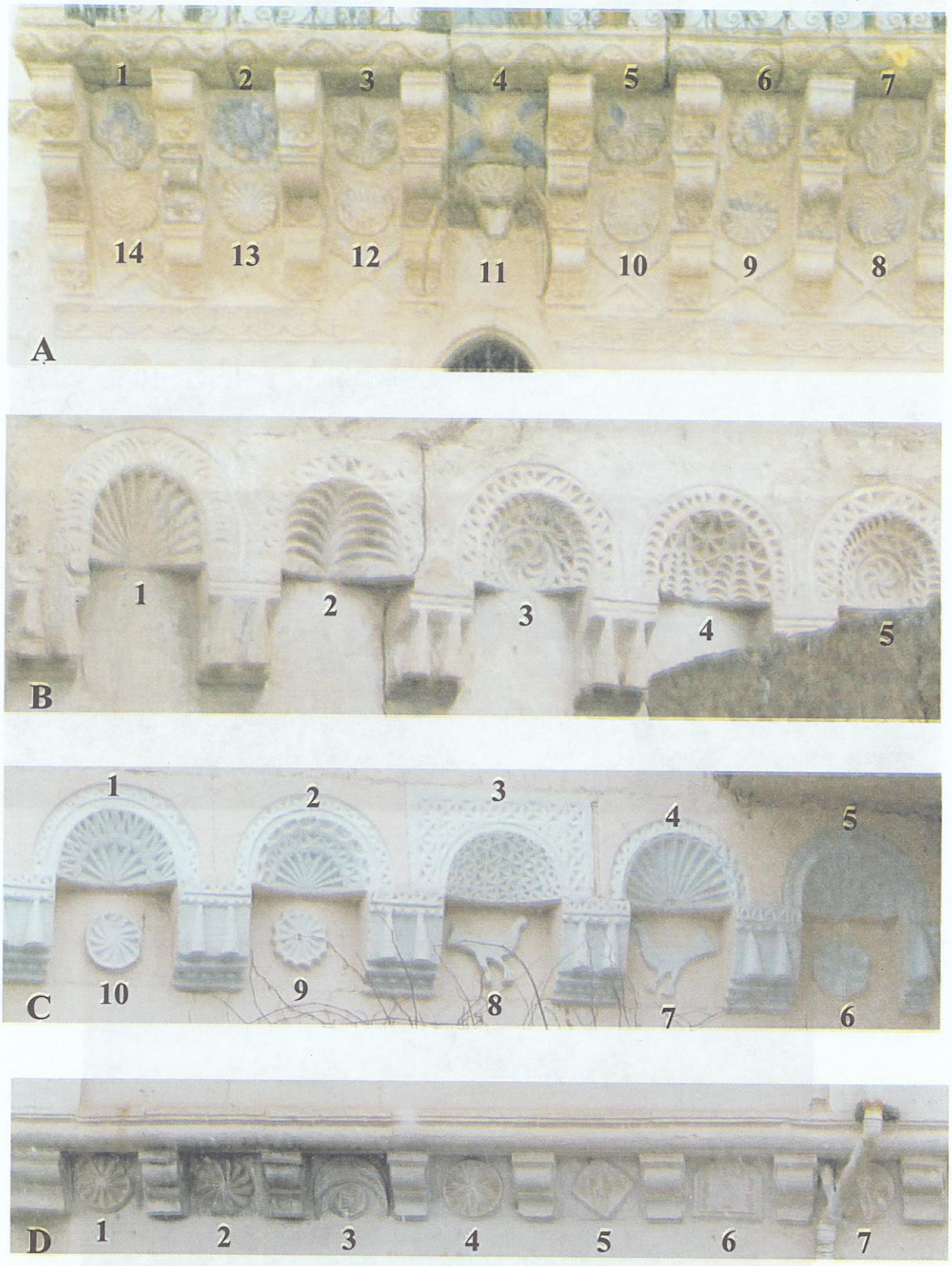

Fotoğraf 4 Mustafapaşa'daki Sivil Mimari Örneklerindeki Bezemeler

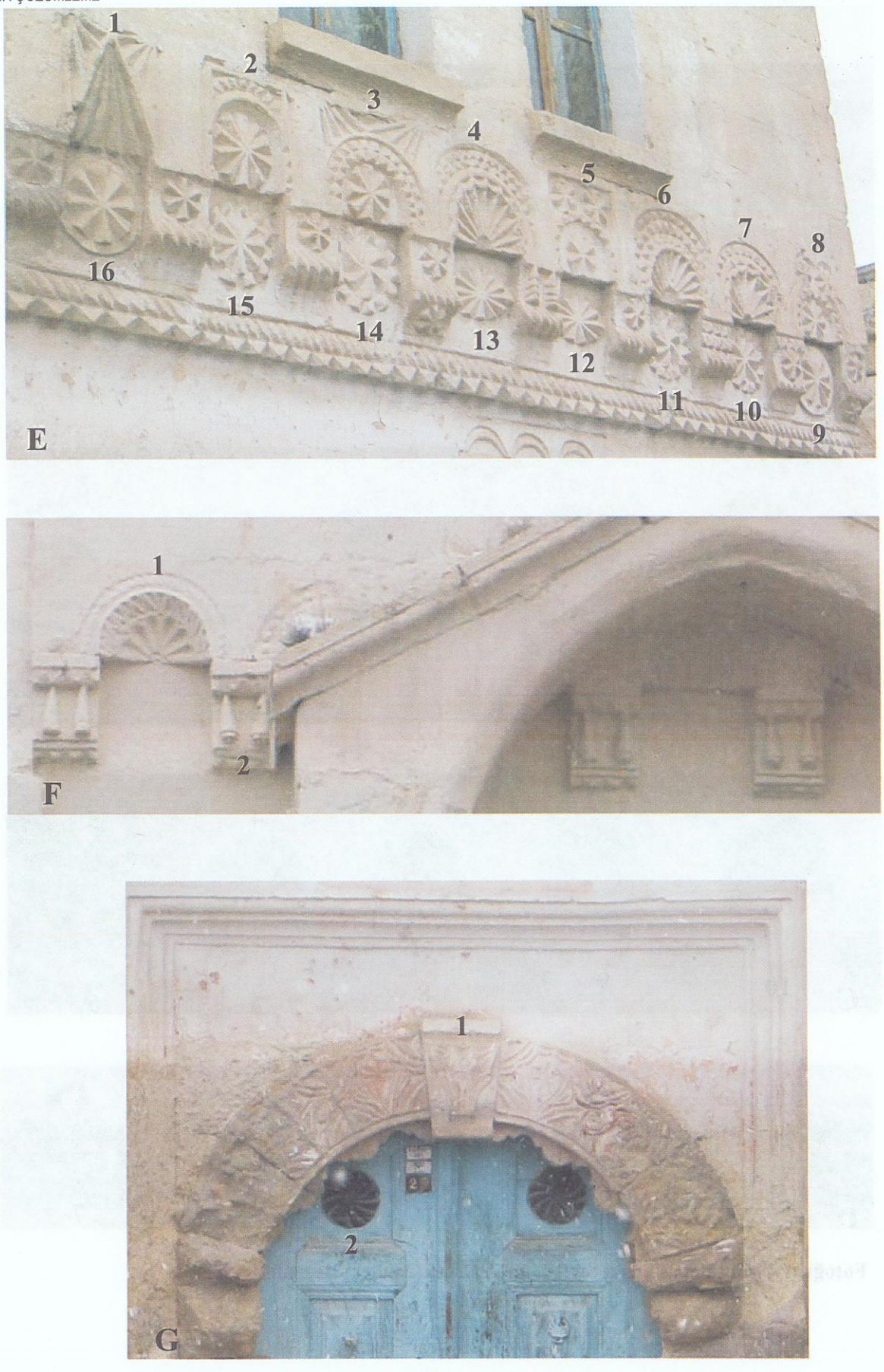

Fotoğraf 5 Mustafapaşa'daki Sivil Mimari Örneklerindeki Bezemeler

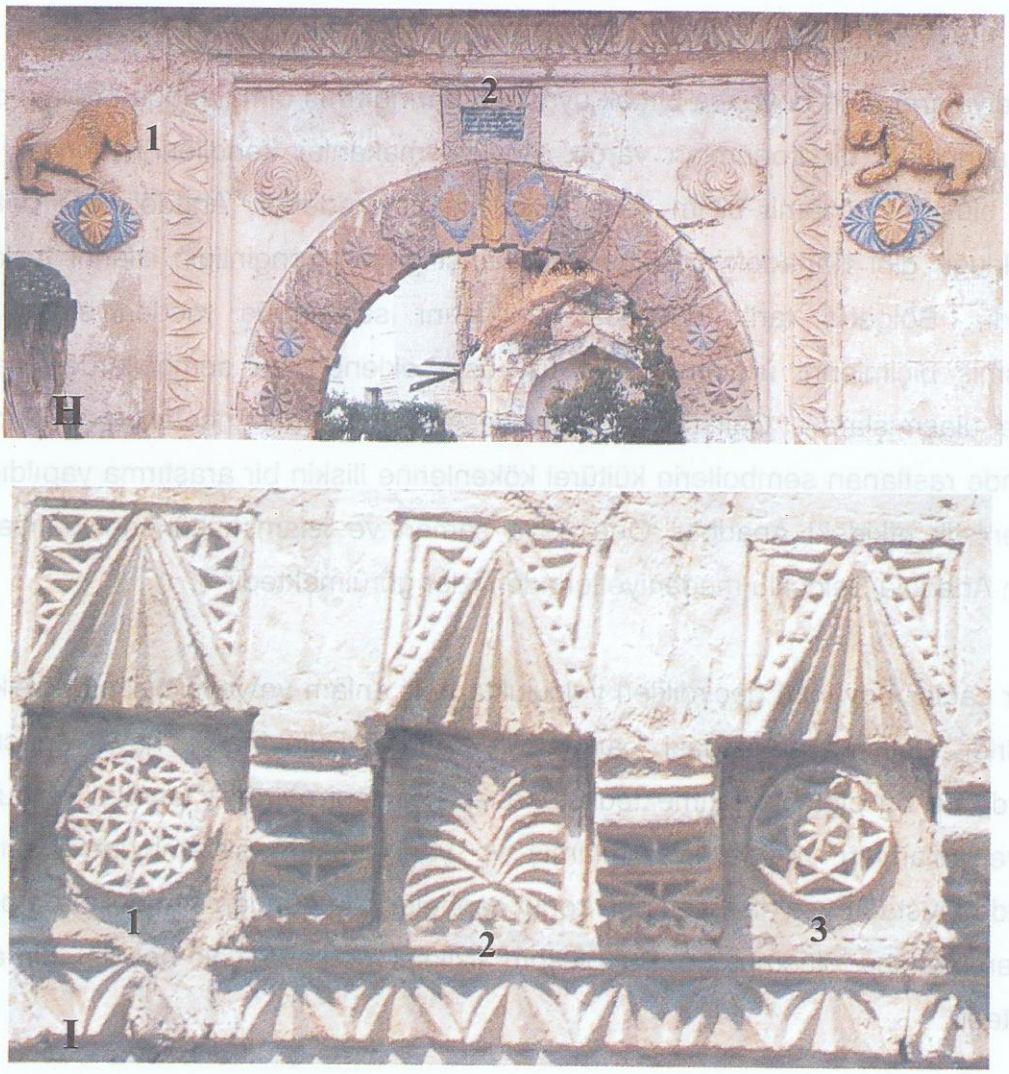

Fotoğraf 6 Mustafapaşa'daki Sivil Mimari Örneklerindeki Bezemeler

Sonuç

Bazı coğrafyaların tarih boyunca birçok uygarlığı barındırmış olmalarından dolayı dünya tarihinde ayrıcalıklı bir konumları vardır. Böylesi mekanlar kendilerini tarihsel süreç içerisinde oluşmuş anlamlı biçim zenginlikleri ile belli ederler. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Kapadokya Bölgesi de bahsi geçen zenginliğin izlerini fazlasıyla taşımaktadır. Bölgede tarih boyunca varlıklarını sürdürmüş medeniyetler, kendi sembolleşmiş biçimlerini üretmişler, ve üst üste eklenen bu sembollerden bazıları günümüze ulaşmışlardır. Çalışmanın gerçekleştirildiği alanda incelenen sivil mimari cephelerinde rastlanan sembollerin kültürel kökenlerine ilişkin bir araştırma yapıldığında Hitit, Helenistik etkideki Anadolu, Orta Asya şaman ve İslam kültürlerini bünyesinde barındıran Anadolu Selçuklu medeniyetlerinden izler görülmektedir.

Semboller çağlar boyunca geçirdikleri yolculukta belli anlam ve\veya biçim değişiklikleri yaşayabilirler. Çalışma alanındaki "çarkıfelek", "mühr-ü Süleyman", "hayat ağacı" gibi sembollerde de bu olgu gözlenmektedir. Esasen her yeni uygarlık taşıdığı ve bulduğu sembol ve anlamları yeniden yorumlamış ve yeni anlatım sistemlerine ulaşmıştır. Günümüzde Mustafapaşa'da incelenen konut cephelerinde görülen semboller de böylesi bir serüven sonucu oluşmuştur. Bu oluşum fiziksel çevreye çok boyutlu bir anlam yüklemektedir.

Belli bir mekanda yaşayan kullanıcıların yaşadıkları yeri benimsemeleri aynı zamanda fiziksel çevrenin kendileri için anlamlı bir bütün oluşturmasıyla ilgilidir. Bu nedenle tarihten günümüze kalan mekanların kullanılmasında bu mekanları anlamlandırmanın önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda fiziksel çevrenin kimliğini anlamak bahsi geçen sembol sistemlerini çözümlemekle mümkündür. Bu çalışmada Mustafapaşa yerleşmesi için yukarıda sözü edilen çerçevede sadece sivil mimari cephelerinde görülen semboller üzerinden bir çözümlemeye gidilmiştir.

KAYNAKLAR

ALPER, B., (1998), *"Halk Mimarisi ve El Sanatları"*, **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, İstanbul.

BAŞAL, Ş., (1994), *"Nevşehir'de Taş Süsleme Sanatı"*, **Antik Dekor Dergisi**, sayı:54, sf : 122-126.

DEMIRIZ, Y., *"Anadolu Türk Sanatında Süsleme ve Küçük Sanatlar"*, **Anadolu Uygarlıklar Ansiklopedisi**, cilt:5, sf. 885.

ESMER, M., A., (1992), **Avanos'un Eski Türk Evleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

GÜLYAZ, M., (1998), *"Güvercinlikler"*, **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, İstanbul.

GÜNEY, K., Z., GÜNEY, A., N., **Osmanlı Süsleme Sanatı**.

HANÇERLIOĞLU, O., (1979), **Felsefe Ansiklopedisi**, cilt 6, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KORAT, G., (2003), **Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya**, İletişim Yayınları, İstanbul.

NORBERG-SCHULZ, C., (1980), **Logik der Baukunst**, Friedr. Vieweg &Sohn Verlag., Braunschweig.

ÖNEY, G., (1978), **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.